

Zloupotreba oružja i rodno zasnovano nasilje

CENTAR
ZA ISTRAŽIVANJE
JAVNIH POLITIKA

CENTAR
ZA ISTRAŽIVANJE
JAVNIH POLITIKA

Beograd, 2017.

ZLOUPOTREBA ORUŽJA I RODNO ZASNOVANO NASILJE

Autorke:

dr Danijela Spasić
Marina Tadić

Istraživači-saradnici:

Jelena Šapić
Filip Stojanović

Recenzenti:

dr Marina Hughson
dr Vladimir Bilandžić

Urednica:

Branka Anđelković

Izdavač:

Udruženje CENTAR. Centar za istraživanje javnih politika

Lektura:

Antigona Andonov

Prevod:

Uroš Vasiljević

Dizajn i priprema za štampu:

Žolt Kovač

Štampa:

Mala knjiga

Tiraž:

200

CIP - Каталогизacija у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

305-055.1/.2(497.11)

343.54/.55(497.11)

351.78(497.11)

СПАСИЋ, Данијела, 1970-

Zloupotreba oružja i rodno zasnovano nasilje / autorke Danijela Spasić,
Marina Tadić ; [prevod Uroš Vasiljević]. - Beograd : Udruženje CENTAR, Centar
za istraživanje javnih politika, 2017 (Novi Sad : Mala knjiga). - 67, 67 str. ; 24 cm

Nasl. prištampanog rada: Firearms Misuse and Gender-based Violence. - Tekst
štampan dvostubačno. - Tiraž 200. - Napomene i bibliografske reference uz
tekst. - Bibliografija: str. 63-67.

ISBN 978-86-89677-01-0

1. Dr. up. stv. nasl. 2. Тадић, Марина, 1988- [аутор]

а) Жртве насиља - Србија б) Родна равноправност - Србија с) Људска

безбедност - Србија

COBISS.SR-ID 237782028

Centar za istraživanje javnih politika (CENTAR) je nevladina organizacija istraživačkog usmerenja (*think tank*), osnovana 2010. godine koja se bavi ispitivanjem efekata javnih politika u domenu bezbednosti i socio-ekonomskog statusa građana. Cilj CENTRA je da svojim aktivnostima utiče na poboljšanje primene, ili na promenu tih politika.

Objavljivanje ove studije pomogla je Ambasada Kraljevine Holandije u Srbiji.

Stavovi izneti u ovoj studiji pripadaju isključivo CENTRU i ne predstavljaju nužno zvaničan stav Ambasade Kraljevine Holandije u Srbiji.

Kingdom of the Netherlands

dr Danijela Spasić
Marina Tadić

ZLOUPOTREBA ORUŽJA I RODNO ZASNOVANO NASILJE

PREDGOVOR

Istraživanje, čiji su rezultati pred Vama, osmislila je Svetlana Đurđević Lukić, jedna od osnivačica i dugogodišnja direktorka Centra za istraživanje javnih politika (CENTAR), ekspertkinja za malokalibarsko oružje i ljudsku bezbednost.

Kroz svoj istraživački i analitički rad, Svetlana je kontinuirano ukazivala na neophodnost i značaj kontrole rasprostranjenosti i posedovanja vatrenog oružja, posebno u postkonfliktnom okruženju i u odnosu na bezbednost specifičnih ranjivih grupa. Nastavljajući njene istraživačke napore, tim CENTRA kojim je rukovodila dr Danijela Spasić, u ovoj studiji ukazuje na probleme koji sprečavaju efikasnu prevenciju rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici u kontekstu upotrebe vatrenog oružja.

Takođe, u studiji je dato više predloga javnih politika za koje CENTAR veruje da bi mogli da doprinesu realizaciji obaveza preuzetih akcionim planovima za pregovore o pristupanju Republike Srbije Evropskoj uniji za Poglavlje 23 i Poglavlje 24, kao i aktivnostima predviđenim Nacionalnim

akcionim planom (NAP) za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija „Žene, mir, bezbednost” u Srbiji za period od 2017. do 2020. godine.

Ovim strateški značajnim temama, kao i koncipiranju novog NAP-a, Svetlana je značajno doprinela svojim angažmanom, kao uvažena ekspertkinja i članica Vladine Radne grupe za izradu NAP-a. Zahvaljujemo se recenzentima dr Marini Hughson i dr Vladimiru Bilandžiću koji su svojim predlozima i sugestijama doprineli konačnom sadržaju studije.

Projekat „Analiza (zlo)upotrebe oružja i uticaja na rodno zasnovano nasilje kroz građansku akciju i javno zagovaranje politika“, podržala je Ambasada Kraljevine Holandije, u okviru svog programa „Matra”.

Svi pojmovi koji su u studiji upotrebljeni samo u muškom gramatičkom rodu, obuhvataju i muški i ženski rod osoba na koje se odnose.

SKRAĆENICE

CAHVIO	Istanbulska konvencija
LGBT	Lezbijska gej biseksualna transrodna zajednica
MATRA	(Maatschappelijke Transformatie) Program društvenog preobražaja
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
MO	Ministarstvo odbrane
NAP	Nacionalni Akcioni Plan
NPS	Nadležni policijski službenik
RZN	Rodno zasnovano nasilje
SALW	Small Arms and Light Weapons Lako i malokalibarsko oružje
SB UN	Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija
UNDP-SEESAC	Centar za kontrolu lakog naoružanja u jugoistočnoj Evropi
UNECE	Ekonomska komisija Ujedinjenih nacija za Evropu
WHO	Svetska zdravstvena organizacija

SADRŽAJ

Predgovor	5
Skraćenice	6
Sadržaj	7
Rezime	9
Uvod	11
Predmet i ciljevi istraživanja	13
Metodologija	15
Metodološka ograničenja	16

I KONCEPTUALNI OKVIR ISTRAŽIVANJA

1. Femicid	21
1.1 Faktori rizika od letalnog nasilja nad ženom u porodici ...	21
2. Vatreno oružje i rodno zasnovano nasilje	23
2.1 Zloupotreba oružja u kontekstu rodno zasnovanog i nasilja u porodici	23
3. Vatreno oružje u Srbiji	25
3.1. Normativni okvir za posedovanje vatrenog oružja u Srbiji ...	25
3.2. Koliko ima vatrenog oružja u Srbiji?	28
4. Rodno zasnovano nasilje	30
4.1 Nasilje u porodici	30
4.2 Faktori nasilja u porodici i partnerskom odnosu	30
4.3 Normativni okvir zaštite od nasilja u porodici u Republici Srbiji	31
4.4 Zakon o sprečavanju nasilja u porodici	33
4.5 Stanje u Srbiji	35

II KONTEKSTUALNI OKVIR ISTRAŽIVANJA

1. Kvantitativni prikaz rezultata	39
1.1. Vatreno oružje i femicid u Srbiji	39
2. Kvalitativni nalazi istraživanja	43
2.1. Stavovi ranjivih grupa	43
2.1.1. Percepcija rodno zasnovanog i nasilja u porodici	43
2.1.2. Percepcija posedovanja vatrenog oružja i rodno zasnovanog nasilja (femicida)	47
2.2. Stavovi predstavnika i predstavnicu institucija u Srbiji	51
2.2.1. Rodno zasnovano i nasilje u porodici u Srbiji	51
2.2.2. Rad institucija	52
2.2.3. Uloga medija	53
2.2.4. Zloupotreba vatrenog oružja i rodno zasnovano i nasilje u porodici	55
Zaključci	57
Preporuke	59
Literatura	63

Od gotovo 875 miliona primeraka malokalibarskog i lakog vatrenog oružja danas u svetu, više od 75% nalazi se u posedu pojedinaca i struktura koje nisu državne vojne ili policijske snage (privatne bezbednosne kompanije, privatne vojske, paravojne grupe itd), ili je sakriveno u domovima. Istraživanja pokazuju da žene širom sveta nisu izložene najvećim rizicima od povreda i nasilne smrti upotrebom lakog oružja na ulicama i ratištima, već u svojim vlastitim domovima. Demografija nasilja u porodici koja su okončana smrtnim ishodom uz upotrebu vatrenog oružja, pokazuje da ubistva u porodici čine jedini oblik ubistava u kojem su žene mnogo češće žrtve nego muškarci. Prema studijama Svetske zdravstvene organizacije, ubistva žena od njihovih intimnih partnera čine između 40% i 70% svih ubistava žena.¹ Na svaku ženu koja je ubijena ili bila izložena fizičkom nasilju korišćenjem vatrenog oružja, dolazi daleko veći broj žena koje doživljavaju pretnje oružjem.

Podaci iz istraživanja koja su se bavila uticajem malokalibarskog oružja na nasilje u porodici, ukazuju na povezanost posedovanja vatrenog oružja i nasilja u porodici. Prikupljanjem i analizom novinskih članaka, Mreža „Žene protiv nasilja“ kojom koordinira Autonomni ženski centar iz Beograda, došla je do podatka da su tokom 2016. godine na teritoriji Srbije ubijene 33 žene u porodično/partnerskom kontekstu (35 ubistava u 2015. godini), i u svom kvantitativno-narativnom Izveštaju o femicidu navela da su posedovanje oružja i pristup vatrenom oružju, indikatori posto-

janja visokog rizika od smrtnog ishoda nasilja. Pod pojmom *femicid* podrazumeva se *rodno zasnovano ubistvo, učinjeno nad ženama, devojkama, devojčicama pa i bebama ženskog pola od osoba muškog pola*. Da bi se neko ubistvo okarakterisalo kao femicid učiniocu mora biti relevantan pol žrtve, tj. upravo činjenica da je žrtva - žena.²

Imajući u vidu ove činjenice, Centar za istraživanja javnih politika (u daljem tekstu CENTAR), nastavljajući istraživačke napore i profesionalnu ekspertizu preminule ko-osnivačice i direktorke Svetlane Đurđević-Lukić, sproveo je istraživanje o zloupotrebi oružja i njegovog uticaja na rodno zasnovano nasilje (RZN), „Analiza (zlo)upotrebe oružja i uticaja na rodno zasnovano nasilje kroz građansku akciju i javno zagovaranje politika“. Kao sveobuhvatni cilj projekta postavljeno je uključivanje ove teme u relevantne strategije i javne debate i formulisanje konkretnih preporuka javnih politika u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem i zloupotrebom oružja u kontekstu evropskih integracija, kroz pregovore u okviru Poglavlja 23 i 24, novi Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, Zakon o oružju i municiji i dr, kao i kroz Nacionalni akcioni plan (NAP) za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija „Žene, mir, bezbednost“ u Srbiji za period od 2017. do 2020. godine.

Sprovedeno istraživanje je komplementarnog karaktera. U njemu su primenjeni i kvantitativni i kvalitativni istraživački pristupi. U segmentu kvantitativnog dela istraživanja, primenjena je

¹ L. L. Dahlberg, E. G. Krug, A. J. Mercy, A. Zwi and R. Lozano, *World report on violence and health*. Geneva, World Health Organisation, 2002.

² Internet, <http://www.zeneprotivnasilja.net/femicid-u-srbiji>, 29.5.2017.

metoda sekundarne analize podataka. U okviru ovog pristupa, analizirani su podaci iz statističkih baza državnih institucija (MUP, Ministarstvo pravde), odnosno organizacija civilnog društva (Mreža „Žene protiv nasilja“). Pored toga, izvršena je i analiza pravnih dokumenata aktuelnog nacionalnog zakonodavstva iz ove oblasti. Kvalitativni pristup podrazumevao je realizaciju ekspertskih intervjua sa predstavnicima relevantnih institucija javnog i civilnog sektora (ukupno 14) i lokalne fokus-grupne intervjue sa predstavnicima ranjivih grupa (ukupno 5), na temu rodno zasnovanog nasilja i zloupotrebe vatrenog oružja. Kao ranjive grupe, prepoznate su one grupacije građana i građanki koje se od ostalog stanovništva razlikuju po nekom ličnom svojstvu koje ih čini posebno osetljivim na različite oblike diskriminacije, u ovom slučaju na nasilje kao njen najopasniji vid i najdrastičnije kršenje ljudskih prava. Pored toga, izvršena je i analiza pravnih dokumenata aktuelnog nacionalnog zakonodavstva iz ove oblasti.

Istraživanje CENTRA pokazalo je da ekonomska nesigurnost, siromaštvo, nezaposlenost, pritisak patrijarhalne sredine, nasilje kao „model ponašanja“, rizici specifični za lokalni kontekst i nepoverenje u organizacije i institucije koje treba da štite njihovu bezbednost, doprinose osećaju nebezbednosti žena u društvu. Nalazi terenskog istraživanja, odnosno fokus-grupnih intervjua, sugerišu da predstavnici i predstavnice ranjivih grupa uglavnom smatraju da je posedovanje oružja opšte rasprostranjeno, a da je glavni motiv za posedovanje oružja potreba da se osigura sopstvena bezbednost. Neki od sagovornika i sagovornica CENTRA koji su intervjuisani u sklopu ovog istraživanja, izneli su mišljenje da legalizacije ne daju očekivane rezultate jer građani i građanke uglavnom oružje poseduju zato što osećaju da im pruža sigurnost, pa samim tim ne žele da ga predaju ili predaju samo deo oružja koje poseduju.

Rodno zasnovano nasilje se, s druge strane, više povezuje sa fizičkim i verbalnim nasiljem, ali je primetan strah i animozitet prema oružju, kao i činjenica da posedovanje oružja predstavlja dokaz postojanja tradicionalnih shvatanja o dominaciji muškarca nad ženom. Vatreno oružje predstavlja vanredno otežavajuću okolnost za žrtvu nasilja i njeno preduzimanje bilo kakve akcije sa ciljem da se nasilje okonča, ali i instrument kojim se održavaju tradicionalni obrasci ponašanja i podela uloga u okviru domaćinstva. Istovremeno, kod ranjivih grupa i dalje je prisutno nepoverenje u rad institucija, što, takođe, predstavlja jedan od razloga neprijavlivanja nasilja. Učesnici i učesnice fokus grupa uviđaju propuste u intervencijama nadležnih službi, naročito u slučajevima (ne)oduzimanja vatrenog oružja, i naglašavaju značaj individualne odgovornosti profesionalaca i profesionalki za (ne)postupanje u situacijama prijavljenog nasilja.

Ovi primeri pokazuju da, uprkos prisutnom shvatanju da se nasilje u porodici i rodno zasnovano nasilje ne događaju često vatrenim oružjem, rasprostranjeno posedovanje oružja predstavlja specifičan marker u proceni rizika od nasilja u porodici i institucionalnom odgovoru u okviru primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici. Takođe, može se zaključiti da je nasilje u porodici, kao oblik rodno zasnovanog nasilja, kompleksna pojava i da su potrebne posebno prilagođene mere za njegovo sprečavanje i suzbijanje. Potencijalne probleme u ovom trenutku predstavljaju: nedovoljna senzibilisanost kreatora javnih politika za dimenziju (zlo)upotrebe oružja u vezi sa nasiljem u porodici, rast tenzija u regionu i ponovno stavljanje u prvi plan oružja kao sredstva za ličnu odbranu.

„Da su mu uzeli oružje, ona bi bila živa”...

Malokalibarsko i lako vatreno oružje (SALW – Small Arms and Light Weapons) svakodnevno odnosi ogroman broj života, bilo da se radi o ratnim ili mirnodopskim uslovima, bilo da se koristi u kriminalnom ili u kontekstu nasilja, samoubistvima, porodičnim svađama.³ Za razliku od drugih vidova naoružanja, najveći broj komada ovog oružja nalazi se upravo u posedu civila – prema podacima Small Arms Survey, od gotovo 875 miliona primeraka malokalibarskog i lakog vatrene oružja danas u svetu, više od 75% nalazi se u posedu pojedinaca i struktura koje nisu državne vojne ili policijske snage (privatne bezbednosne kompanije, privatne vojske, paravojne grupe itd) ili je sakriveno u domovima.⁴ Ovaj problem je već decenijama u fokusu brojnih međunarodnih organizacija, a aktuelnost je ponovo stekao usled jačanja terorizma i sve češćih napada u razvijenim zapadnim državama. Ipak, od najveće je važnosti shvatiti da rašireno posedovanje vatrene oružja, i legalnog i nelegalnog, predstavlja jednu od najvećih pretnji ljudskoj bezbednosti u savremenom dobu. Ovaj problem može se dovesti u vezu sa različitim oblicima strukturnog i kulturnog nasilja, posebno prema ranjivim i marginalizovanim grupama, ali takođe predstavlja pokazatelj socio-ekonomskih razlika u jednom društvu, kao i smanjenog poverenja građana i građanki u sposobnost institucija da im pruže bezbednost.⁵ Kao takav, može negativno uticati na više dimenzija ljudske bezbednosti – na fizičku ili ličnu dimenziju bezbednosti, ekonomsku i zdravstvenu dimenziju, kao i bezbednost zajednice i političku bezbednost.

Kada analiziramo opštu strukturu i način izvršenja nasilnih krivičnih dela u vezi sa ovim nalazom, a posebno u javnom prostoru, usmereni smo na ulogu nelegalno posedovanog lakog oružja. Međutim, najveći procenat lakog vatrene oružja koje je upotrebljeno u ubistvima u porodici, bio je u legalnom posedu počinitelaca nasilja.⁶ Istraživanja⁷ takođe pokazuju da žene širom sveta nisu izložene najvećim rizicima od povreda i nasilne smrti upotrebom lakog oružja na ulicama i ratištima, već u njihovim vlastitim domovima.⁸ Zato je sa razlogom rečeno: „...za žene rat nije završen kad je gotov.”⁹

Dom se uobičajeno posmatra kao bezbedno mesto i sigurno utočište, međutim, ukoliko u kući postoji oružje, verovatnoća da će žena stradati nasilnom smrću se povećava tri puta.¹⁰ Globalne analize statističkih podataka iz svih delova sveta pokazuju da godišnje bude prijavljeno prosečno oko 44.000 ubistava u kontekstu nasilja u porodici u 104 zemlje i teritorije koje su analizirane u periodu od 2009. do 2013. godine. Rezultat procene je da oko 66.000 žena bude ubijeno svake godine na globalnom nivou. Žene žrtve nasilja u porodici sa smrtnim ishodom se pojavljuju u oko 17 procenata od ukupnog broja ubistava sa predumišljajem na godišnjem nivou. Ovo dovodi do rezultata da je na pet muškaraca, ubijenih u nasilnim incidentima, ubijena jedna žena u situacijama nasilja u porodici na uzorku od 100.000 stanovnika/ca.¹¹

³ Pojam *malokalibarsko oružje i lako naoružanje* odnosi se na konvencionalno oružje koje je lako dostupno i jeftino, jednostavno za upotrebu i održavanje. Takvo oružje su: revolveri, puške, mitraljezi, puškomitraljezi itd. Više o ovom pojmu: Internet, <http://www.smallarmssurvey.org/weapons-and-markets/definitions.html>, pristupljeno 24.5.2017. Zbog jednostavnijeg izlaganja, za ovaj tip oružja u ovom radu koristimo termin „vatreno oružje”.

⁴ Small Arms Survey, Internet, <http://www.smallarmssurvey.org/weapons-and-markets.html>, <http://www.smallarmssurvey.org/publications/by-type/yearbook/small-arms-survey-2007.html>, pristupljeno 15.4.2017.

⁵ Svetlana Đurđević-Lukić, “Small Arms and Human Security in the Western Balkans: Beyond Conflicts and Fatal Victims” in Ivica Đorđević et al (eds), *Twenty Years od Human Security: theoretical Foundations and Practical Applications*, Belgrade, 2015, pp. 436-452 (pp. 438-439).

⁶ Bitno je u ovom kontekstu naglasiti i zloupotrebu oružja od snaga bezbednosti, sa fokusom na pripadnike policije i vojske, naročito u vreme kada nisu na službenoj dužnosti.

⁷ UNECE UNECE Statistical Database: Gender Statistics- Crime and Violence.” Internet, http://w3.unece.org/pxweb/dialog/varval.asp?ma=ZZZ_GECr_VictimHomicide_r8ipath=../database/STAT/30-GE/07/CV/8<lang=i8<ti=Victims+of+homicide+by+relationship+of+perpetrator+to+victim+and+sex/, pristupljeno 14.4.2017.

⁸ Alvazzi del Frate, “When the Victim is a Woman” in: *Global Burden of Armed Violence 2015: Every Body Counts*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015, pp. 113-144.

⁹ Ibid.

Iako se oblici femicida razlikuju kulturološki i geografski (npr. ubistva iz časti na Bliskom Istoku, ubistva zbog miraza u Indiji, ubistva u sukobima među bandama u Meksiku), najzastupljeniji i svuda prisutan oblik su ubistva žena u partnerskom kontekstu. Studije iz Australije, Kanade, Izraela, Južne Afrike i SAD-a pokazuju da 40%-70% žena bude ubijeno u partnerskom kontekstu.¹² Izveštaj o femicidu u Velikoj Britaniji u periodu od 2009. do 2015. godine takođe pokazuje da je 62,7% žena u ovom periodu ubijeno u partnerskom kontekstu.¹³

Region Zapadnog Balkana posebno je pogođen ovim problemom, uzimajući u obzir skorašnju ratnu prošlost, ali i činjenicu da je Jugoslavija imala izrazito razvijenu vojnu industriju i proizvodnju oružja. Uglavnom se govori o cirkulisanju velikog broja komada nelegalnog vatrenog oružja kao pretnji bezbednosti čitavog regiona. Sveprisutnost vatrenog oružja u postkonfliktnim društvima ukazuje na brojne negativne društvene pojave i procese, poput nedovršenog procesa pomirenja, ugrožavanja ljudskih prava, jakih kriminalnih struktura, nedovršene reforme sektora bezbednosti i krhke vladavine prava. S druge strane, u ovom regionu, ogroman broj građana legalno poseduje oružje, a kult oružja je i dalje izuzetno jak. Posedovanje vatrenog oružja se shvata kao odraz zrelosti i muškosti, predstavlja i neizostavan deo „folkloru”, kao i proslava i tugovanja. Zato u striktnom smislu, posedovanje vatrenog oružja i visok stepen nasilja u Srbiji se, na daljem teorijskom nivou, može naučno objašnjavati s jedne strane kritičkom teorijom maskuliniteta, a s druge strane, sociološkim uvidima o strukturalnim činiocima proizvodnje nasilja i kriminala u zemlji, „u tranziciji”, postsocijalističkom regionu i transnacionalno. Radi se o dve vrste objašnjenja koja se međusobno ne isključuju, već se dopunjavaju. Jer, podjednako je važno razumeti činjenice koje idu na ruku promeni ljudskog ponašanja pod izmenjenim uslovima (ekonomska kriza i ra-

tovi), kao i činjenice o matrici ponašanja, uloga i očekivanja (rodni režim), koja na najdubljem, identitetskom nivou, omogućava tu promenu.¹⁴

Prema podacima i procenama policije za 2016. godinu, u Republici Srbiji je bilo između 960.000 i 970.000 komada registrovanog vatrenog oružja, dok je u nelegalnom posedu između 200.000 i 900.000 komada. Vatreno oružje predstavlja jedan od izrazitih simbola nejednakih odnosa moći u društvu i muške dominacije nad ženama. Jedan od takvih simbola je i rodno zasnovano nasilje, kao najizraženiji oblik diskriminacije žena. Kao najprisutniji oblik rodno zasnovanog nasilja, prepoznato je nasilje u porodici. U Srbiji se godišnje evidentira u proseku 3150 krivičnih dela nasilja u porodici. Prijavljena lica mahom su muškarci od 30 do 50 godina, a žrtve pretežno žene u četvrtoj i petoj deceniji života.¹⁵ O direktnoj vezi posedovanja vatrenog oružja i rodno zasnovanog nasilja u Srbiji govori i podatak da svake godine između 30 i 40 žena izgubi život u kontekstu porodičnog ili partnerskog nasilja, odnosno da se svaki treći slučaj nasilja okonča smrću uz upotrebu vatrenog oružja.¹⁶

Pored nacionalnog normativnog okvira definisanog Zakonom o oružju i municiji i Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici, na planu sprečavanja rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici značajnu ulogu imaju i aktivnosti predviđene Nacionalnim akcionim planom (NAP) za primenu Rezolucije 1325 SB UN „Žene, mir i bezbednost” u Srbiji za period od 2017. do 2020.¹⁷ Među aktivnostima NAP-a navedeni su i uvođenje rodne perspektive u sve javne politike u oblasti odbrane i bezbednosti, ali i unapređenje rada svih relevantnih aktera kako bi se u potpunosti istražila, kaznila i sprečila sva dela nasilja nad ženama, a žene zaposlene ili angažovane u sistemu bezbednosti zaštitile od svih oblika nasilja i diskriminacije.¹⁸ Dokument predviđa i obezbeđivanje sveobuhvatne pravne i

¹⁰ Hemenway, D. Rizici i prednosti držanja oružja u domu. *Američki časopis za medicinu življenja*. 2011. <http://ajl.sagepub.com/content/early/2011/02/01/1559827610396294.full.pdf+html>, pristupljeno 25.5.2017.

¹¹ Alvazzi del Frate, “When the Victim is a Woman”, op. cit., p. 131.

¹² Heise, Lori; Garcia-Moreno, Claudia (2002) “Chapter 4. Violence by intimate partners”. U: World report on violence and health, Krug, Etienne G. et al. (edited), World Health Organization, Geneva. Str. 87-123

¹³ Brennan, D. Redefining an isolated incident. Bristol: Women’s Aid., 2016. Dostupno na: <https://1q7dqy2unor827bqjls0c4rn-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2016/12/TheFemicide-Census-2016.pdf>, navedeno prema: Femicid: Kvantitativno – narativni izveštaj za 2016., str. 10. Internet, <http://www.zeneprotivnasilja.net/pristupljeno> 20.4.2017.

¹⁴ Blagojević, M. „Muškarci i nasilje: neki novi pristupi u teoriji i praksi”, u: Blagojević, M. i Stevanović, Z. (ur). *Prevenција kriminala i socijalnih devijacija: evropske i regionalne dobre prakse*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2012.

¹⁵ Simeunović-Patić, B., Kesić, T. *Kriminalistička viktimologija*, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, 2016. str. 45.

¹⁶ Femicid: Kvantitativno – narativni izveštaji za 2016, 2015, 2014, 2013, 2012, 2011. i 2010. godinu. Internet, <http://www.zeneprotivnasilja.net/>, pristupljeno 20.4.2017.

psihološke podrške devojka i ženama sa iskustvom rodno zasnovanog nasilja, a posebno ukoliko se radi o predstavnicama marginalizovanih grupa, kao i podršku proizvodnji medijskih sadržaja o značaju prevencije nasilja nad ženama.¹⁹

Jačanje sistema prevencije i suzbijanja nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja, deo je Akcionog plana za Poglavlje 23 – Pravosuđe i osnovna prava. Ovaj dokument, između ostalog, uključuje i usklađivanje krivično-pravnog zakonodavstva Republike Srbije sa odredbama Istanbulske konvencije, usvajanje novog zakona o rodnoj ravnopravnosti koji treba da obuhvati otvaranje novih sigurnih kuća, uvođenje nacionalne SOS linije, multisektorsku saradnju i saradnju sa civilnim sektorom, kao i usvajanje nove strategije i pratećeg akcionog plana za sprečavanje nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima, obučavanje policijskih službenika i jačanje sara-

PREDMET I CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Postavljajući metodološki okvir istraživanja i definišući ciljeve, istraživački tim CENTRA se u okviru analize rodno zasnovanog nasilja fokusirao na nasilje u porodici u okvirima definisanim Istanbulskom konvencijom, shodno nalazima koji su ukazivali da je pored svih drugih oblika nasilja, nasilje u porodici, odnosno nasilje nad ženama, imalo najteže posledice, uključujući sve slučajeve sa smrtnim ishodom.

Demografija nasilja u porodici koja su okončana smrtnim ishodom uz upotrebu vatrenog oružja, pokazuje da ubistva u porodici čine jedini oblik ubistava u kojem su žene mnogo češće žrtve nego muškarci. Kada se desi da je žena ubijena u svojoj kući, može se pretpostaviti da je njen partner ili

dnje policije sa lokalnom zajednicom i civilnim sektorom.²⁰ S druge strane, unapređena kontrola nad tokovima nelegalnog vatrenog oružja i strožiji uslovi za posedovanje ovog oružja, deo su Akcionog plana za Poglavlje 24 – Pravda, sloboda i bezbednost.²¹ Akcioni plan obuhvata jačanje kapaciteta za sprovođenje novog Zakona o oružju i municiji, uspostavljanje informatičkog sistema za obradu zahteva za nabavku i posedovanje vatrenog oružja i izdavanje dokumenata, kao i usvajanje nove strategije i akcionog plana za kontrolu lakog i malokalibarskog oružja. Obe oblasti nalaze se i među prelaznim merilima za ova pregovaračka poglavlja, što dodatno govori o njihovom značaju. Republika Srbija već je napravila značajne korake u obe oblasti i brojne aktivnosti ovih akcionih dokumenata već su sprovedene. S druge strane, i dalje postoji potreba za uspostavljanjem sinergije među različitim aktivnostima, kako bi situacija u ovim složenim društvenim pitanjima bila efikasije unapređena.

rođak izvršio ubistvo, i da počilnac obično ima prethodni dosije nasilja u porodici. Nasilje uz korišćenje pištolja, revolvera, puške ili nekog drugog vatrenog oružja, može biti deo kruga nasilja i agresije koju mnoge žene doživljavaju od svojih partnera. Na svaku ženu koja je ubijena ili bila izložena fizičkom nasilju korišćenjem vatrenog oružja, dolazi daleko veći broj žena koje doživljavaju pretnje i zastrašivanje oružjem.

Samo u toku 2016. godine u Srbiji su ubijene 33 žene, dok je ranije istraživanje Centra za kontrolu lakog naoružanja u jugoistočnoj Evropi (UNDP-SEESAC), u kojem je učestvovao tim CENTRA, pokazalo da su žene pet puta češće žrtve nego muškarci u incidentima sa vatrenim oružjem.²²

¹⁷ NAP je usvojen Zaključkom Vlade Republike Srbije 05 Broj: 337-12773/2016-01 od 19. maja 2017. godine. NAP predviđa i da aktivnosti usmerene ka zaštiti bezbednosti devojčica, devojaka i žena iz višestruko ranjivih grupa budu izvršene i u strateške dokumente policije, npr. Akcioni plan za sprovođenje Strategije policije u zajednici.

¹⁸ Aktivnosti NAP-a 4.1, 4.3. i 4.4.

¹⁹ Aktivnosti 4.6. i 2.10.

²⁰ Akcioni plan za Poglavlje 23, april 2016, Internet, <http://www.mpravde.gov.rs/files/Akcioni%20plan%20PG%2023.pdf>, pristupljeno 21.5.2017.

²¹ Akcioni plan za Poglavlje 24 sadrži i konkretne aktivnosti na razvijanju informacionog sistema i treninga policijskih službenika za sprovođenje novog Zakona o oružju i municiji i podzakonskih akata. Akcioni plan za poglavlje 24, 2016, Internet, http://www.mup.gov.rs/wps/wcm/connect/36e98096-9938-4aaf-b36c-e413bfbcac57/Treca_verzija_AP_27_03_2015.pdf?MOD=AJPERES&CVID=kTXD4Ry, pristupljeno 21.5.2017.

²² „Oružja na meti: Zloupotreba vatrenog oružja u Srbiji”, Centar za istraživanje javnih politika za UNDP-SEESAC, Beograd, april 2015, Internet, <http://www.publicpolicy.rs/publicacije/5c031aa12dd69f63fb76879b469a3bd87419ac70.pdf>, pristupljeno 21.5.2017.

Uprkos nalazima da posedovanje vatrenog oružja predstavlja značajnu bezbednosnu pretnju u slučaju rodno zasnovanog nasilja, ovom problemu do sada nije pristupljeno sistematski. Shodno tome, istraživačke aktivnosti u okviru ovog projekta bile su usmerene ka traženju odgovora na sledeća pitanja:

1. Da li statistika državnih institucija ukazuje na postojanje veze između posedovanja legalnog vatrenog oružja i rodno zasnovanog nasilja, odnosno nasilja u porodici, posebno nasilja koje je okončano smrtnim ishodom?
2. Kako ranjive grupe u lokalnom kontekstu percipiraju postojanje i posedovanje vatrenog oružja u odnosu na ličnu bezbednost, odnosno rodno zasnovano nasilje u zajednici i u porodici?
3. Kakvi su stavovi kreatora javnih politika prema posedovanju (ne)legalnog oružja i njegovom uticaju na rasprostranjenost i karakteristike rodno zasnovanog nasilja, odnosno nasilja u porodici?
4. Koje aktivnosti, mere ili odluke u procesu kreiranja javnih politika treba doneti ili preduzeti kako bi se režim nabavke i kontrole vatrenog oružja stavio pod kontrolu nadležnih institucija, odnosno kako bi se u lokalnom bezbednosnom ambijentu mogla sprečiti njegova zloupotreba u kontekstu rodno zasnovanog nasilja, odnosno nasilja u porodici?

Odgovorima na postavljena istraživačka pitanja, definisane su preporuke kreatorima javnih politika i donosiocima odluka na državnom nivou, kao i lokalnim akterima. Cilj je stvaranje uslova u kojima bi se u značajnoj meri smanjila mogućnost zloupotrebe vatrenog oružja u kontekstu rodno zasnovanog nasilja, a istovremeno napravio prostor za njegovu prevenciju.

Zato je kao sveobuhvatni cilj projekta postavljeno uključivanje ove teme u relevantne strategije i javne debate i formulisanje konkretnih preporuka javnih politika u vezi sa RZN i zloupotrebom vatrenog oružja u kontekstu evropskih integracija, kroz Poglavlja 23 i 24, novi Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, Zakon o oružju i municiji i dr, kao i kroz Nacionalni Akcioni Plan (NAP) za primenu Rezolucije 1324 SB UN „Žene, mir i bezbednost” u Srbiji, od 2017. do 2020. godine. Kao specifični ciljevi postavljeni su:

- Ukazivanje na postojeće veze, kao i na neopodnost daljeg praćenja obima i karakteristika nasilja u porodici i nabavke i posedovanja vatrenog oružja, u cilju smanjenja broja smrtnih slučajeva, povreda i pretnji vatrenim oružjem u porodičnom okruženju;
- Procena veze između zakonskog režima nabavke i posedovanja oružja i regulative iz oblasti nasilja u porodici, kako bi se mogle razviti strategije i preporuke za poboljšanje zakonodavstva i mehanizama primene radi veće zaštite žrtava nasilja u porodici i efikasnije borbe protiv ovog vida nasilja;
- Podizanje svesti kreatora javnih politika i civilnog društva o načinima na koje se mogu angažovati na smanjenju posledica upotrebe oružja u porodičnom okruženju, i povećanju i poboljšanju zaštite žrtava takvog nasilja sa fokusom na lokalni kontekst.

Istraživanje je realizovano na području Republike Srbije (bez Kosova i Metohije), u periodu od oktobra 2016. do marta 2017. godine. Sprovedeno istraživanje je komplementarnog karaktera. Komplementarnost je omogućila prikupljanje i obradu kako statističkih podataka, tako i podataka koji su bazirani na subjektivnoj percepciji učesnika u istraživanju. Time je omogućen produbljen uvid i prepoznavanje specifičnosti i karakteristika rodno zasnovanog nasilja, odnosno konteksta zlostrebe vatrenog oružja. U istraživanju su primenjeni i kvantitativni i kvalitativni istraživački pristupi. U segmentu kvantitativnog dela istraživanja primenjena je metoda sekundarne analize podataka. U okviru ovog pristupa, analizirani su podaci iz statističkih baza državnih institucija (Ministarstvo unutrašnjih poslova), odnosno, organizacija civilnog društva (Mreža „Žene protiv nasilja“). Statistički podaci iz policijskih evidencija, odnosno Uprave za analitiku MUP-a, prikupljeni su na osnovu zahteva za pristup informacijama od javnog značaja i objedinili su podatke područnih policijskih uprava Direkcije policije MUP-a Republike Srbije, odnosno evidenciju prijavljenih slučajeva nasilja u porodici po godinama (krivično delo iz člana 194. Krivičnog zakona Republike Srbije) u periodu od 2012. do 2015. godine. Poseban segment sekundarne analize podataka obuhvatio je demografske specifičnosti prijavljenih slučajeva nasilja u porodici (pol, starost, stepen obrazovanja, zanimanje izvršilaca, odnosno žrtava), sa akcentom na stav 4. pomenutog člana (nasilje u porodici sa smrtnim ishodom).

Kvalitativni pristup podrazumevao je realizaciju ekspertskih intervjua sa predstavnicima i predstavnicama relevantnih institucija javnog i civilnog sektora (ukupno 14) i lokalne fokus-grupne

intervjue sa predstavnicima i predstavnicama ranjivih grupa (ukupno 5), na temu rodno zasnovanog nasilja i zlostrebe vatrenog oružja. Kriterijumi izbora ranjivih grupa bazirani su na prethodnim istraživanjima Centra za istraživanje javnih politika.²³ U realizaciji ekspertskih intervjua, na molbu istraživačkog tima CENTRA, učešće su uzeli: Tamara Skrozza (u ime Saveta za štampu); policijski službenici i službenice Odeljenja za suzbijanje nasilja u porodici Uprave kriminalističke policije MUP-a Republike Srbije (2 intervjua); Miljko Simović, pomoćnik načelnika Uprave za upravne poslove MUP-a Republike Srbije; Slobodanka Raković, tužiteljka u Osnovnom javnom tužilaštvu u Kragujevcu; članice Ženske parlamentarne mreže u Skupštini Republike Srbije (Gordana Čomić, Elvira Kovač i Dubravka Filipovski); Meho Omerović, predsednik Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova u Skupštini Republike Srbije; Brankica Janković, Poverenica za zaštitu ravnopravnosti; Dragan Knežević iz Grupe za unapređivanje rodne ravnopravnosti, Sektora za razvojne poslove i poslove planiranja u Ministarstvu građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture; Vesna Stanojević, Koordinatorica Sigurne kuće za žrtve porodičnog nasilja i dr Stanislava Otašević, direktorka Centra za promociju zdravlja žena. Pozivu CENTRA za učešće u intervjuisanju nisu se odazvali jedino predstavnici Zaštitnika građana, pozivajući se na Opštu preporuku o zaštiti žena od nasilja u porodici i partnerskim odnosima, donetu u avgustu 2016. godine.²⁴

Sprovedeni su polustrukturirani intervjui prema utvrđenom intervju-protokolu koji su sadržali inicijalna, okvirna pitanja o nasilju, odnosno o temama vezanim za RZN i zlostrebu vatrenog oružja, kao i pitanja u vezi sa predlozima javnih

²³ Internet, <http://www.publicpolicy.rs/attachments/article/5031/Zbirna%20preporuka%20ZG%20Zastita%20zena%20od%20nasilja%20u%20porodici%20i%20partnerskim%20odnosima%20SRPSKI.pdf>, pristupljeno 25.5.2017.

²⁴ Internet, <http://www.ombudsman.rs/attachments/article/5031/Zbirna%20preporuka%20ZG%20Zastita%20zena%20od%20nasilja%20u%20porodici%20i%20partnerskim%20odnosima%20SRPSKI.pdf>, pristupljeno 25.5.2017.

politika i institucionalnih rešenja koja bi doprinele smanjenju obima RZN i zloupotrebi vatrenog oružja u tom kontekstu.

Fokus-grupni intervjui realizovani su, prema nacrtu projekta istraživanja, sa predstavnicima i predstavnicama ranjivih grupa u pojedinim lokalnim zajednicama: LGBT zajednica (Beograd); mladi (Novi Pazar); žene sa sela (Tutin); Romkinje (Kruševac i Novi Bečej), što je pružilo priliku da se, na bazi prethodno sprovedenih istraživanja sa ovim ranjivim grupama, sagleda njihova percepcija upotrebe vatrenog oružja u kontekstu rodno zasnovanog nasilja. Vodiči za fokus-grupno intervjuisanje sadržali su okvirna pitanja koja su se odnosila na: razumevanje pojma bezbednosti, rodno zasnovano nasilje kao bezbednosni izazov

u lokalnoj zajednici, iskustva i percepciju vatrenog oružja u porodičnom i partnerskom kontekstu, predloge za unapređenje lokalnog bezbednosnog ambijenta i zaštitu lične sigurnosti pripadnika ranjivih grupa kako na nivou lokalnih zajednica, tako i u domenu državnih javnih politika u oblasti zloupotrebe vatrenog oružja u kontekstu rodno zasnovanog nasilja. Pored toga, izvršena je i analiza pravnih dokumenata aktuelnog nacionalnog zakonodavstva iz ove oblasti.

Nalazi iz istraživanja predstavljali su osnovu za pripremu ove studije i internet platforme, čiji je cilj da doprinesu podizanju svesti među kreatorima javnih politika koje se bave pitanjem rodno zasnovanog nasilja, medijima i građanima i građankama.²⁵

METODOLOŠKA OGRANIČENJA

Neophodno je izneti nekoliko metodoloških ograničenja koja se moraju imati u vidu prilikom analize i interpretacije nalaza istraživanja. Prvo ograničenje odnosi se na obuhvat uzorka. Naime, ekspertskim intervjuima obuhvaćeni su pojedinci i/ili predstavnici institucija za koje se pretpostavilo da svojim stavovima i učešćem u kreiranju javnih politika u izvesnoj meri mogu uticati na donošenje odluka koje će imati uticaja na režim nabavke i kontrole vatrenog oružja, odnosno na smanjenje (zlo)upotrebe vatrenog oružja u kontekstu nasilja u porodici. S druge strane, učesnici fokus-grupnog intervjuisanja izabrani su na bazi rezultata istraživanja koja je u prethodnom periodu realizovao CENTAR, a koja su ukazivala na to da pripadnici LGBT zajednice, mladi, žene sa sela i Romkinje percipiraju ugroženost svoje bezbednosti i lične sigurnosti pre svega različitim oblicima nasilja kako u zajednici, tako i u ličnom okru-

ženju, porodičnom ili partnerskom kontekstu.²⁶ Obuhvat oba uzorka ukazuje na to da se nalazi iz intervjua ne mogu generalizovati, već se mogu uzeti isključivo kao indikativni zaključci, odnosno eksplorativni pokazatelji i smernice za realizaciju drugih istraživanja.

U vezi sa ovim ograničenjem treba naglasiti da se u okviru istraživanja nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima, odnosno ubistava žena u kontekstu rodno zasnovanog nasilja, nije posebno analizirao položaj dece kao žrtava i/ili svedoka nasilja. Uprkos činjenici da je ovo pitanje od ogromnog značaja za unapređenje čitavog sistema zaštite žrtava nasilja u porodici, uključivanje ovog aspekta bi daleko prevazilazilo obim ove studije u okviru postavljenih istraživačkih ciljeva.

²⁵ Internet platforma je dostupna na adresi: <http://nasiljeuporodiciioruzje.publicpolicy.rs/>.

²⁶ Pogledati: Internet, <http://www.publicpolicy.rs/bezbednost-ranjivih-grupa#.WQGnr9SLRKU>, pristupljeno 24.4.2017.

Sledeće ograničenje odnosi se na rezultate i tumačenje sekundarne analize statističkih podataka MUP-a Republike Srbije. Podaci koje sadrže evidencije područnih policijskih uprava, a koji su dostavljeni CENTRU u okviru ovog istraživanja, nisu standardizovani, niti vođeni po istoj metodologiji. Bazirani su uglavnom na broju intervencija u slučajevima prijavljenog nasilja u porodici, a u određenom broju slučajeva ubistva koja su se dogodila u porodičnom kontekstu evidentirana su kao kvalifikovana krivična dela ubistva, a ne kao nasilje u porodici, shodno članu 194 stav 4. Krivičnog zakonika. Istovremeno, evidencije policijskih uprava ne sadrže uniformno vođene evidencije o demografskim obeležjima nasilnika, odnosno žrtve, niti o njihovom međusobnom odnosu, zbog čega se u pojedinim slučajevima uočava razlika između institucionalnih statističkih podataka i nalaza iz analize medijskih sadržaja o ubistvima žena u porodičnom kontekstu koju je sprovela Mreža „Žene protiv nasilja“, a koji su takođe korišćeni u ovom istraživanju.²⁷ Važno je naglasiti da je u vreme realizacije ovog istraživanja usvojen Zakon o sprečavanju nasilja u porodici (čija primena je počela 1. juna 2017. godine), a koji je predvideo vođenje centralne evidencije o slučajevima nasilja u porodici.

Saglasno istraživačkom nacrtu i postavljenim ciljevima, u strukturi studije dominiraju dve integralne istraživačke celine: konceptualni okvir i kontekstualni okvir. U okviru prve celine, studija se bavi terminološkim objašnjenjima i analizom ključnih pojmova kao što su: vatreno oružje, rodno zasnovano nasilje, nasilje u porodici, femicid, odnosno sagledavanjem normativnog okvira koji reguliše ove oblasti. Kontekstualni okvir istraživanja sadrži ključne kvantitativne nalaze bazirane na sekundarnoj analizi institucionalnih podataka koji se odnose na istraživane pojave, njihove odnose i međuzavisnost. U ovom delu studije prikazani su i analizirani kvalitativni nalazi sa fokus grupa i intervjuua. Na bazi sveobuhvatne

analize ključnih kvantitativnih i kvalitativnih nalaza, definisane su preporuke donosiocima odluka i kreatorima javnih politika kako na državnom, tako i na lokalnom nivou.

²⁷ Internet, <http://www.zeneprotivnasilja.net/>, pristupljeno 20.4.2017.

1. FEMICID

1.1 FAKTORI RIZIKA OD LETALNOG NASILJA NAD ŽENOM U PORODICI I U PARTNERSKOM ODNOSU

Kada ga je 1970-ih iskovao feministički pokret, termin „femicid” se odnosio na ubistvo žena samo zato što su žene. Kao takav, nameravao je da razotkrije „mizogino ubijanje žena od muškaraca” i da prikaže veliki broj ubistava žena koja su rezultat rodno zasnovanog nasilja.²⁸ Dajana Rasel, tvorkinja termina femicid, tvrdi da je ovaj termin u upotrebi već vekovima. On vodi poreklo s početka 19. veka u Britaniji, kada je korišćen da opiše „ubistvo žene”.²⁹ Ona takođe potvrđuje i to da je termin kasnije postao simbol borbe za emancipaciju žena i njihovo oslobađanje od nasilja u 20. veku. Od početka, ideja femicida je bila kreirana da objasni niz specifičnih oblika nasilja. Ovo uključuje „smrt zbog miraza” i „ubistvo zbog časti”, partnersko ili supružničko nasilje, ubistvo sa silovanjem, ubistvo prostitutki, žensko čedomorstvo ili selektivni abortus, i druge smrti koje se, prema forenzičkim izveštajima, javljaju kao posledica nasilja prema ženama i devojkama samo na osnovu njihovog pola (npr. žrtve serijskog ubice koji cilja samo na žene).³⁰

Femicid je rodno zasnovano ubistvo, učinjeno nad ženama, devojkama, devojčicama pa i bebama ženskog pola od osoba muškog pola. Da bi se neko ubistvo okarakterisalo kao femicid, učinocu mora biti relevantan pol žrtve, tj. upravo činjenica da je žrtva žena.³¹ Kao takav, femicid je zločin protiv žena, motivisan mržnjom prema ženama, prezirom i osećajem nadmoći, u kom počinilac misli da ima pravo da oduzme život ženi. O sociološkim, kulturološkim i političkim faktorima

rizika od femicida, često se raspravlja. Analitičari i analitičarke obično ukazuju na kulturu „mačizma” koja može iskriviti tradicionalne rodne uloge i podsticati ograničenja slobode devojaka i žena, mizogino ponašanje i neprekidnu nekažnjivost nasilja. Neki analitičari i analitičarke opisuju femicid kao „broj smrti žena koje su uzrokovane polom žrtve”.³² Drugi tvrde da se femicid odnosi na rodno podeljene podatke o ubistvima ili „ubistvima žena” kao što je naveo bivši Specijalni izvestilac o nasilju prema ženama, njegovim uzrocima i posledicama.³³

Skoro svako sedmo ubistvo u svetu dogodi se u okviru partnerskog odnosa, a u polnoj strukturi izvršilaca muškarci su četiri puta zastupljeniji. Za razliku od ubistava izvan partnerskog odnosa čiji su akteri s obe strane pretežno muškarci, riziku od lišenja života u partnerskom odnosu znatno su izloženije žene. Širom sveta, većina žena koje su lišene života, stradale su upravo od svojih trenutnih ili bivših partnera. Asimetrična zastupljenost polova u strukturi žrtava i izvršilaca, ukazuje da je ubistvo u partnerskom odnosu rodno određena pojava.³⁴

Postoje različita objašnjenja polnih razlika kod ubistva u partnerskom odnosu. Jedno od njih pruža evolucionistička teorija o muškom seksualnom vlasništvu nad ženom. Tradicionalno, muškarac je zasnivanjem braka „kupovao” reproduktivne resurse supruge, čime je sticao pravo da na njenu preljubu odgovori zahtevanjem obešteće-

²⁸ Bloom, S. *Violence against Women and Girls: A Compendium of Monitoring and Evaluation Indicators*. Chapel Hill, NC: MEASURE Evaluation. 2008. Internet, http://www.cpc.unc.edu/measure/publications/ms-08-30/at_download/document

Radford, J. and Russell, D. (eds.) (1992). *Femicide: The Politics of Woman Killing*. New York: Twayne Publishers.

²⁹ Russell, D. “Femicide: Politicizing the Killing of Females.” Paper presented at the Interagency Gender Working Group Meeting on Strengthening Understanding of Femicide, Washington, DC. May, 2008. Internet, <http://www.igwg.org/Events/femicide.aspx>

³⁰ Bloom, S., Ibid.

³¹ Radford, J. and Russell, D. op.cit.

³² Ibid, p. 178.

³³ United Nations. Promotion and Protection of All Human Rights, Civil, Political, Economic, Social and Cultural, including the Right to Development: Report of the Special Rapporteur on Violence against Women, Its Causes and Consequences, Yakin Erturk—Indicators on Violence against Women and State Response. A/HRC/7/6 of 29 January 2008. Geneva: UN. Internet, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/7session/A-HRC-7-6.doc>, p. 18.

³⁴ Simeunović-Patić, B., Jovanović, S. *Ubistvo žene u partnerskom odnosu*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2013.

nja ili odmazdom. Muškarac ne samo da partnerku smatra svojim vlasništvom, već se oseća pozvanim da to vlasništvo brani: kada opazi opasnost da izgubi kontrolu nad ženom, on primenjuje prinudu da bi je zastrašio i zadržao. Odluka žene da ga napusti, direktan je udarac njegovom uverenju da je poseduje i može dovesti do eskalacije nasilja. Iz feminističke perspektive, „vlasništvo” nad ženom ne posmatra se u funkciji reproduktivnog, već socijalnog zadatka vezanog za mušku rodnu ulogu, odnosno dopuštenu i očekivanu dominaciju i kontrolu nad ženom koja proističe iz patrijarhalne raspodele moći.³⁵

Činjenica da je ubistvo retka pojava, kako generano, tako i unutar nasilnog partnerskog odnosa, implicira da je u njegovoj pozadini složena konstelacija faktora:

- Biološki i bio-psihopatološki faktori (kontrola impulsa)
- Obeležja ličnosti (agresivnost, impulsivnost i dr.)
- Sticaj stresnih životnih događaja
- Zloupotreba psihoaktivnih supstanci
- Dostupnost oružja
- Kulturne norme u vezi sa socijalnim očekivanjima i prihvatljivošću nasilja, itd.³⁶

Ženama najveći rizik preti od aktuelnih ili bivših partnera od kojih su trpele hronično nasilje i onih koji, ne prihvatajući okončanje veze, nastoje da nasiljem spreče ženin odlazak ili da je kazne zbog odbacivanja. Brojna istraživanja ubistava žena od bračnog ili intimnog partnera, uputila su na sledeće markere rizika:

- istorija partnerskog nasilja
- prekid partnerskog odnosa od žene
- upućivanje pretnji ubistvom
- proganjanje
- **dostupnost vatrenog oružja**
- patološka posesivnost muškog partnera

- nezaposlenost muškog partnera
- poremećaj mentalnog zdravlja (uključujući suicidalnost) muškog partnera.³⁷

Hronično nasilje u vezi, koje muškarac vrši nad ženom, prethodnica je približno oko 70% partnerskih ubistava i smatra se glavnim markerom rizika za ubistvo partnera oba pola. U vezu sa rizikom od intimnopartnerskog ubistva dovode se depresija, deluzioni sindromi, šizofrenija, narcistički, granični i antisocijalni poremećaj ličnosti i poremećaji usled zloupotrebe psihoaktivnih supstanci. Hronična zloupotreba alkohola znatno je zastupljena kod muških aktera intimnopartnerskog ubistva. Postdeliktni suicid je značajno prisutniji kod muškaraca koji vrše intimno partnersko ubistvo nego kod ostalih izvršilaca ubistva. Oko 30% ubistava partnerke prati suicid izvršioca, te se suicidalnost smatra važnim markerom rizika.³⁸

³⁵ Simeunović-Patić, B., Kesić, T. *Kriminalistička viktimologija*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, 2016.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid.

³⁸ Dobash, R.E. et al.: „Lethal and Nonlethal Violence Against an Intimate Female Partner: Comparing Male Murderers to Nonlethal Abusers”, *Violence Against Women*, 13, 4/2007, p. 349.

2. VATRENO ORUŽJE I RODNO ZASNOVANO NASILJE

2.1 ZLOUPOTREBA ORUŽJA U KONTEKSTU RODNO ZASNOVANOG I NASILJA U PORODICI

Prisustvo vatrenog oružja u domaćinstvu povezuje se sa većom verovatnoćom da se dogodi ubistvo u kući, uz druge faktore koji povećavaju rizik, poput zloupotrebe droga i fizičkog nasilja. Pojedina istraživanja pokazuju da se ubistva najčešće dešavaju upravo u prostoru u kome žrtva živi, kao i da su najčešći počinioci članovi porodice ili intimni partneri. Takođe, napadi od člana porodice ili intimnog partnera koji uključuju korišćenje vatrenog oružja, pre će se okončati smrću nego oni učinjeni hladnim oružjem ili drugim metodama. Primećena je i značajna povezanost između prisustva vatrenog oružja i verovatnoće da se dogodi samoubistvo.³⁹ Na kraju, vatreno oružje nosi i veći rizik od stradanja više osoba.

Rasprostranjenost nelegalnog i legalnog vatrenog oružja ima značajne rodne implikacije i karakteristike i predstavlja jednu od najizrazitijih manifestacija kulture maskuliniteta, nasilja i tradicionalizma.⁴⁰ Statistike pokazuju da su muškarci, posebno mlađi muškarci, češće i žrtve i počinioci incidenata sa upotrebom vatrenog oružja.⁴¹ Međutim, žene su daleko češće žrtve nego počinioci, a takođe su u većem riziku da budu povređene ili ubijene od strane svojih intimnih partnera, nego što je to slučaj kod muškaraca. Žene u svom posedu imaju neuporedivo manje komada oružja i gaje daleko negativniji stav prema njegovom posedovanju od muškaraca, a od stradanja usled upotrebe vatrenog oružja podjednako su ugrožene u ratnim i mirnodopskim uslovima.

Od procenjenih 66.000 ubistava na godišnjem nivou, u kojima su žene i devojčice žrtve, oko 40% je počinjeno vatrenim oružjem, ali se ono daleko više koristi za zastrašivanje i vršenje prinude nad ženama.⁴² Ovaj uticaj oružja teško je prikazati kroz kvantitativne podatke jer se najčešće odigrava u intimnom porodičnom okruženju i uglavnom ostaje skriven za nadležne institucije. Dok su muškarci češće žrtve incidenata koji se odigraju na javnom mestu, žene će pre nastradati u porodičnom okruženju koje treba da bude, i najčešće se doživljava, kao prostor bezbednosti.⁴³ Zapravo, veća je verovatnoća da će oružje u kući biti upotrebjeno za povređivanje i zastrašivanje ženskih članova domaćinstva, nego za zaštitu domaćinstva od spoljnog ugrožavanja.⁴⁴

Kada se govori o rodnom aspektu posedovanja vatrenog oružja, nije od presudne važnosti ni da li je ono legalno ili nelegalno, s obzirom da su žene neretko u većem riziku od zloupotrebe legalnog oružja, nego nelegalnog. Zato suzbijanje ovog problema mora podjednako uključiti smanjivanje količine nelegalnog i legalnog vatrenog oružja u jednom društvu. Ipak, iako će žene pre nego muškarci pružiti podršku merama za kontrolu pristupa oružju, sam proces suzbijanja posedovanja (ne)legalnog vatrenog oružja je značajno obojen muškom dominacijom, što značajno utiče i na njegove rezultate.⁴⁵ Politike formulisane u ovom domenu neretko ne uključuju rodni aspekt u dovoljnoj meri i ne prepoznaju različite bezbednosne potrebe muškaraca i žena, dečaka

³⁹ Prema nekim podacima, pištolj u domaćinstvu će daleko pre doprineti smrti člana/članice domaćinstva nego samoodbrani od provalnika i slično. Arthur L. Kellermann, Frederick P. Rivara, Norman B. Rushforth, Joyce G. Banton, Donald T. Reay, Jerry T. Francisco, Ana B. Locci, Janice Prodzinski, Bela B. Hackman, and Grant Somes, "Gun Ownership as a Risk Factor for Homicide in the Home", in: *The New England Journal of Medicine*, 329, pp. 1084-1091.

⁴⁰ Wendy Cukier, "Gender Perspectives on Small Arms Proliferation and Misuse: Effects and Policies", in: Vanessa A. Farr, Kiflemaria Gebre-Wold (eds) *Gender Perspectives on Small Arms and Light Weapons: Regional and International Concerns*, Bonn International Centre for Conversion, July 2002, pp. 25-42.

⁴¹ A Gender Analysis of Violent Deaths, Small Arms Survey, Research Notes, Number 63, November 2016, Internet, http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/H-Research_Notes/SAS-Research-Note-63.pdf, pristupljeno 19.3.2017.

⁴² Women and Gun Ownership, Small Arms Survey Research Note, Number 45, September 2014, Internet, http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/H-Research_Notes/SASResearch-Note-45.pdf, pristupljeno 19.3.2017; Mihaela Racovita, "Lethal Violence against Women and Girls", in: *Global Burden of Armed Violence 2015: Every Body Counts*, Cambridge University Press, 2015, pp. 87-120.

⁴³ Eric Mankowski, "Antecedents to Gun Violence: Gender and Culture", in: *Gun Violence: Prediction, Prevention, and Policy*, American Psychological Association, 2013, p. 14.

⁴⁴ Alvazzi del Frate, "When the Victim is a Woman", op. cit., p. 131.

⁴⁵ Wendy Cukier, "Gender Perspectives on Small Arms Proliferation and Misuse: Effects and Policies", op. cit, pp. 25-42.

i devojčica.⁴⁶ S druge strane, na primer, reforme zakonodavstva u vezi sa posedovanjem oružja i izdavanjem dozvola, sprovedene u državama kao što su Kanada i Australija, koje su uzele u obzir specifične karakteristike nasilja u porodici, dovele su do naglog opadanja ukupnog broja ubistava, a naročito do smanjenja ubistava žena. Tako je u Kanadi ukupna stopa ubistava smanjena za 15%, dok je stopa ubistava žena opala za 40%.⁴⁷

⁴⁶ Dragan Božanić, Gender and SALW in South East Europe: Main Concerns and Policy Response, op. cit., pp. 47-56.

⁴⁷ Australija, Kanada, Južna Afrika i Trinidad i Tobago su neke od država koje su harmonizovale domaće zakonske okvire koji regulišu nošenje/posedovanje oružja sa potrebom zaštite od nasilja u porodici. Ovi zakoni u isto vreme kreiraju i reflektuju društvene vrednosti i mogu uticati na pozitivne promene i rezultate. Kanada je pooštrila zakone o posedovanju oružja 1995. godine, i do 2003. godine stopa ubistava korišćenjem oružja je pala za ukupno 15%, a za 40% opala je stopa ubistava žena. Pogledati više na: Centar za politike nasilja, "Činjenice o vatrenom oružju i nasilju u porodici", Internet, http://www.vpc.org/fact_sht/domviofs.htm, pristupljeno 25.5.2017.

3. VATRENO ORUŽJE U SRBIJI

3.1 NORMATIVNI OKVIR ZA POSEDOVANJE VATRENOG ORUŽJA U SRBIJI

Uslove za nabavljanje, posedovanje i nošenje oružja reguliše Zakon o oružju i municiji, usvojen 2015. godine, nakon više od 20 godina važenja prethodnog zakona iz 1992. godine.⁴⁸ U Zakonu o oružju i municiji prepoznate su brojne manjkavosti prethodnog normativnog okvira, a prvenstveno u smislu navođenja preciznijih i strožih uslova za dobijanje dozvole za nabavljanje, držanje i promet vatrenog oružja.⁴⁹ Posebno su važne odredbe Zakona koje utvrđuju da posednik oružja mora imati opravdan razlog za to – osim lovaca i članova streljačkih klubova, to mogu biti lica koja „učine verovatnim” da bi njihova bezbednost mogla biti ugrožena zbog posla koji obavljaju ili nekih drugih okolnosti.⁵⁰ Iako ova odredba ne definiše precizno šta bi sve moglo biti svrstano u opravdane razloge za posedovanje oružja, kao ni na koji način se dokazuje ugroženost lične bezbednosti, čini se da uslovi utvrđeni Zakonom ipak značajno smanjuju krug lica koja bi uopšte mogla podneti zahtev za dozvolu. Dodatno, da bi dobili dozvolu za nabavljanje i držanje oružja, zainteresovani moraju imati uslove za bezbedan smeštaj i čuvanje oružja, a predviđeno je da policijski službenici i službenice odlaze u posete i neposredne provere postojanja ovih uslova.⁵¹ Ovo je jako važno s obzirom na, ne tako retke, slučajeve u kojima članovi i članice porodice, posebno deca, dolaze u kontakt sa neobezbeđenim oružjem. Ovakvi nesrećni slučajevi često se vide kao jedan od najvećih rizika od prisustva oružja u domaćinstvu.

Uslov za dobijanje dozvole je i da lice nije pravosnažno osuđivano na kaznu zatvora za teža

krivična dela, među kojima i krivična dela protiv života i tela, protiv sloboda i prava čoveka i građanina, krivična dela protiv polne slobode, protiv braka i porodice i protiv zdravlja, kao i da lice nije pravosnažno kažnjavano u poslednje četiri godine za prekršaje iz oblasti javnog reda i mira za koje je propisana kazna zatvora. Ukoliko ove odredbe posmatramo u kontekstu moguće upotrebe oružja za vršenje nasilja u porodici, postavlja se pitanje da li one, iako sveobuhvatne, mogu odgovoriti na problem neprijavlivanja i prećutkivanja porodičnog nasilja, odnosno činjenicu da je mali broj slučajeva nasilja uopšte registrovan od strane institucija. Tokom intervjua sprovedenog u MUP-u u okviru ovog istraživanja, naglašeno je da je bezbednosna provera ovde ključna i da se na ovaj način mogu prikupiti potrebne informacije o potencijalno rizičnom ponašanju osobe koja je zatražila dozvolu za nabavljanje vatrenog oružja, odnosno informacije o postojanju razloga za oduzimanje oružja. Navedeno je da su u tom smislu, kao posebno važne posmatraju izjave samih članova porodice, kao i komšija.⁵²

Jedna od najznačajnijih novina koje Zakon o oružju i municiji uvodi, jeste provera i praćanje zdravstvene sposobnosti lica za posedovanje oružja.⁵³ Lekarsko uverenje o zdravstvenoj sposobnosti za držanje i nošenje oružja mora se obnavljati na svakih 5 godina, a izabrani lekari imaju obavezu da obaveste MUP ukoliko je kod njihovog pacijenta posednika vatrenog oružja nastupila izmena zdravstvenog statusa koja može uticati na

⁴⁸ Više o razvoju šireg normativnog okvira za kontrolu oružja u Republici Srbiji u: Dragan Kotlarić, Slobodan Joksimović, „Usklađivanje zakonske regulative Republike Srbije sa Strategijom EU za borbu protiv nedozvoljenog sakupljanja i prometa lakog i streljačkog naoružanja i municije – Stepen usklađenosti i neophodne mere”, u: *Vojno delo*, 3/2015, str. 251-270.

⁴⁹ Uslovi su navedeni u članu 11 zakona o oružju i municiji, „Službeni glasnik RS”, broj 20/2015.

⁵⁰ Prema objašnjenju dobijenom tokom intervjua sa Miljkom Simovićem (27.2.2017), ovde se prevashodno misli na ugroženu bezbednost usled posla koje lice obavlja ili je obavljalo, a takva lica su pre svega pripadnici Ministarstva pravde, tužilaštva, sudije, bivši pripadnici MUP-a i MO i slično.

⁵¹ Uslovi za smeštaj oružja precizirani su i Pravilnikom o prostorno-tehničkim uslovima za bezbedno smeštanje i čuvanje oružja i municije, „Službeni glasnik RS”, broj 9/2016.

⁵² Intervju sa Miljkom Simovićem, pomoćnikom načelnika Uprave za upravne poslove MUP-a, 27.2.2017.

⁵³ Zakon o oružju i municiji, član 12. Ova novina posebno je važna sa aspekta psihičkog zdravlja posednika oružja. U nekim od masovnih ubistava koja su se odigrala u poslednjih 15 godina u Srbiji, počinio su bili psihički bolesna lica, neretko bez adekvatne terapije i lečenja. Marko Tašković, „Krvava Srbija: Sve žrtve 5 najvećih masakara u poslednjih 15 godina”, Blic online, 2.7.2016, Internet, <http://www.blic.rs/vesti/hronika/krvava-srbija-sve-zrtve-5-najvecih-masakara-u-poslednjih-15-godina/gxtgys7>, pristupljeno 30.3.2017.

nje-govu sposobnost za držanje i nošenje oružja.⁵⁴ Zakon takođe predviđa i kaznene odredbe za lekare koji ne ispunjavaju ovu obavezu.⁵⁵ Kao objektivne prepreke sprovođenju ovih odredaba u praksi, mogu se pojaviti nizak nivo brige stanovništva o sopstvenom zdravlju i retke posete zdravstvenim ustanovama i izabranim lekarima, kao i velika opterećenost zdravstvenih institucija i posebno izabranih lekara, koja može uticati na njihovu motivisanost za dosledno obavljanje posla. Takođe, period od 5 godina za obnavljanje lekarskog uverenja potencijalno je suviše dugačak, s obzirom na to da u ovom vremenskom periodu može doći do ozbiljnih promena u psihološkom statusu osobe, kao i parametara koji potvrđuju sposobnost za posedovanje vatrenog oružja.⁵⁶

Pravilnik o utvrđivanju zdravstvene sposobnosti fizičkih lica za držanje i nošenje oružja dodatno uređuje ovu oblast. U prvoj verziji Pravilnika, proveru zdravstvene sposobnosti uključivala je pregled psihijatra i psihologa, da bi kasnijim izmenama i dopunama bio izbačen pregled psihologa, dok psihološki intervju i procenu osobina ličnosti obavlja psihijatar ili neuropsihijatar.⁵⁷ Nejasno je zašto je izbačen razgovor sa psihologom koji ipak može biti značajna dopuna psihijatrijskom pregledu. S druge strane, lista psihijatrijskih, psiholoških i neuroloških bolesti i stanja, koja su kontradiktorna izdavanju lekarskog uverenja, opsežna je i sveobuhvatna, a među pobrojanim stanjima su i alkoholizam i zavisnost od psihoaktivnih supstanci.⁵⁸ Pravilnik predviđa mogućnost žalbe fizičkog lica koje nije zadovoljno izdatim uverenjem o zdravstvenoj sposobnosti, o čemu odlučuje drugostepena lekarska komisija čiji članovi i članice ne mogu biti lekari i lekarke koji su učestvovali u prvostepenoj oceni zdravstvene sposobnosti fizičkog lica po čijem se prigovoru rešava.⁵⁹ Lice koje je dobilo negativnu zdravstvenu procenu, novi zahtev za zdravstveni pregled može podneti već nakon 6 meseci, što

je previše kratak rok da bi se značajno izmenila većina stanja koja su navedena u Pravilniku kao prepreka izdavanju dozvole.⁶⁰

U Zakon o oružju i municiji uneta je i odredba o **legalizaciji** kao procesu registracije ili predaje neregistrovanog oružja ili municije, u okviru koga lica nisu dužna da dokazuju poreklo oružja i municije, a ne mogu biti krivično ili prekršajno gonjeni za nelegalno nabavljanje, držanje i nošenje oružja i municije. Legalizaciju raspisuje ministar unutrašnjih poslova u slučaju kada to zahtevaju „razlozi očuvanja bezbednosti građana i javnog reda i mira”.⁶¹ Ovakvim akcijama teži se smanjenju nelegalnog oružja u opticaju, ali i uopšte smanjenju prisustva oružja u društvu. Od usvajanja prethodno važećeg zakona sprovedeno je sedam krugova legalizacije i predaje oružja – 1992, 1997, 1999, 2003, 2007, 2015. i 2016. godine. Najveće efekte u smislu količine prikupljenog oružja i municije imala je legalizacija iz 2003. godine, za koju je bitno istaći da je sprovedena u vreme akcije „Sablja” i proglašenog vanrednog stanja, odnosno u bitno drugačijem kontekstu od ostalih akcija sprovedenih nakon 2000. godine.

S obzirom na relativno ograničene rezultate ovih akcija u smislu broja komada prikupljenog oružja, postavlja se pitanje u kojoj meri potpune, pravovremene i ispravne informacije o legalizaciji dopiru do građana i građanki, kao i na koji način. Prema rečima predstavnika MUP-a, u cilju motivisanja građana da u što većoj meri predaju oružje, uključuju se štampani i elektronski mediji, posebno lokalni, ali i nacionalni, a svi podaci o rezultatima legalizacije su dostupni zainteresovanim medijima i javnosti. Takođe, kao pokušaj podizanja svesti građana, izveštaji i prilozi sa akcija uništavanja oružja obavezno se prikazuju u medijima, a u pripremi promotivnih kampanja u vezi sa legalizacijom MUP uglavnom saraduje sa UNDP-SEESAC.⁶² Čini se da se ove kampanje ipak planiraju bez konsultacija sa drugim društvenim

⁵⁴ Predlog za uvođenje obavezne lekarske provere za posedovanje oružja na 5 godina, kao i još neka rešenja primenjena u Zakonu o oružju i municiji, odobrena su u martu 2017. godine od Evropskog parlamenta u procesu revizije Direktive EU o vatrenom oružju. Više o tome: Internet, <http://www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/20170308IPR65677/parliament-approves-revised-eu-gun-law-to-close-security-loopholes>, pristupljeno 20.5.2017.

⁵⁵ Predviđene su kazne u rasponu od 5.000 do 150.000 dinara. Zakon o oružju i municiji, „Službeni glasnik RS”, broj 20/2015, član 47.

⁵⁶ Više sagovornika CENTRA u okviru ovog istraživanja navelo je kao izuzetno važno smanjivanje roka za obnovu lekarskog uverenja i uvođenje što redovnije zdravstvene provere.

⁵⁷ Pravilnik o utvrđivanju zdravstvene sposobnosti fizičkih lica za držanje i nošenje oružja, „Službeni glasnik RS”, br. 25/2016, član 4; Pravilnik o izmenama i dopunama Pravilnika o utvrđivanju zdravstvene sposobnosti fizičkih lica za držanje i nošenje oružja, „Službeni glasnik RS”, br. 70/2016.

⁵⁸ Pravilnik o utvrđivanju zdravstvene sposobnosti fizičkih lica za držanje i nošenje oružja, „Službeni glasnik RS”, br. 25/2016, član 6.

⁵⁹ Ibid., član 10.

⁶⁰ Intervju sa dr Stanislavom Otašević, 25.12.2016.

⁶¹ Zakona o oružju i municiji, „Službeni glasnik RS”, broj 20/2015, članovi 3 i 46.

⁶² Intervju sa Miljkom Simovićem, pomoćnikom načelnika Uprave za upravne poslove MUP-a, 27.2.2017.

akterima, kao što su predstavnici civilnog sektora ili ranjivih grupa, koji bi mogli dati predloge kako da ove kampanje dobiju što veći odjek među građanima.⁶³ Neki od sagovornika CENTRA intervjuisani u sklopu ovog istraživanja izneli su mišljenje da legalizacije ne daju dovoljne rezultate jer građani uglavnom oružje poseduju jer osećaju da im pruža sigurnost, pa samim tim ne žele da ga predaju ili predaju samo deo oružja koje poseduju.⁶⁴ Dosadašnje kampanje, po svemu sudeći, nisu uzele u obzir ovo nisko poverenje građana i građanki u vladavinu prava i sposobnost institucija da im pruže bezbednost. Takođe, prema informacijama dobijenim tokom intervjua u MUP-u, predstavnici MUP-a nisu bili uključeni u kampanju o zloupotrebi vatrenog oružja i nasilju u porodici koju je tokom 2016. godine sprovodilo Koordinaciono telo Vlade Republike Srbije za rodnu ravnopravnost, uz podršku UNDP SEESAC.⁶⁵ Uzimajući u obzir komplementarne ciljeve, ostaje nejasno zašto aktivnosti dve institucije nisu bile usklađene i koordinisane.⁶⁶

Zakon o oružju i municiji je usvojen sa odloženom primenom i počeo je da se primenjuje u martu 2016. godine, izuzev člana 51. koji je imao važnost od stupanja na snagu Zakona. Ovaj član odnosi se upravo na legalizaciju koja je sprovedena već u periodu od marta do juna 2015. godine, odmah nakon stupanja Zakona na snagu. Primenjena Zakona odložena je kako bi se državni organi adekvatno pripremili za sprovođenje dokumenta koji je doneo značajne izmene regulative. Dodatno, ostavljena je mogućnost licima koja su posedovala oružje prema prethodnom zakonodavstvu, da u roku od 3 godine od početka primene novog zakona podnesu zahtev za izdavanje novih dozvola i prilože sva potrebna uverenja. Iako je, s jedne strane, razumljiva potreba da se registrovanim posednicima omogućiti dovoljno vremena da se prilagode novim uslovima, čini se da je rok od tri godine ipak previše dug, posebno uzevši u obzir da lekarsko uverenje o zdravstvenoj sposob-

nosti za držanje oružja nije bilo obavezno prema prethodnom zakonu, već samo u slučaju da se „u postupku izdavanja odobrenja opravdano posumnja“ da lice nije zdravstveno sposobno da rukuje oružjem.⁶⁷ S obzirom da zakon ukida kategoriju trofejnog oružja, svi posednici ovog tipa oružja dobili su rok od godinu dana od početka primene zakona da preregistruju ovo oružje, prodaju ga, onesposobe ili predaju u korist Republike Srbije.⁶⁸

Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2016. godine pooštrene su kazne za nedozvoljeno nabavljanje, držanje i nošenje oružja, kao i za neovlašćenu izradu, prepravljanje, prodaju i razmenu vatrenog oružja.⁶⁹ Tako, na primer, ukoliko se radi o vatrenom oružju, municiji i eksplozivnim sredstvima čija izrada, prodaja, nabavka, razmena ili držanje nije dozvoljeno građanima, predviđena je kazna zatvora od jedne do osam godina i novčana kazna. Za neovlašćeno nošenje predviđena je kazna zatvora od dve do dvanaest godina, dok je prema prethodnoj regulativi kazna bila od dve do deset godina.

Veliki broj komada nelegalnog vatrenog oružja u opticaju, kao značajan društveni problem prepoznat je i kroz usvajanje strateškog dokumenta. Jedan od specifičnih ciljeva **Strategije kontrole streljačkog i lakog oružja u Republici Srbiji za period od 2010. do 2015. godine** bio je informisanje javnosti o rizicima od oružja i negativnim posledicama zloupotrebe oružja.⁷⁰ Ipak, Strategija nije prepoznala širi društveni značaj problema rasprostranjenosti posedovanja nelegalnog i legalnog vatrenog oružja, posebno u kontekstu njegovog uticaja na pojavu nasilja uopšte i rodno zasnovanog nasilja. Za vreme važenja ovog dokumenta donet je samo jedan akcioni plan, za period 2013-2014. Takođe, iako je Strategija predviđala redovno planiranje i sprovođenje akcija prikupljanja oružja, u periodu važenja sprovedena je samo jedna legalizacija 2015. godine. Predviđena

⁶³ Svetlana Đurđević Lukić, „Naoružani narod“, NIN, 7.7.2016, Internet, <http://publicpolicy.rs/files/Svetlana%20NIN.pdf>, pristupljeno 25.10.2016.

⁶⁴ Intervju sa Vesnom Stanojević, koordinatorkom Sigurne kuće, 1.3.2017.

⁶⁵ Kampanja „Da ne bude kasno“ pokrenuta je neposredno pre usvajanja novog Zakona o sprečavanju nasilja u porodici.

⁶⁶ Intervju sa Miljkom Simovićem, pomoćnikom načelnika Uprave za upravne poslove MUP-a, 27.2.2017.

⁶⁷ Zakon o oružju i municiji, „Službeni glasnik RS“, broj 9/92, 53/93, 67/93, 48/94, 44/98, 39/2003, 101/2005 - dr. zakon i 85/2005 - dr. zakon, član 8.

⁶⁸ Zakon o oružju i municiji, „Službeni glasnik RS“, broj 20/2015, član 50. U smislu zakona, i u skladu sa EU standardima, kao staro oružje tretira se samo oružje proizvedeno pre 1900. godine i to oružje lice može nabavljati i držati bez prijave nadležnom organu, ali ga mora prijaviti (u Zakonu kategorija C). Oružje koje se do sada u Srbiji pretežno smatralo kao trofejno, a koje je funkcionalno i proizvedeno nakon 1900. godine (na primer oružje koji za posebne zasluge dobijaju pripadnici MUP ili MO), mora biti preregistrovano kao oružje iz kategorije B, odnosno oružje za čije nabavljanje, držanje i nošenje mora biti pribavljena dozvola od nadležnog organa.

⁶⁹ Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, „Službeni glasnik RS“, broj 94/2016, član 32, Krivični zakonik, „Službeni glasnik RS“, broj 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, član 348.

⁷⁰ Strategija kontrole streljačkog i lakog oružja u RS 2010-2015, „Službeni glasnik RS“, br. 36/2010.

saradnja sa civilnim društvom ostala je samo na nivou proklamovanog cilja.⁷¹ U toku je priprema izrade nove strategije i pratećeg akcionog plana, što je predviđeno i **Akcionim planom za Poglavlje 24 – Pravda, sloboda i bezbednost**.⁷² Formirana je radna grupa za izradu, čiji su članovi organi državne uprave. Za sada se ne razmatra uključivanje predstavnika civilnog sektora u sastav radne grupe, s obzirom da, prema rečima predstavnika MUP-a, Vladina Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom, kao spona između javne uprave i civilnog sektora, ima predstavnike u radnoj grupi.⁷³ Vrlo je pozitivno što je prethodno izvršena nezavisna ekspertska evaluacija rezultata prethodne strategije, međutim ovi nalazi još uvek nisu dostupni javnosti. Predstavnici MUP-a najavljuju da će takođe, pre pristupanja izradi nove strategije, biti izvršena i analiza aktuelnog stanja koju će takođe raditi strani ekspert.

3.2 KOLIKO IMA VATRENOG ORUŽJA U SRBIJI?

Dok, s jedne strane, u Srbiji ima između 960.000 – 970.000 komada registrovanog vatrenog oružja, broj komada u nelegalnom posedu teško je odrediti.⁷⁵ Već godinama se navodi procena da je u nelegalnom posedu između 200.000 i 900.000 komada vatrenog oružja. Ovaj veliki raspon u svojim javnim istupima navodili su i najviši zvaničnici MUP-a, a koristi se i u procenama međunarodnih aktera koji se bave pitanjem vatrenog oružja.⁷⁶ S druge strane, tokom intervjua u MUP-u sprovedenog u okviru ovog istraživanja, dobijeno je obrazloženje da, na bazi i u svetu prihvaćene procene da broj komada nelegalnog vatrenog oružja uvek čini 10%-20% od broja komada legalnog, MUP procenjuje da u nelegalnom posedu ima oko

Nedavno usvojeni drugi po redu **Nacionalni akcioni plan (NAP) za primenu Rezolucije 1325 SB UN „Žene, mir i bezbednost” u Srbiji** za period od 2017. do 2020. godine u većoj meri od prvog NAP-a je prepoznao značaj pitanja raširenog posedovanja vatrenog oružja. Jedna od planiranih aktivnosti u okviru cilja „Unapređeni normativni uslovi i institucionalni kapaciteti za dostupnu i delotvornu zaštitu žena” je sprovođenje mera radi oduzimanja vatrenog oružja ili ograničenja pristupa vatrenom oružju počinilaca nasilja.⁷⁴ NAP predviđa, između ostalog, da se ova aktivnost sprovodi u saradnji sa organizacijama civilnog društva, kao i da se redovno prati i analizira upotreba oružja u kontekstu nasilja nad ženama.

200.000 – 220.000 komada.⁷⁷ U periodu od 2003. do 2016. godine, MUP je, kroz legalizaciju oružja i oduzimanje oružja građanima tokom raznih vrsta postupaka (krivičnih, prekršajnih, upravnih), prikupio ukupno 212.439 komada oružja, i to:

- Komisija za prikupljanje i razvrstavanje oružja koje je postalo vlasništvo Republike Srbije u 2015. godini je sakupila i razvrstala 55.753 komada oružja. Ista komisija je u 2012. godini sakupila i razvrstala 56.507 komada oružja, što je ukupno 112.260 komada.⁷⁸

⁷¹ Marina Tadić, „Posedovanje vatrenog oružja i ljudska bezbednost: Da li nas oružje štiti ili plaši”, Centar za istraživanje javnih politika, Beograd, novembar 2016, Internet, <http://www.publicpolicy.rs/publikacije/9fc18f820d9d340fc59d003fe4222cde7655f099.pdf>, pristupljeno 1.4.2017.

⁷² Akcioni plan za poglavlje 24, 2016, Internet, http://www.mup.gov.rs/wps/wcm/connect/36e98096-9938-4aaf-b36c-e413bfbcac57/Treca_verzija_AP_27_03_2015.pdf?MOD=AJPERES&CVID=kTXD4Ry, pristupljeno 21.5.2017.

⁷³ Intervju sa Miljkom Simovićem, pomoćnikom načelnika Uprave za upravne poslove MUP-a, 27.2.2017.

⁷⁴ Aktivnost 4.5. Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija „Žene, mir i bezbednost” u Republici Srbiji za period od 2017. do 2020.

⁷⁵ Procena o broju komada registrovanog vatrenog oružja izneta tokom intervjua sa Miljkom Simovićem, pomoćnikom načelnika Uprave za upravne poslove MUP-a, 27.2.2017. godine, uz ogradu da se ovaj broj iz dana u dan menja. U medijskom obraćanju u aprilu 2017. godine, načelnica Uprave navela je ukupan broj od 940.000 komada vatrenog oružja, od čega su 410.000 pištolji i revolveri, oko 440.000 je lovačko oružje, a ostatak je sportsko oružje. Jelena Petrović, „Kasalica: Po novom zakonu do 5 godina za nelegalno oružje”, N1, Internet, <http://rs.n1info.com/a244602/Vesti/Vesti/Novi-zakon-o-nelegalnom-oruzju.html>, pristupljeno 29.4.2017.

⁷⁶ Ovaj podatak je, na primer, izneo i ministar unutrašnjih poslova Nebojša Stefanović 2015. godine, prilikom predstavljanja predloga Zakona o oružju i municiji. Navedeno prema: „Oružje na meti”: Zloupotreba vatrenog oružja u Srbiji, Centar za istraživanje javnih politika za UNDP SEESAC, Beograd, april 2015, str. 6. Procena je navedena u istraživanju UNDP SEESAC iz 2005. godine „Živeti sa nasleđem – Istraživanje o SALW Republika Srbija”.

Tabela 1: Broj komada prikupljenog oružja i municije u poslednje četiri legalizacije

Godina	Prikupljeno oružje (kom)	Prikupljena municija (kom)
2003.	82.769	2.226.765
2007.	8.455	11.566
2015.	7.545	160.434
2016.	1.410	61.755
Ukupno	100.179	2.460.520

Izvor: MUP, 2017. godina

- U četiri poslednje legalizacije (2003, 2007, 2015. i 2016. godine) iz nelegalnih u legalne tokove prešlo je 100.179 komada oružja i 2.460.520 komada municije.⁷⁹ Najviše oružja i municije u legalne tokove je prešlo u legalizaciji sprovedenoj 2003. godine, koja je rađena u saradnji sa Ministarstvom odbrane. Ostale legalizacije imale su bitno slabije rezultate kada se govori o broju komada prikupljenog oružja i municije.

Tokom akcija legalizacije, građani i građanke, osim što imaju mogućnost da predaju oružje bez obaveze dokazivanja porekla oružja, mogu podneti i zahtev za registraciju oružja. Otprilike se za oko 30%-40% predatog vatrenog oružja podnese zahtev za registraciju. Prema navodima sagovornika iz MUP-a, primetan je trend smanjenja broja zahteva za registraciju oružja, kojih godišnje bude između 12.000 i 20.000. Zahteve pretežno podnose lica koja već imaju vatreno oružje, pa je sve manje novih posednika.⁸⁰

⁷⁷ U tom trenutku, 2006. godine, bilo je oko milion komada registrovanog oružja. Intervju sa Miljkom Simovićem, pomoćnikom načelnika Uprave za upravne poslove MUP-a, 27.2.2017.

⁷⁸ Jedan deo oružja, 17.000 komada, prikupljenog na ovaj način je i uništen u saradnji sa SEESAC. Ibid.

⁷⁹ Prelazak iz nelegalnih u legalne tokove podrazumeva i predaju oružja, koje na taj način postaje vlasništvo RS, kao i podnošenje zahteva za registraciju do tada neregistrovanog oružja. Ibid.

⁸⁰ Prema nekim od dostupnih podataka, u Srbiji je 2001. godine bilo registrovanih 920.000 komada oružja. Taj broj je porastao, pa je 2006. godine bilo oko milion komada, da bi sada ponovo bio zabeležen manji trend smanjenja na oko 960.000 komada. Ian Davis, Small Arms and Light Weapons in the Federal Republic of Yugoslavia: The nature of the problem, Safeworld, May 2002, p. 51.

4. RODNO ZASNOVANO NASILJE

4.1 NASILJE U PORODICI

Rodno zasnovano nasilje je svako delo nasilja zasnovano na rodnoj/polnoj osnovi⁸¹ koje ima, ili može imati, za posledicu fizičku, seksualnu ili psihološku povredu ili patnju, uključujući pretnje takvim delima, prisiljavanje ili oduzimanje slobode, bez obzira na to da li se nasilje događa u javnom ili u privatnom životu.⁸² Rodno zasnovano nasilje je usmereno prema ženi zato što je žena ili zato što disproportionalno pogađa žene. Rodno zasnovano nasilje ima višestruke i dalekosežne posledice po same žrtve i društvo u celini. Poznato je da su njegovi koreni duboko utkani u patrijarhalnoj tradiciji i da se promenom štetnih rodni stereotipa i ukidanjem rodne diskriminacije (diskriminacije po osnovu pola) može uticati na smanjenje, odnosno ukidanje rodno zasnovanog nasilja kao ekstremnog oblika diskriminacije.⁸³ Ono što rodno zasnovano nasilje razlikuje od drugih vidova nasilja, jeste što u nastajanju i vršenju takvog nasilja, veliku ulogu ima specifičan odnos

između nasilnika i žrtve nasilja, koji je zasnovan na njihovom rodu ili na njihovom polu.⁸⁴

U privatnoj sferi, rodno zasnovano nasilje se najmasovnije ispoljava u vidu nasilja u porodici, čije su žrtve najčešće žene i deca, a u nesrazmerno manjem broju muškarci, te se ovim vidom nasilja u velikoj meri ugrožavaju ljudska prava i slobode. Nasilje prema ženama označava kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena i predstavlja sva dela rodno zasnovanog nasilja koja dovode ili mogu da dovedu do: fizičke, seksualne, psihičke, odnosno ekonomske povrede ili patnje za žene, obuhvatajući i pretnje takvim delima, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo u javnom, bilo u privatnom životu.⁸⁵ Zbog specifičnosti zloupotrebe vatrenog oružja u porodičnom ili partnerskom kontekstu, predmet razmatranja u ovom istraživanju biće nasilje u porodici.

4.2 FAKTORI NASILJA U PORODICI I PARTNERSKOM ODNOSU

Faktori rizika ili markeri povišenog rizika nasilja u porodici i u partnerskim odnosima, obuhvataju različite individualne, interpersonalne i socijalne činioce, u prvom redu: određena psihička obeležja učinioca (nisku samokontrolu, nisko samopoštovanje, impulsivnost, narcisoidni poremećaj ličnosti); tradicionalnu rodnu socijalizaciju, krize

u porodičnom funkcionisanju, nizak socioekonomski status i socijalnu izolaciju porodice, izloženost nasilju u detinjstvu (učenje nasilničkog ponašanja po modelu, učenje pasivne ženske uloge, uloge žrtve) i zloupotrebu psihoaktivnih supstanci.⁸⁶

⁸¹ „Pod pojmom rod (rodno), podrazumevamo društveno konstruisane uloge žena i muškaraca. Način na koji jedno društvo vidi ulogu žene i muškarca zavisi od niza faktora: kulturnih, političkih, ekonomskih, društvenih i religijskih, od običaja, prava, klasne i etničke pripadnosti, kao i od predrasuda koje su raširene u određenom društvu. Stavovi i ponašanja prema rodu su naučena i mogu se menjati.” Tanja Ignjatović, *Vodič za novinare/ke – Nasilje u porodici i u partnerskim odnosima*. Internet, http://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2016/Vodic_za_novinarke-nasilje_u_porodici-IL_izdanje.pdf, pristupljeno 20.4.2017.

⁸² UN Deklaracija o eliminaciji nasilja prema ženama, 1993.

⁸³ Spasić, D. (2015). Strateški i pravni okvir za zaštitu od nasilja u porodici u Republici Srbiji, u: Simeunović-Patić, B (ur.) *Nasilje u Srbiji: oblici, činioci, kontrola*, Tom II (str. 93-114). Beograd: Kriminalističko-policijska akademija

⁸⁴ Mršević, Z. (2014). *Nasilje i mi – ka društvu bez nasilja*. Beograd, Institut društvenih nauka.

⁸⁵ Konvencija Saveta Evrope protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici, čl. 3. tačka (a).

⁸⁶ Simeunović-Patić, B., Kesić, T. *Kriminalistička viktinologija*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, 2016. str. 50

Faktori ili markeri rizika, prema multidisciplinarnom, ekološkom modelu objašnjenja nasilja u porodici i u partnerskom odnosu, uključuju:

1. Na individualnom nivou – mladost, nisko obrazovanje, nezaposlenost, nizak socioekonomski status, nezaposlenost, izloženost odbacivanju i nasilju u detinjstvu (viktimizacija fizičkim i/ili seksualnim nasiljem i posmatranje nasilja između roditelja), antisocijalnu ličnost, sklonost zloupotrebi psihoaktivnih supstanci i istoriju vršenja zlostavljanja;

2. Na interpersonalnom nivou (nivou partnerskog odnosa) – razlike u obrazovnom nivou između partnera, održavanje više partnerskih veza istovremeno; nezadovoljstvo bračnim životom / bračna nesloga; konflikt u vezi sa rodnim ulogama;

3. Na nivou zajednice - negovanje tradicionalnih rodnih uloga; disbalans moći između polova; slabe moralne i druge sankcije za ispoljeno nasilje; prihvatljivost nasilja kao sredstva rešavanja konflikata; siromaštvo; visoka nezaposlenost; visoka zastupljenost porodica u kojima se primenjuje fizičko kažnjavanje dece;

4.3 NORMATIVNI OKVIR ZAŠTITE OD NASILJA U PORODICI U REPUBLICI SRBIJI

Nasilje u porodici nije privatna stvar niti isključivo lični problem članova porodice, već problem društvene zajednice. U tom cilju, Srbija je donošenjem odgovarajućih zakona iz oblasti krivičnog i porodičnog prava, prekršajnog prava, socijalne zaštite i dr, utvrdila nadležnost i okvire delovanja pojedinih državnih organa, organizacija i ustanova u pružanju zaštite od nasilja u porodici. Krajem 2016. i početkom 2017. godine definisan je okvir zaštite od nasilja u porodici u partner-

4. Na nivou društva - tradicionalne rodne uloge i socijalne norme koje opravdavaju nasilje.⁸⁷

Shodno rezultatima kroskulturalnih studija, nasilje nad ženama je češće u onim društvima koja održavaju rigidno definisane rodne uloge i u kojima je „muževnost” određena „čvrstinom”, „muškom čašću” i dominacijom. Veliki uticaj imaju i kulturalne norme koje tolerišu fizičko kažnjavanje žena i dece, i promovišu „vlast” muškarca nad ženom, kao i generalna socijalna prihvatljivost nasilja kao načina rešavanja interpersonalnih konflikata.

U Australiji, Kanadi, Izraelu, Južnoj Africi i SAD 40%-70% žena žrtava ubistva strada upravo od svojih partnera. Savet Evrope je 2002. godine proglasio nasilje nad ženama ozbiljnim problemom javnog zdravlja, upućujući da je ono i danas prisutno širom sveta i da je vodeći uzrok smrtnosti i invaliditeta za žene stare između 16 i 44 godine.⁸⁸

Na globalnom nivou, svaka treća žena je doživela fizičko ili seksualno nasilje od strane intimnog partnera.⁸⁹ Istraživanje sprovedeno u 28 zemalja Evropske unije pokazuje da je jedna od tri žene starija od 15 godina doživela neki oblik fizičkog i/ili seksualnog zlostavljanja.⁹⁰

skim odnosima. Tome je prethodilo usvajanje Istanbulske konvencije (CAHVIO).⁹¹ Konvencija predstavlja prvi regionalni međunarodno-pravni instrument na nivou Evrope za borbu protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja.⁹²

Ovaj dokument Srbija je potpisala 4. aprila 2012. godine u skladu sa svojom Nacionalnom strategijom za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti iz 2009. godine⁹³ i Nacio-

⁸⁷ World Health Organization/London School of Hygiene and Tropical Medicine: Preventing intimate partner and sexual violence against women: taking action and generating evidence. Geneva: World Health Organization, 2010, p. 27.

⁸⁸ E.G.Krug et al. (eds.) *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization, 2002, navedeno prema: Simeunović-Patić, B., Kesić, T. (2016). *Kriminalistička viktimologija*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, str. 42.

⁸⁹ World Health Organization (WHO). *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. Geneva: World Health Organization, 2013. Dostupno na: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85239/1/9789241564625_eng.pdf, pristupljeno 20.4.2017.

⁹⁰ European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) (2014). *Violence against women: an EU-wide survey*, European Union: European Agency for Fundamental Rights. Dostupno na: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf, pristupljeno 20.4.2017.

⁹¹ Savet Evrope 11. maj 2011. godine, Istanbul

⁹² Aktivnosti na njenoj izradi i postupak njenog usvajanja pokazuju da su evropske zemlje usaglasile stavove o ovom problemu kao negativnoj društvenoj pojavi. One više ne posmatraju nasilje u porodici kao izolovan, pojedinačni i privatni porodični problem, zbog čega je u većini evropskih zemalja nasilje u porodici pravno svrstano u kategoriju krivičnih dela.

nalnom strategijom za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima od 2011. godine.^{94,95} Iste godine Vlada Republike Srbije usvojila je *Opšti protokol o postupanju i saradnji ustanova, organa i organizacija u situacijama nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima*. Međutim, i pored ovako definisanog strateškog i normativnog okvira, u periodu od 2012. do 2016. godine, godišnje se u proseku u Srbiji dogodi između 30 i 40 slučajeva femicida. To je ukazalo na manjkavost i propuste u delovanju državnih organa i institucija, ali i na zakonske odredbe koje je trebalo prilagoditi Istanbulske konvenciji.

U nacionalnom zakonodavstvu Srbije, na snazi su odredbe pojedinih zakona kojima se predviđa delovanje državnih organa u oblasti zaštite od nasilja u porodici. U skladu sa obavezama preuzetim ratifikacijom Istanbulske konvencije, Srbija se obavezala da će preduzeti mere kako bi postigla ciljeve koji su proklamovani u ovom aktu. Najvažniji ciljevi su: zaštita žena od svih vidova nasilja, sprečavanje, procesuiranje i eliminisanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici. U tom cilju, Srbija je izvršila izmene i dopune Krivičnog zakonika i donela Zakon o sprečavanju nasilja u porodici.

Nasilje u porodici je kao krivično delo prvi put uvedeno izmenama i dopunama Krivičnog zakonika 2002. godine, kada je postalo čl. 118a za koje delo se goni po službenoj dužnosti. Ovo je bio veliki uspeh ženskih nevladinih organizacija u Srbiji koje su se godinama zalagale za uvođenje ovog krivičnog dela u skladu sa definicijom dela koju je predložilo Viktimološko društvo Srbije.⁹⁶ U važećem Krivičnom zakoniku ovo delo je inkriminisano čl. 194. Izmenama i dopunama važećeg Krivičnog zakonika⁹⁷ se predviđa uvođenje tri nova krivična dela: proganjanje, polno uznemiravanje i prinudni brak.

Porodični zakon koji je usvojen 2005. godine, uveo je mere zaštite od nasilja u porodici koje tokom više od deset godina primene nisu menjane. Data je definicija nasilja u porodici u smislu Porodičnog zakona i pružena zaštita širokom krugu lica koje vezuje bračna, vanbračna, seksualna, emotivna ili srodnička veza. Ovakvo određenje lica kojima će biti pružena zaštita i određenje radnji izvršenja je doneto mnogo pre nego što je Srbija ratifikovala Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Novine koje je Porodični zakon doneo i koje su veoma bitne za zaštitu žrtava nasilja u porodici jesu: da se tužba za mere zaštite od nasilja u porodici može podneti, iako se protiv nasilnika ne vodi nikakav krivični niti prekršajni postupak, podnošenje tužbe za mere zaštite nije vezano za zaključenje braka niti za trajanje braka, tužba za mere zaštite može se podneti kao samostalna tužba ili uz neku drugu tužbu po Porodičnom zakonu (razvod braka, poveravanje dece, izdržavanje), sudije mogu da odrede i mere zaštite koje nisu tražene ili da po službenoj dužnosti donesu mere zaštite i kada mere nisu bile tražene tužbom.⁹⁸

Nasilje u porodici nikada nije bilo propisano kao posebno prekršajno delo. Međutim, za pojedina nasilna ponašanja za koja nije smatrano da su dostigla nivo teže društvene opasnosti da bi bila krivično gonjena, podnošene su prekršajne prijave za remećenje javnog reda i mira. Zakon o prekršajima koji je donet 2005. godine je prvi put članom 54. propisao novu zaštitnu meru zabranu pristupa oštećenom, objektima ili mestu izvršenja prekršaja, radi sprečavanja učinioca da ponovi prekršaj ili da nastavi da ugrožava oštećenog. Početkom 2016. godine usvojen je novi Zakon o javnom redu i miru, a zakonodavac je ograničio mogućnost da se, u situacijama kada nema elemenata za krivično gonjenje nekog lica za nasilje u porodici, pokrene prekršajni postupak zbog toga što se nasilje u porodici najčešće ne događa na javnom mestu ili mestu koje je dostupno pogledu ili čujnosti sa javnog mesta.⁹⁹

⁹³ „Sl. glasnik RS”, broj 15/09. Usvojena 13. februara 2009. godine, predstavljala je prekretnicu u utvrđivanju politike rodne ravnopravnosti na nacionalnom nivou i važan Vladin dokument na osnovu kojeg će se razvijati dalje aktivnosti u pravcu poboljšanja rodne ravnopravnosti. Ovaj dokument je kao petu stratešku oblast delovanja utvrdio *Prevenciju i suzbijanje nasilja nad ženama i unapređenje zaštite žrtava*. Predviđeno je da se prevencija i suzbijanje nasilja nad ženama i unapređenje zaštite ostvaruje kroz: unapređivanje normativnog okvira zaštite od nasilja nad ženama; jačanje kapaciteta sistema zaštite žena od nasilja; sprovođenje istraživanja i unapređenje dokumentacije i statistike; podizanje nivoa svesti o nasilju nad ženama kao društvenom problemu i suzbijanje negativnog medijskog prikazivanja žena. Spasić, D. Strateški i pravni okvir za zaštitu od nasilja u porodici u Republici Srbiji, u: Simeunović-Patić, B (ur.) *Nasilje u Srbiji: oblici, činioci, kontrola*, Tom II (str. 93-114). Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, 2015.

⁹⁴ Skupština Republike Srbije usvojila je 31. oktobra 2013. godine *Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici*. Time je postala šesta država, članica Saveta Evrope koja je potvrdila ovaj međunarodni sporazum, kao i treća zemlja u regionu, pored Crne Gore i Albanije.

⁹⁵ „Sl. glasnik RS”, br. 27/2011

⁹⁶ Vanja Macanović, Vodič za novinare/ke – Zakoni Republike Srbije i nasilje u porodici. Internet, http://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2016/Vodic_za_novinarke-nasilje_u_porodici-II_izdanje.pdf, pristupljeno 20.4.2017.

⁹⁷ „Sl. glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014

⁹⁸ Vanja Macanović, Ibid.

Osnovni ciljevi donošenja ovog zakona bili su:

1 da se premosti pravni vakuum koji postoji od prijave nasilja ili opasnosti od nasilja do otpočinjanja odgovarajućeg sudskog postupka;

2 da se u domaći pravni sistem uvede standard prema kome učinilac nasilja ne sme ostati u kući, ne samo kada je nasilje već učinjeno, već i kada postoji neposredna opasnost od nasilja;

3 ostvarivanje principa *nulte tolerancije na nasilje*. Zakon treba da stvori uslove koji će omogućiti efikasno upravljanje rizikom od nasilja. Procena rizika i izricanje hitnih mera, osnivanje grupa za koordinaciju i saradnju, predviđanje izrade individualnog plana zaštite i podrške žrtvi i jedinstvena evidencija podataka o nasilju u porodici, osnov su onoga što Istanbulska konvencija (u čl. 51) naziva *upravljanje rizikom od nasilja*.

Konvencija, na osnovu koje je i donet ovaj zakon, sugerise i da se mogućem učiniocu naredi da napusti mesto stanovanja žrtve i zabrani da stupi u kontakt sa žrtvom na određeno vreme. Zakon odgovara i zahtevu da sankcije za kršenje hitnih mera budu delotvorne. Zakon ostvaruje glavne strateške ciljeve iz tačke 6. *Nacionalne strategije za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici*.

Krivičnopravna zaštita upotpunjava se nizom posebnih odredaba čija je svrha da uspostavi kontinuitet zaštite žrtve od nastanka nasilja (ili pretnje da do njega dođe) do trenutka kada će žrtva biti u stanju da se oporavi, a učinilac nasilja sankcionisan. Pored fizičkog, psihičkog i seksualnog nasilja, zakonom je unet i elemenat ekonomskog nasilja (shodno čl. 3. Istanbulske konvencije) –

uskraćivanje žrtvi nasilja ekonomskih sredstava koja su joj potrebna za život ili delatnost itd.

Zakon sadrži tri funkcionalne celine:

1. sprečavanje nasilja u porodici
2. zaštita žrtve nasilja
3. podrška žrtvi da prebrodi traumom usled doživljenog nasilja.

Sprečavanje nasilja u porodici je određeno kao preventivno delovanje koje onemogućava da do nasilja dođe ili da se ono ponovi, a prevencija je i instrument kojim se štiti žrtva nasilja. Sprečavanje nasilja u porodici definisano je kao skup mera koje se primenjuju da bi se otkrilo da li pretnja neposredna opasnost od nasilja, i skup mera koje se primenjuju ako je ta opasnost otkrivena. Mere koje se primenjuju ako je neposredna opasnost otkrivena mogu biti zaštitne i potporne mere.

Zakon uređuje i multiresornu saradnju. Predviđa krug organa i ustanova koje se staraju o zaštiti žrtve i pružanju podrške žrtvi, počev od obaveštavanja o njenim pravima, preko pružanja pravne pomoći i aktivnosti čija je svrha oporavak i osnaživanje. U odnosu na Porodični zakon, u Zakonu o sprečavanju nasilja u porodici preciziran je krug lica koja mogu biti žrtve (to je lice u sadašnjem ili ranijem bračnom, vanbračnom ili partnerskom odnosu, ili lice sa kojim je učinilac nasilja krvni srodnik u pravoj liniji, a u pobočnoj liniji do drugog stepena ili sa kojim je srodnik po tazbini do drugog stepena, kome je usvojitelj, usvojenik, hranitelj ili hranjenik). Nasilje u porodici postoji i onda kada je učinjeno prema svakom drugom licu sa kojim učinilac **živi** ili je **živeo** u zajedničkom domaćinstvu, pri čemu to ne mora biti sadašnji ili bivši supružnik, niti krvni, građanski ili tazbinski srodnik.

⁹⁹ Vanja Macanović, Vodič za novinare/ke – Zakoni Republike Srbije i nasilje u porodici. Internet, http://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2016/Vodic_za_novinarke-nasilje_u_porodici-II_izdanje.pdf, pristupljeno 20.4.2017.

¹⁰⁰ "Sl. glasnik RS", br. 94/2016

Poseban postupak za sprečavanje nasilja u porodici (čl. 12-20) predstavlja jednu od najznačajnijih novina i primenu nekih od najvažnijih rešenja iz Istanbulske konvencije. Institucionalni stub od koga sve počinje u pogledu zaštite žrtava, jeste policijski službenik za sprečavanje nasilja u porodici, specijalno obučeni koordinator koji sprečava nasilje i stara se o zaštiti žrtve (nadležni policijski službenik - NPS). Posle saznanja za nasilje u porodici ili opasnost od njega, NPS sačinjava procenu rizika od neposredne opasnosti od nasilja. Prilikom procene rizika vodi se računa o bitnim činjenicama, koje su, tek primera radi, navedene u Zakonu:

- da li je mogući učinilac ranije, ili neposredno pre procene rizika izvršio nasilje u porodici i da li je spreman da ga ponovi
- da li je pretio ubistvom ili samoubistvom
- **da li poseduje oružje (prema čl. 51 Istanbulske konvencije to je činjenica na koju se posebno obraća pažnja)**¹⁰¹
- da li je mentalno bolestan ili zloupotrebljava psihoaktivne supstance
- da li postoji sukob oko starateljstva nad detetom ili oko načina održavanja ličnih odnosa deteta i roditelja koji je mogući učinilac
- da li je mogućem učiniocu izrečena hitna mera ili određena mera zaštite od nasilja u porodici prema Porodičnom zakonu
- da li žrtva doživljava strah i kako ona procenjuje rizik od nasilja (čl. 15, st. 2).

Ako ustanovi da postoji neposredna opasnost od nasilja u porodici, dužan je da procenu rizika, sa prikupljenim obaveštenjima odmah prosle-

di osnovnom javnom tužiocu na čijem području se nalazi prebivalište/boravište žrtve, centru za socijalni rad i grupi za koordinaciju i saradnju. Javnom tužiocu se procena rizika dostavlja radi mogućeg preduzimanja mera iz njegove nadležnosti. Centru za socijalni rad - da bi mogao da preduzme potrebne mere na pružanju podrške žrtvi. Grupi za koordinaciju i saradnju - da bi izradila individualni plan zaštite i podrške žrtvi.

Svrha individualnog plana zaštite i podrške žrtvi jeste da spreči moguće nasilje prema žrtvi ili njegovo ponavljanje i pruži žrtvi psihosocijalnu i drugu podršku. Plan je individualan jer se odnosi na konkretnu žrtvu, na konkretne okolnosti u kojima je ona izložena nasilju ili ozbiljnoj opasnosti od njega i na konkretnog učinioca. Dužnost je grupe za koordinaciju i saradnju da predvidi mere koje su saobražene konkretnoj žrtvi i njenim problemima (odvajanje žrtve od učinioca, obezbeđivanje žrtve od strane policije, odlazak žrtve kod lekara, psihologa ili psihijatra itd.). Mere zaštite sadržane u individualnom planu moraju pružiti bezbednost žrtvi, da zaustave nasilje i spreče da se ponovi, da zaštite prava žrtve, a mere podrške da omoguću da se žrtvi pruži podrška radi oporavka i osnaživanja. Žrtva nasilja u porodici i žrtva krivičnog dela iz Zakona **ima pravo na besplatnu pravnu pomoć**, čime se ispunjava obaveza ustanovljena u članu 57. Istanbulske konvencije.

Zakon predviđa izricanje hitnih mera učiniocu nasilja, kojima se on lišava izvesnih prava na uštrb zaštite žrtve nasilja. **Hitne mere** - jedan od instituta kojim se sprečava ponavljanje nasilja ili mogućnost da do njega dođe, imaju preventivan karakter, a njihova svrha je da se žrtva nasilja u porodici blagovremeno i efektivno zaštiti. Hitne mere **izriče nadležni policijski službenik, a produžava osnovni sud**. Predviđene su dve hitne mere (koje mogu biti kumulirane):

¹⁰¹ Sagovornici iz policije tvrde da je praksa pretresa stana po bilo kojoj prijavi obavezna i da se oružje uvek oduzima, bilo da se radi o nasilju u porodici, bilo da je neko drugo delo u pitanju. U skladu sa novim Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici, formiraju se specijalni timovi i biraju samo oni ljudi koji su senzibilisani za rad na ovom problemu. (Neformalni razgovori sa policijskim službenicima tokom teorijske obuke za primenu Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, koja je realizovana na Kriminalističko-policijskoj akademiji).

- mera privremenog udaljenja učinioca iz stana

- mera privremene zabrane učiniocu da kontaktira žrtvu nasilja i prilazi joj.

O slučajevima nasilja u porodici vode se evidencije. To je dužnost policijske uprave, osnovnog suda, osnovnog javnog tužilaštva i Centra za socijalni rad. Evidencije su jedan od uslova uspešne procene rizika od neposredne opasnosti nasilja u porodici, predlaganja i produženja hitnih mera.

Centralna evidencija vodi se u Republičkom

javnom tužilaštvu i služi jačanju saradnje i koordinacije nadležnih organa.

Donošenjem ovog zakona, stvoren je okvir za primenu preventivnog pristupa problemu nasilja u porodici. Sprečavanje nasilja u porodici objektivnom procenom rizika, izradom individualnog plana zaštite žrtve i koordinisanim delovanjem nadležnih organa, stvara se, potencijalno, i bezbednosni ambijent koji će zaštititi žrtvu od najtežih oblika nasilja, konačno i od zloupotrebe vatrenog oružja u kontekstu nasilja u porodici.

4.5 STANJE U SRBIJI

U nedostatku studija o žrtvama, teško je proceniti stvarne razmere nasilja u porodici u Srbiji. Međutim, na osnovu podataka iz postojećih evidencija državnih institucija, a naročito na temelju sprovedenih istraživanja, može se zaključiti da je problem nasilja u porodici u Srbiji prilično zastupljen, kao i da krivično delo nasilja u porodici ostvaruje znatno učešće u strukturi nasilničkih delikata. U ovom delu studije predstavice dostupne podatke o žrtavama i počiniocima nasilja u porodici kojima raspoložu državne institucije.

Istraživanja u Srbiji pokazuju da je svaka druga žena doživela neki oblik nasilja od člana porodice ili partnera.¹⁰² Takođe, podaci iz istraživanja pokazuju i da je:

- svaka druga žena žrtva psihičkog nasilja;
- svaka treća žena žrtva fizičkog nasilja;
- 52% žena svakodnevno izložena nasilju.¹⁰³

Iako je, prema podacima Ministarstva pravde Republike Srbije, broj krivičnih prijava za krivično

delo nasilje u porodici (čl. 194 Krivičnog zakonika) u 2016. godini (4993) manji nego u 2015. godini (5256), pretpostavlja se da on ne predstavlja objektivnu sliku rasprostranjenosti ovog oblika rodno zasnovanog nasilja.¹⁰⁴ Nasilje u porodici jedno je od onih krivičnih dela za koje se vezuje postojanje tzv. „tamne brojke”, odnosno određenog broja neprijavljenih dela.

Prema podacima MUP-a Republike Srbije, za period 2012-2015. godina, u strukturi žrtava nasilja u porodici žene čine oko 80% od ukupnog broja (Tabela 2). MUP je u periodu od 2012. do 2015. godine evidentirao 16.858 slučajeva nasilja u porodici. U posmatranom periodu broj slučajeva na godišnjem nivou je konstantan – oko 3800 registrovanih slučajeva, a ističe se 2015. godina sa preko 5000 slučajeva. Ova brojka može biti pokazatelj da se nasilje češće prijavljuje i da manji broj slučajeva ostaje nepoznat za institucije. Tokom intervjua koji su u okviru ovog istraživanja sprovedeni sa predstavnicima relevantnih institucija, preovladao je stav da poslednjih godina nasilje

¹⁰² Babović, M., Ginić, K., Vuković, O. *Mapiranje porodičnog nasilja prema ženama u Centralnoj Srbiji*. Projekat Borba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, Uprava za rodnu ravnopravnost, Ministarstvo rada i socijalne politike. 2010. Dostupno na: <http://www.secons.net/admin/app/webroot/files/publications/violencebook.pdf>, 20.4.2017.

Nikolić-Ristanović, V. *Nasilje u porodici u Vojvodini*. Novi Sad: Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova. 2010.

¹⁰³ Podaci iz obrazloženja Nacionalne strategije za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima („Sl. glasnik RS”, br. 55/05, 71/05, 101/07, 65/08, 16/11), navedeno prema: Mršević, Z. *Nasilje i mi – ka društvu bez nasilja*. Beograd: Institut društvenih nauka, 2014.

¹⁰⁴ Internet, <https://iskljucinasilje.rs/statistika/>, pristupljeno 22.5.2017.

Tabela 2: Polna struktura žrtava nasilja u porodici na nivou Republike Srbije

Godina	Žene	Muškarci	Ukupno
2012.	2.969	866	3.835
2013.	2.974	849	3.823
2014.	2.951	879	3.830
2015.	4.175	1.195	5.370

Izvor: MUP, 2016. godina

nije učestalije, već da se češće prijavljuje, što je pozitivan pomak. Žene su prosečno 3 puta češće žrtve nasilja u porodici od muškaraca.¹⁰⁵ Prema podacima Sigurne kuće, 2016. godine za pomoć se obratilo oko 3700, a u 2015. godini 3500 žena.¹⁰⁶ Podaci MUP-a ukazuju da su muškarci preko 60 godina i žene između 31 i 40 godina starosne grupe u najvećem riziku da postanu žrtve nasilja u porodici. S druge strane, u periodu od 2012. do 2015. godine, učinioci nasilja bili su najčešće muškarci starosne dobi između 31 i 40 godina.¹⁰⁷

Prema podacima Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu, u Srbiji je u 2014. godini broj punoletnih korisnika na evidenciji centara za socijalni rad koji su žrtve fizičkog nasilja iznosio 4461, dok je broj punoletnih korisnika koji su žrtve psihičkog i seksualnog nasilja iznosio 3182 i 3186, respektivno. U polnoj strukturi žrtava fizičkog nasilja žene su dvostruko zastupljenije od muškaraca u svim uzrasnim kategorijama punoletnih lica, a dominiraju među žrtvama psihičkog i seksualnog nasilja.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Radi se o sumarnim brojevima oštećenih lica po osnovu člana 194. Krivičnog zakonika RS koji se odnosi na nasilje u porodici. Ovaj član obuhvata i slučajeve bez telesnih povreda (ugrožavanje duševnog spokojsva), slučajeve sa lakšim i težim telesnim povredama, kao i smrtne ishode. Odgovor MUP-a na zahtev CENTRA za pristup informacijama od javnog značaja, 2016.

¹⁰⁶ Intervju sa Vesnom Stanojević, koordinatorkom Sigurne kuće, 1.3.2017.

¹⁰⁷ Žene učinioci nasilja takođe su najčešće između 31 i 40 godina starosti. Odgovor MUP-a na zahtev CENTRA za pristup informacijama od javnog značaja, decembar 2016.

¹⁰⁸ Republički zavod za socijalnu zaštitu: Punoletni korisnici u sistemu socijalne zaštite – 2014. Beograd: RZSZ, 2015., str. 27-32. Navedeno prema: Simeunović-Patić, B., Kesić, T. (2016). *Kriminalistička viktinologija*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, str. 46.

1. KVANTITATIVNI PRIKAZ REZULTATA

1.1 VATRENO ORUŽJE I FEMICID U SRBIJI

Precizni i jedinstveni podaci o incidentima sa upotrebom vatrenog oružja, posebno u kontekstu rodno zasnovanog i nasilja u porodici, ne postoje u Srbiji. Problem različitih evidencija kod različitih organa, koje se vode korišćenjem različitih metodologija, pokušaće da prevaziđe novi Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, kroz formiranje Centralne evidencije o slučajevima nasilja u porodici. Precizna evidencija slučajeva nasilja, koja sadrži sve podatke o počiniocu, žrtvi, kontekstu incidenta i upotrebljenom oružju, jedan je od važnih preduslova za pravovremenu reakciju, odnosno zabranu nabavljanja ili oduzimanje oružja licima koja su vršili akte nasilja. U ovom delu studije predstavljeni su dostupni podaci o upotrebi vatrenog oružja u kontekstu rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici, koje su prikupile domaće i međunarodne nevladine organizacije, kao i podaci MUP-a.

Prema podacima *Small Arms Survey* iz 2014. godine, 95% posednika vatrenog oružja u Srbiji je muškog pola.¹⁰⁹ S druge strane, u Srbiji se oko 40% svih ubistava počinu vatrenim oružjem, odnosno više nego ostalim vrstama oružja ili oruđa.¹¹⁰ Situacija u regionu Jugoistočne Evrope je vrlo slična, sa nekim izrazitim primerima – oko 70% ubistava u Crnoj Gori i Albaniji izvrši se vatrenim oružjem.¹¹¹ Kao i na međunarodnom nivou, i u Srbiji su muškarci češće i žrtve i počinioci napada ili pretnji vatrenim oružjem. Međutim, žene su daleko češće žrtve nego počinioci incidenta sa vatrenim oružjem, a takođe smrtni ishod ovakvih incidenta češći je kada je žrtva ženskog pola.¹¹²

Žene su češće nego muškarci žrtve incidenta sa vatrenim oružjem koji se odigravaju u privatnom prostoru poput kuće ili dvorišta kuće.¹¹³

U pomenutim istraživanjima, posedovanje vatrenog oružja i njegovo držanje u kući, utvrđeno je kao jedan od indikatora postojanja visokog rizika od ubistva u slučajevima nasilja u porodici. Poseđovanje oružja i istorijat vršenja nasilja u porodici, predstavljaju dva indikatora koji pokazuju da postoji vrlo visok i gotovo izvestan rizik od ubistva. Istraživanja faktora rizika pokazuju da je pet puta veća šansa da žena bude ubijena ukoliko nasilnik koji ima istorijat vršenja nasilja u porodici, poseduje oružje.¹¹⁴ Zbog velike korelacije između posedovanja oružja i nasilja u porodici koje završi smrtnim ishodom u većini država sveta, nasilnicima se oduzima oružje. To je regulisano tako što se zabranjuje da lica koja su počinila nasilje u porodici kupe ili poseduju oružje, a ukoliko lice koje uredno kupi/poseduje oružje bude prijavljeno za nasilje u porodici, ono mu se tog trenutka oduzima. Iako i zakonodavstvo u Srbiji predviđa da licima koja su prijavljena za nasilje u porodici mora biti oduzeto oružje, ostaje nepoznanica zašto to nije učinjeno u više od polovine (56%) slučajeva femicida u kojima je nasilje prethodno bilo prijavljeno nadležnim institucijama, a nasilnik je posedovao oružje.¹¹⁵

Izveštaji o femicidu Mreže „Žene protiv nasilja”, koji sadrže podatke o slučajevima ubistava žena prikupljene na osnovu medijskih izveštaja, pokazuju da je u periodu od 2012. do 2016. godine

¹⁰⁹ Navedeno u: Women and Gun Ownership, Small Arms Survey Research Note, Number 45, September 2014, Internet, http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/H-Research_Notes/SAS-Research-Note-45.pdf, 19.3.2017. U ovom istraživanju nije dobijena precizna informacija o tome koliko u Srbiji ima registrovanih posednika vatrenog oružja muškog i ženskog pola, ali je tokom intervjua u MUP-u (27.2.2017) izneta procena o tome da ja značajno veći broj posednika muškaraca.

¹¹⁰ Podatak iz 2012. godine. Global Status Report on Violence Prevention, WHO, UNODC, UNDP, 2014, p. 236.

¹¹¹ Više o povezanosti rodno zasnovanog nasilja i vatrenog oružja u Jugoistočnoj Evropi u: Dragan Božanić, Gender and SALW in South East Europe: Main Concerns and Policy Response, op. cit.

¹¹² „Oružje na meti: Zloupotreba vatrenog oružja u Srbiji”, op. cit., str. 11-12. Prema nekim dostupnim podacima, svega 1,6% ubistava u Srbiji su počinile žene. *Global Burden of Armed Violence 2015: Every Body Counts*, Cambridge University Press, 2015.

¹¹³ Oružje na meti, op. cit., str. 20-26.

¹¹⁴ J.C. Campbell, S.W. Webster, J.Kozziol-McLain, et al., *Risk factors for femicide within physically abuse intimate relationships: results from a multi-state case control study*, 93 Amer. J. of Public Health 1089-97 (2003).

¹¹⁵ Izveštaj o femicidu za 2015. godinu. Mreža Žene protiv nasilja, Internet, <http://www.zeneprotivnasilja.net/femicid-u-srbiji>, pristupljeno 13.5.2017.

33% ubistava u porodično-partnerskom odnosu počinjeno upravo vatrenim oružjem. Prema ovoj evidenciji, za poslednjih 5 godina ubijeno je 170 žena u porodično-partnerskom kontekstu, a njih 57 vatrenim oružjem. Iako su podaci o tipu posedovanja oružja u većini slučajeva nepotpuni, s obzirom na to da se ne nalaze u medijskim izveštajima, primetno je da je u većini slučajeva upravo korišćeno vatreno oružje u legalnom pose-

du. Posebno zabrinjava podatak da je u jednom broju slučajeva (prosečno 5-9) u kojima su žene usmrćene vatrenim oružjem nasilje prethodno prijavljivano. To znači da institucije nisu adekvatno reagovala u slučajevima kada je oružje bilo u legalnom posedu, odnosno kada su nadležni imali informaciju o tome da prijavljeni počinilac nasilja poseduje vatreno oružje.¹¹⁶

Tabela 3. Broj ubistava žena i procenat ubistava počinjenih vatrenim oružjem

Godina	Broj žena ubijenih u porodično-partnerskom kontekstu	Procenat slučajeva femicida počinjenih vatrenim oružjem
2016.	33	27%
2015.	35	46%
2014.	27	29%
2013.	43	30%
2012.	32	34%

Izvor: Izveštaji o femicidu za 2016, 2015, 2014. i 2013. godinu, Mreža „Žene protiv nasilja”

Tabela 4. Deskriptivna statistika slučajeva femicida počinjenih vatrenim oružjem¹²⁰

Godina	Procenat ubistava počinjenih vatrenim oružjem	Procenat slučajeva u kojima je upotrebljeno legalno oružje	Procenat slučajeva u kojima je upotrebljeno nelegalno oružje
2016.	27%	22%	22%
2015.	46%	31%	12%
2014.	29%	7,4%	3,7%
2013.	30%	30%	8%
2012.	34%	9%	9%

Izvor: Izveštaji o femicidu za 2016, 2015, 2014. i 2013. godinu, Mreža „Žene protiv nasilja”

¹¹⁶ Izveštaji o femicidu za 2016, 2015, 2014. i 2013. godinu. Mreža Žene protiv nasilja, Internet, <http://www.zeneprotivnasilja.net/femicid-u-srbiji>, pristupljeno 13.4.2017. Neke druge procene idu i do 50% ubistva u kontekstu porodičnog nasilja. Intervju sa Vesnom Stanojević, koordinatorkom Sigurne kuće, 1.3.2017.

¹¹⁷ Izveštaj o femicidu za 2015. godinu. Mreža Žene protiv nasilja, Internet, <http://www.zeneprotivnasilja.net/femicid-u-srbiji>, pristupljeno 13.5.2017.

¹¹⁸ Jacquelyn C. Campbell et al., *Risk Factors for Femicide in Abusive Relationships: Results from a Multisite Case Control Study*, 93 Am. J. Pub. Health 1089, 1092 (July 2003).

Takođe, dok statistika u svetu pokazuje da je trećina femicida počinjena vatrenim oružjem, u Srbiji se procenat femicida učinjen vatrenim oružjem (pištoljem i puškom) tokom, na primer, 2015. godine penje na oko 45%.¹¹⁷ Jedna studija sprovedena 2003. godine, pokazuje da je rizik od ubistva pet puta veći ukoliko nasilnik poseduje oružje,¹¹⁸ a mnogo je verovatnije da će pištolj koji se nalazi u privatnom vlasništvu biti korišćen u svrhu zastrašivanja ili fizičkog povređivanja člana

porodice. Istraživanje o povezanosti posedovanja oružja i ubistava žena u periodu od 2007. do 2012. godine, pokazalo je da se Srbija po stopi ovih ubistava nalazi na 17 mestu od 48 posmatranih zemalja.¹¹⁹

Iako podaci MUP-a dostavljeni CENTRU nisu objedinjeni u jedinstvenu evidenciju, njihovom analizom dolazimo do zaključka da su zvanični podaci MUP-a o broju ubijenih žena slični oni-

Tabela 5. Ukupan broj žrtava nasilja u porodici u periodu od 2012. do 2015. i broj žrtava ženskog pola

Godina	Ukupan broj žrtava	Broj žrtava ženskog pola	Procenat žrtava ženskog pola u odnosu na ukupan broj žrtava
2015.	47	35	74%
2014.	40	26	65%
2013.	60	36	60%
2012.	64	36	56%

Izvor: MUP, 2016. godina

Tabela 6. Komparativni prikaz podataka iz izveštaja o femicidu i evidencije MUP-a o najčešćim počiniovcima femicida i starosnoj grupi žena koja je najviše zastupljena među žrtvama

Godina	Izveštaji o femicidu		Podaci MUPa	
	Najčešći počinilac	Najranjivija starosna grupa žena	Najčešći počinilac	Najranjivija starosna grupa žena
2015.	Suprug (37% slučajeva)	46-55 godina / preko 65 godina	Suprug (43% slučajeva)	Preko 65 godina
2014.	Suprug (40% slučajeva)	36-45 godina	Suprug (61% slučajeva)	36-45 godina
2013.	Suprug (28% slučajeva)	Preko 65 godina	Suprug (36% slučajeva)	Preko 65 godina
2012.	Suprug (31% slučajeva)	26-35 godina / preko 65 godina	Suprug (39% slučajeva)	26-35 godina / preko 65 godina

Izvori: Izveštaji o femicidu za 2016, 2015, 2014. i 2013. godinu, Mreže „Žene protiv nasilja” i MUP

¹¹⁹ Mihaela Racovita, “Lethal Violence against Women and Girls”, op. cit. p. 104.

¹²⁰ Podaci o tome da li je oružje bilo u legalnom ili nelegalnom posedu u značajnom broju slučajeva nisu bili poznati, te su zbog toga procenti za 2014. i 2012. godinu niži nego za ostale posmatrane godine.

ma koji su prikupljeni u izveštajima o femicidu. U periodu od 2012. do 2015. godine, prema evidenciji MUP-a, u okviru porodice života je lišeno ukupno 211 osoba, od čega 133 ženskog pola, ili prosečno 63% žrtava nasilja u porodici u Srbiji su bile žene. Međutim, nasuprot nalazima Mreže „Žene protiv nasilja”, evidencija MUP-a dostavljena CENTRU beleži svega 19 slučajeva nasilja u porodici izvršenih vatrenim oružjem za period od 2012. do 2015. godine, pri čemu u istoj evidenciji ne postoji podatak o polnoj strukturi žrtava.¹²¹

Žene u porodično-partnerskom kontekstu u Srbiji u 30%-40% slučajeva stradaju od ruke svojih supruža, i to pretežno u zajedničkom životnom prostoru.¹²² Najčešće žrtve femicida su bile žene preko 65 godina.

Istraživanja o femicidu, kako u svetu tako i u Srbiji, pokazuju da jedan broj nasilnika nakon što ubije ženu, izvrši samoubistvo i ti slučajevi poznati su pod nazivom „produženo ubistvo“ ili „ubistvo-samoubistvo“. Procenat femicida praćenih suicidom na međunarodnom nivou kreće se od 19% do 40%, a najčešće birano oružje je pištolj.¹²³ Iz godišnjih izveštaja o femicidu Mreže možemo videti da i karakteristike femicida u Srbiji prate ovaj trend s obzirom na to da je oko 43% nasilnika ubilo i sebe, a da je oko 11% njih to pokušalo.¹²⁴

¹²¹ Odgovor MUP-a na zahtev CENTRA za pristup informacijama od javnog značaja, decembar 2016.

¹²² Prema izveštajima o femicidu suprug je počinilac femicida u 34% slučajeva, a prema podacima koje je CENTRU dostavio MUP ovaj procenat je još viši – 44% slučajeva. Napominjemo da su u ovom istraživanju kao slučajevi femicida počinjeni od supruža posmatrani i oni koje su počinila lica kategorisana kao „bivši suprug“.

¹²³ Auchter, Bernie. “Men Who Murder Their Families: What the Research Tells Us”. U: *NIJ Journal*, No. 266. June, pp. 10-12, National Institute of Justice, Washington DC 2010. Dostupno na: <http://ncjrs.gov/pdffiles1/nij/230409.pdf> pristupljeno: 20.05.2017.

¹²⁴ Izveštaj o femicidu za 2015. godinu. Mreža „Žene protiv nasilja”, Internet, <http://www.zeneprotivnasilja.net/femicid-u-srbiji>, pristupljeno 13.4.2017.

2. KVALITATIVNI NALAZI ISTRAŽIVANJA

2.1 STAVOVI RANJIVIH GRUPA

2.1.1 PERCEPCIJA RODNO ZASNOVANOG I NASILJA U PORODICI

Učesnice fokus grupa koje je istraživački tim CENTRA sproveo sa ženama iz ranjivih grupa – Romkinjama iz Kruševca i Novog Bečaja i ženama iz ruralnih oblasti Sandžaka (selo Ribariće) – kao bitne karakteristike položaja žena iz obe ove zajednice navode ekonomsku zavisnost i nesamostalnost, snažnim tradicionalnim i patrijarhalnim odnosima nametnute obrasce ponašanja, kao i nepoverenje da će im institucija pružiti odgovarajuću podršku.¹²⁵ Njihovi životi se odvijaju u duboko ukorenjenim patrijarhalnim odnosima, gde su rodne uloge jasno definisane. Rodno zasnovano i nasilje u porodici predstavlja deo ovih tradicionalnih odnosa i ustaljenog porodičnog funkcionisanja. O njemu se retko i nerado priča, a Romkinje i žene iz ruralnih oblasti Sandžaka podjednako govore o osećaju da je nasilje neizbežno: „**Mi, Romkinje, nerado pričamo o tome, zbog tradicije i svega. Nekako to spada u normalu.**” (Kruševac); „**Kao što ujutru peru zube, tako im je normalno da im neko zabranjuje da pričaju.**” (selo Ribariće) Nasiljem su posebno ugrožene višestruko ranjive grupe, poput žena sa invaliditetom.

Prepoznato je prisustvo gotovo svih oblika nasilja prema ženama – fizičkog, psihološkog, ekonomskog, kao i preplitanje različitih oblika nasilja u okviru patrijarhalnih odnosa: „**Ovaj moj muž što imamo decu me ne tuče, ali se svađamo non-stop. Ne znam šta je gore – da li batina ili maltretiranje non-stop.**” (Novi Bečej)

Zbog niskog stepena obrazovanja, nezaposlenosti i ekonomske zavisnosti od muževa, ekonomska bezbednost žena posebno je ugrožena i značajno doprinosi njihovoj sprečenosti da izađu iz kruga nasilja. Ekonomskoj deprivaciji doprinose dodatno i tradicionalni odnosi u porodici usled kojih su žene naviknute da nemaju pristup porodičnom novcu koji muževi često kriju od njih: „**Zaključa pare i kaže - ja sam to zaradio.**” (Novi Bečej); „**Ekonomska nasilje je da, ako žena ne zarađuje dovoljno, nema tu slobodu da kupi šta želi. Može da kupi samo ono što joj muž dozvoli. A žene koje rade... Ja znam slučajeve gde one celu svoju platu daju suprugu da bi joj on dao da ona kupi nešto sebi ili deci. To je i ekonomsko i psihičko nasilje.**” (selo Ribariće) Vlasnici zajedničkog životnog prostora najčešće su muževi, pa se žene suočavaju sa strahom da će biti izbačene i ostavljene na ulici ako se suprotstave nasilju: „**On je kupio stan, on može da me istera iz te kuće, gde ću ja?**” (Novi Bečej) Ekonomska nebezbednost utiče i na zdravstvenu nebezbednost žena: „**Ne daj Bože da se razboliš. Koliko koštaju lekovi?**” (Novi Bečej) Nije retka pojava da se nasilje relativizuje, odnosno da se kao nasilje shvata samo teško fizičko nasilje, ali ne i šamari: „**Ne tuče me, lupio mi je od početka dva šamara svega, ali maltretiranje i svađe – to ne možeš da izdržiš svaki dan.**” (Novi Bečej)

Pripadnici LGBT zajednice u okviru fokus-grupnog intervjua, posebno žene, svedoče o postojanju različitih oblika nasilja kojima su bili izložene. Dominantno je prisutno verbalno nasilje i pretnje fizičkim nasiljem, a posebno je teško

¹²⁵ O bezbednosnim potrebama i problemima romske zajednice: Jelena Radoman, Marina Tadić, Romkinje i Romi i reforma sektora bezbednosti u Republici Srbiji, Centar za istraživanje javnih politika, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2014.

nasilje koje se javlja u okviru porodice: „**Verbalno nasilje i pretnje je bilo mnogo puta prisutno. Recimo momenat kada moji roditelji iz nekog razloga kažu, sada hipotetički kažem, ukrvićemo te ili ugušiti ili ne znam, izbacićemo te iz kuće...ja sam tada ugrožena, iako nije došlo do nekog fizičkog nasilja. To je neko kontinuirano, sistematsko nasilje, kojem sam ja izložena od svoje petnaeste godine.**”

Stav o sveprisutnosti nasilja dele i intervjuisani mladi iz Novog Pazara, koji kao najviše zastupljene oblike nasilja u lokalnoj zajednici navode vršnjačko i nasilje u porodici: „**Najčešće je vršnjačko nasilje. Porodično, nasilje u porodici je isto mnogo često...**” Bitnu karakteristiku konteksta u kome se mladi kreću predstavlja i činjenica da se nasilje u javnosti veliča i predstavlja manifestaciju moći, a takođe mladi prepoznaju da nasilje rađa nasilje: „**To kod nas ovde i ne treba da imaš tu moć da prepoznaš jer ovde znaš da na primer ako ima neki vid nasilja, oni to ne kriju nego kažu – ja sam ovog danas prebio, ja sam ovom danas ovo uradio. Time se hvale, ponose... I onda kad ima jedan dečko koji vrši neko nasilje nad drugim, onda ta žrtva postane i žrtva drugih ljudi. Oni pomisle - kad te ovaj prebio, onda mogu i ja.**” Mladi iznose stav da su najčešće žrtve nasilja deca i žene, kao i svest o specifičnom položaju žena u izrazito patrijarhalnoj sredini kakva je Sandžak: „**Pre par meseci, smo mi ovde imali slučaj gde je nasilnik bukvalno bio iskreno začuđen i zapanjen kad je policija došla da ga privede. Ali ljudi ja sam SVOJU ženu bio. To je njemu sasvim normalno, nije tuđa, on tuđu nikad ne bi. Ali on je svoju bio, a oni ga hapse, pa da li ste vi normalni. To je znači nedostatak informacija u stvari, veliki uticaj tradicije, patrijarhalnog vaspitanja, raznih društvenih okolnosti i jednostavno on ne zna da ne sme ni svoju, čak ni svoju.**”

Jak uticaj tradicije i patrijarhalno uslovljene rodne uloge utiču da sve ono što se dešava u porodici ostaje između „četiri zida”, jer je žrtve nasilja strah, sramota ili ne žele da priznaju da su izložene nasilju. Pored toga, učesnice prepoznaju postojanje tzv. ciklusa nasilja, koji takođe omogućava trajanje i obnavljanje nasilja, što dodatno stvara privid i lažnu nadu žrtvama da će se nasilnik popraviti i da će se nasilje prekinuti: „**On bije, bije, pa se malo odmori. Malo je mazi i pazi, pa onda opet krene. Ona taman pomisli, evo prestalo je neće više, on opet krene. To je nasilje. Tačno se zna kako nasilje funkcioniše. I zbog toga opstaje godinama, zato što nije uvek loše. I pritom činjenica je da ga ona voli i trpi. I tu je naša tradicija.**” (selo Ribariće) S obzirom na veliki strah zbog koga se nasilje ne prijavljuje, učesnice fokus grupa sa Romkinjama u Kruševcu, navode da se žene iz ove zajednice obraćaju za pomoć samo u jako teškim situacijama kada im je i život ugrožen: „**U većini slučajeva se dešava da ako Romkinja prijavi nasilje, znači da je jako teško, da joj je život ugrožen, kada okrene telefon i pozove policiju.**” (Kruševac)

Briga za egzistenciju dece takođe predstavlja jedan od najčešćih razloga zašto žene odlučuju da ostanu sa nasilnikom, jer veruju da čak i takav odnos predstavlja sigurnost za decu: „**Ali ja sam morala da brinem o svojoj deci, bez obzira što sam imala takav brak.**” (Kruševac) U teškoj su poziciji i mlade žene, ali i one starije: „**Često postoje problemi kod kuće, ali ne možeš izaći, godine su u pitanju, živiš tu i gde ćeš? Stara si, tu je i dete, ako odeš odmah ogovaranje, trpiš jer nisi kadra ni da radiš ni ništa.**” (Novi Bečej)

U okviru fokus grupe u Kruševcu, kao specifični problemi koji doprinose nebezbednosti Romkinja i raširenosti nasilja, prepoznati su narkomanija, prostitucija i prosjačenje dece. Narkomanija postaje sveprisutan problem u romskim naseljima, posebno među mladima, a neretko je i

jedan od pokretača nasilja u porodici, kao i dodatna otežavajuća okolnost za ženu koja trpi nasilje: **„Ja imam problem veliki. 15-16 godina sam u braku. Udala sam se za narkomana, ali nisam znala u početku. Oni su od mene krili, rodila sam prvo dete, to je išlo dosta vremena tako da je došao kraj da nisam mogla više.”** (Kruševac)

Romkinje koje se bave prostitucijom suočene su i sa nasiljem makroa i mušterija, kao i sa nasiljem sopstvenih muževa zbog posla koji rade. Žene iz ruralnih oblasti Sandžaka, kao jednu od specifičnosti svoje sredine, navode poseban pritisak sredine kome su izložene mlađe žene i devojke. Zbog tradicionalnih normi, one se uglavnom tajno viđaju sa muškarcima, što smanjuje njihovu bezbednost i često implicira fizičko i seksualno nasilje o kome se čuti.

Podrška porodice vidi se kao važna za napuštanje nasilnog odnosa, a neke od učesnica fokus grupa koje su doživele nasilje, upravo su utočište našle u svojoj porodici: **„Nikome se nisam obraćala, samo sam došla kod mame i tate i ostala sam i više nisam otišla uopšte.”** (Kruševac) Ipak su češći slučajevi u kojima žene ne nailaze na podršku svoje porodice, a neretko trpe nasilje i od čoveka sa kojim žive i od članova svoje i njegove porodice. Žena koja želi da prekine brak posmatra se kao neko ko „rastura porodicu”. Na sličnom tragu, prijavljivanje nasilja od članova šire porodice ili komšija i dalje se posmatra kao zadiranje u tuđi brak, a okolina je takođe često u strahu od odmazde nasilnika: **„Nekada kod nas u naselju ima da čovek bije ženu, mi gledamo, ali kako da se mešamo u brak ako ona neće da ga prijavi? Onda mi ispadnemo krivi, pa tu dođe do tuče, do svađe i mi se svi tu povučemo, i mi smo krivi za tu ženu.”** (Kruševac) Među učesnicama fokus grupa iz reda Romkinja i žena iz Sandžaka, jako je uverenje da je, na kraju, najvažnije da žrtva osvesti da mora sama sebi pomoći i zatražiti podršku, kao i da istraje u rešenosti da se ne vraća nasilniku. U tom smislu, učesnice fokus grupa se slažu da je ključna odgovornost na samoj žrtvi, uprkos

svim problemima sa kojima se suočava. Ta vrsta samosvesti žrtve je preduslov efikasne pomoći bilo koje druge instance: **„Jedina osoba koja je mogla to da spreči je žena koja živi sa nasiljem, kao što smo ona i ja. Mi smo se sklonile sada. Ona da je slušala majku ili npr. tetku, svoju porodicu, njoj ne bi bilo tako.”** (Kruševac)

Kada se govori o percepciji rada institucija, nekoordinisan rad i međusobno prebacivanje odgovornosti ulivaju nepoverenje i rađaju animozitet prema institucijama. Učesnice fokus grupa ukazuju na to da ponašanje institucija, koje ignorišu nasilje i ne pristupaju odgovorno onome što žrtva govori, žrtvu dovode u opasnost od nastavka nasilja i osвете nasilnika. Neke od učesnica fokus grupa navode i da se nisu obraćale institucijama jer ne vide da one mogu da im pruže podršku. Loše iskustvo jedne osobe sa institucijama se prenosi i na ostale žene koje trpe nasilje i obeshrabruje ih da potraže zaštitu i pomoć: **„Problem je upravo u tome što je slaba reakcija institucija – kada ona izostane jednom, dvaput, ne možeš više ni da se osloniš na institucije.”** (Novi Bečej) Ovo je posebno slučaj u zatvorenim zajednicama kakva je romska: **„Ako se jednoj desi da prijavi i ne izade joj se u susret, ona tek dobija batine što se usudila i onda ostale žene ne smeju nikada više da prijave.”** (Kruševac)

Od ogromnog je značaja postupanje institucija u prvom kontaktu žrtve sa njima. Kada institucije poveruju u njenu priču o nasilju i preduzmu odmah odgovarajuće korake, žrtva se oseća ohrabreno da istraje u svojoj borbi: **„Ja sam pričala svoju priču i oni su to prihvatili kao nasilje.”** (Kruševac) Senzibilisanost i motivisanost policijskih i službenika centara za socijalni rad, zdravstvenih ustanova od ogromnog je značaja za povratak vere u institucije: **„Sistem je prosto takav kada prijaviš nasilje da mora da se reaguje, da se zabeleži i da se reaguje. Ali brzina – koliko oni brzo reaguju, koji je domet te njihove reakcije, i koliko oni to rade**

iz neke želje da stvarno promene to je već pod znakom pitanja.” (Novi Bečej); „Trebalo da su svi na strani žrtve.” (selo Ribariće) S druge strane, nesenzibilisanost profesionalaca i profesionalki, zajedno sa tradicionalnim patrijarhalnim normama, često doprinosi dodatnoj viktimizaciji žrtava: „**Prijavila je žena nasilje, jer je čovek maltretirao. Saslušala je sve policija i kao sada ćemo mi njega da povedemo. Iza kuće su mu rekli – kada se vratiš dobro da je prebiješ. Zato što je zvala policiju, zato da je prebiješ.**” (selo Ribariće) U tom smislu, naglašena je i potreba za uključivanjem više žena policajaca u intervencije u slučajevima rodno zasnovanog i nasilja u porodici: „**I ne treba slati policajca na uviđaj, već samo ženu. Policajku ženu. Njima se muškarac smučio, još kad vidi policajca, kako će da mu da izjavu.**” (selo Ribariće)

Romkinje navode da se i dalje suočavaju sa diskriminacijom u institucijama, i veruju da će institucije, posebno policija koja reaguje najneposrednije u slučajevima nasilnih incidenata, pružiti pomoć Sprkinji nego Romkinji: „**Trebalo da se ide isto kao kod svake žene. Trebalo, bilo da je zvala Srpkinja, bilo da je zvala Romkinja, da se zaštiti ta žena od tog nasilnika.**” (Kruševac); „**Mislila da žene zato trpe nasilje jer su diskriminisane i od milicije i od Centra za socijalni rad i zato trpe nasilje. Ako neka žena od Romkinja ide da prijavi nasilje u miliciju, milicija će kazati – ah, to je kod vas Cigana normalno, trpi.**” (Novi Bečej) U ovom smislu je prepoznata i naglašena uloga romskih ženskih organizacija, koje često reaguju prema institucijama, koje po prijavi udruženja daleko efikasnije postupaju.

Neke od učesnica fokus grupa skrenule su pažnju na posebno tešku situaciju kada osoba prijavi nasilje u porodici, ali iz straha od odmazde ili nekog drugog razloga, kasnije odustane od prijave. Tada se nasilje nastavlja i stvara se utisak začaranog kruga iz kog nema izlaska. U ovome se vidi greška institucija koje ne ulaze u dubinu

problema i razloge zašto se „prijave povlače” i vidi se potreba za mnogo proaktivnijim pristupom institucija: „**Šta je greška koja se često javlja – čim neko iz porodice povuče nešto, institucija je završila diskusiju sa njima. Ali ne razmišljajući iz kojih razloga i pod kojim uslovima se ta osoba povukla. To je veliki problem što institucije to površno uzimaju i obrađuju. Ne ulaze u suštinu svakog pojedinačnog problema.**” (Novi Bečej)

Učesnice fokus grupe u selu Ribariće kod Tutina posebno su istakle saznanje o ženi koja više godina živi u braku sa policijskim službenikom koji je svakodnevno zlostavlja. Učesnice ističu i da je on više puta privođen, a potom puštan na slobodu: „**Ona je žena čiji je muž policajac. Policija to dobro zna. Oni ga zatvore tobože na dva tri dana, pa ga opet puste. I ona mi je ispričala. Neko je prijavio od komšija njega. Kada je policija došla, on se sakrio i rekao ženi da, ako kaže da je dirao, da će joj ubiti dete.**” (selo Ribariće) Ovakvi primeri dodatno pojačavaju prisutnu sumnju da će institucije, posebno policija, pokazati odlučnu volju da adekvatno zaštite žrtvu nasilja.

Izveštavanje medija o slučajevima rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici, učesnice svih fokus grupa koje je CENTAR sproveo ocenjuju kao izuzetno negativno i kao jedan od činilaca koji doprinosi nebezbednosti žena. S druge strane, prepoznata je snaga koju mediji mogu imati u podizanju svesti o ovim problemima, ali i kao specifičan oblik prevencije: „**Sem toga što bi se pooštili zakoni, trebalo bi putem medija da se prezentuje šta čeka nasilnika. Jer to mnogo dobro deluje na psihu. Utiče na nasilnika. I da se predoče zakoni. I da žena zna svoja prava i da nasilnik zna svoje obaveze, odnosno šta ga čeka.**” (selo Ribariće) Neke od učesnica fokus grupa sa Romkinjama navode da su imale prilike na televiziji da čuju priče o nasilju koje su ih podstakle da i same potraže pomoć.

2.1.2 PERCEPCIJA POSEDOVANJA VATRENOG ORUŽJA I RODNO ZASNOVANOG NASILJA (FEMICIDA)

Učesnice fokus grupa sa ranijvim grupama žena, Romkinje iz Kruševca i Novog Bečēja i žene iz ruralnih oblasti Tutina, uglavnom iznose negativan stav prema vatrenom oružju i navode da je samo prisustvo oružja dovoljno da izazove strah i osećaj nebezbednosti, pa čak i kada je oružje obezbeđeno i na sigurnom mestu: „**Nikad nisam bila pristalica oružja u kući jer je to napravljeno da nekoga ubije. Nisam za to, ne volim oružje i gotovo.**” (Ribariće) Kao najveći rizik od vatrenog oružja u domaćinstvu vidi se uvek postojeća mogućnost da se desi nesrećan slučaj, pri čemu su posebno zabrinute za bezbednost dece: „**Uvek se puca, uvek ima oružja i nisi bezbedan. Nikad ne znaš gde će da završi taj metak. Samo odjednom čuješ da neko puca. Ne znaš ni gde ti je dete ni unuče, nikad nisi bezbedan. Odeš čoveku na slavlje, a nisi tamo bezbedan. Jer kod nas nema slavlja ako nema pucanja.**” (Ribariće); „**Ubila se pištoljem. Uzela pištolj od oca i ubila se mlada. Zaljubila se pa se ubila. Samu sebe upucala.**” (Kruševac)

Prema mišljenju učesnica fokus grupe u Kruševcu, u romskoj zajednici vatreno oružje pretežno je u nelegalnom posedu. Kao razlozi za posedovanje vatrenog oružja vide se potreba za dodatnom zaštitom, uz uverenje da niko ne dira onoga za koga se zna da ima oružje: „**Ja sam bila dete i sećam se da su svi u naselju imali strah od Zorana jer Zoran poseduje oružje. Nikoga nije dirao, dovoljno je da ljudi znaju samo da ima.**” (Kruševac). S druge strane, neke ispitanice navode kako vatreno oružje uglavnom poseduju „narkomani, nasilnici, problematični tipovi i zelenaši”. Učesnice fokus grupe u Kruševcu saglasne su da je psihološka stabilnost posednika oružja jako važna i da je neophodno da pregledi

budu temeljni i učestali: „**Ne treba svakom da se dozvoli oružje da ima. Ja bih ga terala deset puta da ide kod psihologa, pa da mu odobri.**” (Kruševac)

Nasuprot tome, žene iz ruralnih oblasti Sandžaka (selo Ribariće), iznose uverenje da je veći deo vlasnika oružja legalizovao oružje u toku kampaanja MUP-a za legalizaciju oružja, mnogi od njih zbog visokog poreza. Ipak, navode da je oružje sveprisutno: „**Ima toga dosta, al je bila legalizacija pa su svi prijavili. Ali ima svaka druga kuća, ako ne i svaka, prijavljeno oružje.**”; „**A čula sam situaciju da ljudi sada kažu da je jako veliki porez i to im smeta i zato ga predaju MUP-u. Oni kupe pištolj da ga imaju za svadbu.**” (selo Ribariće) Ključni razlog posedovanja oružja je lična bezbednost i zaštita porodice, a jedan broj ispitanica iz Sandžaka nastoji da razume prisustvo vatrenog oružja u kući kao bezbednosnu potrebu, proisteklu i iz specifičnog konteksta i geografske pozicije Sandžaka. Uprkos tom razumevanju, njihov lični osećaj bezbednosti snažno je ugrožen svešču da oružje predstavlja opasnost: „**Svi ovi ratovi proizveli su strahove za porodicu. Posebno u našim krajevima i okruženju Kosova i Bosne. Ja mislim na naše muževe jer oni vode brigu o porodici u smislu zaštite porodice. Oseća se neka bezbednost ako imaš oružje u kući. To je iz muške perspektive. Jer mi žene se time ne bavimo i naravno da imamo strahove za decu i muževe jer nehotično se dešava da muž ubije ženu ili dete ili bilo koga.**” (selo Ribariće) Druge ispitanice vide potrebu za prisustvom oružja u kući kao izraz tradicionalne „mačo” kulture i odraz „muškosti”, svojstven tradicionalnoj rodnoj socijalizaciji: „**Ja lično mislim da muškarci vole da se dokazuju, da imaju neku snagu jer bez oružja to nije muškarac pravi.**” (selo Ribariće)

Specifičnu dimenziju uticaja vatrenog oružja na žene, predstavljaju situacije u kojima su žene

sakrivala ili predavale pronađeno oružje kako bi zaštitile svoju porodicu, posebno decu. U tim trenucima, one osećaju odgovornost za svoju porodicu i ne razmišljaju o posledicama po njih same: „**Naš sin je prvo našao jednu bombu, kao kruška. Tu je bilo mnogo dece i šutirali su to. Ja to nikada nisam videla, ali sam videla na televiziji, na filmu i uzela sam i rekla sam – ovo je samo bomba. Ona sva udarena, ta bomba, o beton zato što su oni šutirali, igrali se. Jedan ima 7 godina, drugi 9. Međutim ja sam uzela i rekla – bežite deco molim vas. Izašla sam na put, zvala sam policiju, policija došla, zvala vojnu policiju. Ja sam samo mislila na decu kako oni da pobegnu, o sebi nisam mislila uopšte. Ja u tom trenutku nisam ništa mislila, samo sam izašla na put i bacila je u travu iz ruke.**” (Kruševac) Ovakve situacije nisu retke u Srbiji, redovno se na gradilištima ili nekim napuštenim prostorima pronalaze zaostale bombe i druge eksplozivne naprave, što predstavlja značajan rizik po ljudsku bezbednost, posebno dece.

Poseban uticaj prisustvo vatrenog oružja u kući svakako ima za žene koje trpe nasilje, jer predstavlja izvor dodatnog straha i obeshrabrenosti žrtve da prekine nasilan odnos: „**Ne mora čak ni da izvadi pištolj nekada, prisustvo oružja pred tobom je dovoljan pritisak nekome.**” (Novi Bečej) Žene iz sela Ribariće kod Tutina svedoče i o slučajevima femicida u ovom kraju: „**Međutim, desilo se da je otac ubio i nju i njenu majku i sebe. Ima toga i kod nas. Sve je to bilo u tutinskoj opštini i sve vatrenim oružjem naravno.**” (selo Ribariće)

Nepoverenje u institucije, posebno policiju, izraženo je i u kontekstu povezanosti vatrenog oružja i nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja. Nije redak slučaj da se neadekvatno postupanje institucija posmatra kao jedan od uzroka femicida. Pri tome se posebno naglašava činjenica da vatreno oružje nije oduzeto od nasilnika. Posto-

janje oružja vidi se kao specifičan faktor rizika, a njegovo oduzimanje kao preduslov sprečavanja femicida: „**Ja mislim da je tu zastala policija. Prijavila je žena da je čovek nasilnik i da ima oružje i da joj je ugrožen život. I tu su, umesto policije, sudstvo i tužilaštvo preuzeli odgovornost i oni snose odgovornost. Da su mu uzeli oružje, ona bi bila živa.**”; „**Pre tri godine, žena koja je više puta prijavljivala nasilje, ubijena. Vraćali su je kad je prijavljivala. A tek sada, pre mesec dana je u Luksemburgu uhvaćen ubica.**” (selo Ribariće)

Odgovorno i savesno postupanje policijskih službenika jako je važno kada se govori o vatre-
nom oružju. Jedna od učesnica fokus grupe u Novom Bečeju opisala je situaciju u kojoj je njen partner, koji ju je zlostavljao, izvukao iz futrole prisutnog policajca pištolj i uperio u nju. Nasilnik i policajac su se poznavali, pa je u ovoj situaciji izostala adekvatna reakcija policajca. Zato neke od učesnica fokus grupa navode da se opravdano postavlja pitanje kako će policijski službenik postupiti prema nasilniku u maloj sredini gde se svi znaju. Javlja se i sumnja da čak i službeno oružje u ovakvim situacijama može predstavljati dodatni element zastrašivanja žrtve: „**U malim sredinama, pošto se svi znaju, dešava se neki put da, ako ti dođe neki policajac, a zna nasilnika, dodatna je pretnja to što ti je došao neko naoružan da ti kaže da se kao žena malo smiriš i ne pričaš. Da li to onda praktično predstavlja pretnju naoružanim licem? Ako on poznaje nasilnika, onda se postavlja pitanje u kom on svojstvu dolazi da tebe miri u uniformi sav naoružan? Da li je u tom slučaju oružje dostupno osobi koja vrši nasilje nad tobom?**” (Novi Bečej)

Učesnici fokus grupe sa predstavnicima LGBT zajednice većinom iznose vrlo negativan stav o posedovanju vatrenog oružja, kao i sumnju da ono može predstavljati izvor lične bezbednosti.

Međutim, neki od ispitanika i ispitanica pokazuju i razumevanje za osobe koje poseduju oružje jer im ono uliva osećaj bezbednosti, posebno ako se radi o pripadnicima ranjivih grupa – ženama ili LGBT osobama: „**Ja imam jednu prijateljicu, a ona je aktivistkinja. Ona ima pištolj. Ona je jedina žena koju ja poznajem da nosi pištolj iz razloga što ona smatra da je tako bezbednije. Ona ima dozvolu za nošenje i redovno ga nosi sa sobom, kad god ide negde. Ne na posao, ali kada izlazi da. I ona to koristi kada je neki muškarci uznemiravaju seksualno. Ona je uočila da to podupire njen osećaj sigurnosti.**”

Učesnici ove fokus grupe svedoče o iskustvima sa prisustvom vatrenog oružja u neposrednom okruženju i realnim pretnjama po život, čak i u okviru porodice, koja bi trebalo da bude prostor sigurnosti: „**Ono što sam ja doživljavao je, recimo, da je moj otac imao više komada oružja... Izbušio nam zidove, prostor, sve živo. Tera vas da igrate, on puca oko nogu, vi se gubite... Njemu milion puta oduzmu pištolj u stanici, on ode na ručak sa ministrima, neka crnogorska veza, i vrati mu se pištolj u sledećoj stanici posle tri dana, uz izvinjenje. Pritom je bio lečeni alkoholičar.**“

Učesnici istraživanja CENTRA - predstavnici i predstavnice LGBT zajednice iz Beograda, uviđaju snažnu povezanost između prisustva vatrenog oružja u kući i nasilja. Poput stava koji je preovladao u fokus grupama sa predstavnicama ranjivih grupa žena, i predstavnici LGBT zajednice vide vatreno oružje kao vrlo često nepremostivu prepreku za žrtvu nasilja da nasilje i prijavi: „**U kontekstu femicida i u kontekstu oružja, ja mogu da govorim pod pretpostavkom da su možda žene imale bojazan da prijave nasilje ili da bilo kako reaguju na prvi šamar ili udarac zato što su znale, imale svest da njihov suprugu ili partner ima oružje pa onda kao ne smeju da talasaju.**“; „**Ako ima oružje u kući, teže pri-**

javljaju ili se produžava period kada bi se one nekako organizovale i tražile podršku ako im je oružje u kući, a posebno u situacijama kada se preti smrću dece...“

Pojedini učesnici fokus grupe sa predstavnicima LGBT zajednice naglašavaju odgovornost institucija, odnosno njihovo nekoordinisano i nedovoljno senzibilisano postupanje u slučajevima femicida: „**Naše institucije snose odgovornost da ne razumeju uopšte ili dovoljno dobro matriču po kojoj funkcionise porodično i partnersko nasilje.**“ Uzrok za brojne slučajeve neadekvatnog postupanja institucija u slučajevima porodičnog i rodno zasnovanog nasilja vidi se i u strukturi institucija kojom takođe dominira patrijarhat: „**Patrijarhat se reflektuje i u tome koliko je sudija muškaraca... koliko je muškaraca na mestima odlučivanja.**“ Kao mere sprečavanja nasilja u porodici i zloupotrebe vatrenog oružja u tom kontekstu, učesnici predlažu jačanje saradnje institucija, kao i snažan fokus na prevenciji: „**Bolja, stroža kaznena politika i bolja saradnja između institucija, ali i ogromna prevencija. Kompleksno je pitanje i odgovor je SVE I SVI.**“

Mladi iz Novog Pazara, učesnici istraživanja CENTRA, uočili su da je kultura posedovanja oružja u njihovoj zajednici opšteprihvaćena, kao i da predstavlja izraz muškosti: „**Ja sam imao druga koji je donosio pištolj. Sedimo ovako i on izvadi pištolj i stavi na sto. To je trend ovde, da imate oružje. Jer nisi muško ako nemaš nož, pištolj...**” Smatraju da je ključni povod za držanje oružja lična bezbednost: „**Manjak bezbednosti, višak pištolja.**” Prema njihovom mišljenju, vatreno oružje je vrlo zastupljeno među mladima, a i dalje se dešavaju situacije u kojima pojedinci nose oružje sa sobom u školu ili izlazak, bez uviđanja potencijalnih posledica koje takvi postupci mogu imati: „**Na sred časa je pokazao pištolj. Ja se-**

dim sa njim, ne mogu da verujem, ono pretrnela cela. On kaže to je prazno, to ne može ali opet ne znam. Makni to, beži od mene...”

Učesnici fokus grupe sa mladima u Novom Pazaru iznose stav da je vatreno oružje najčešće u nelegalnom posedu, kao i da je izuzetno lako nabaviti ga: „**Za dvadeset evra možeš da nabaviš pištolj, možda i manje. Može da ima i legalno, ali od 100 ljudi koji imaju pištolj, sve je to nelegalno, možda jedan ima legalan. Zato što većina legalno ne može da dobije...”**; „**To svako radi, mislim da ovde ne postoji osoba u gradu koja ima jedan legalan pištolj ili bilo koje drugo vatreno oružje a da pored toga nema još nešto što je nelegalno, bar metak nekog drugog kalibra.**” Nasuprot stavu o lakoj dostupnosti oružja na „crnom tržištu”, stoji stav da je oružje pretežno u nelegalnom posedu i zbog toga što su uslovi za legalno posedovanje oružja previše strogi: „**Ne možete ni metak da kupite. Ja sam, na primer, baš za svadbu mi je trebalo, nisam mogao da uzmem čak ni to.**” Istovremeno, ovaj stav govori o ukorenjenom običaju (zlo)upotrebe vatrenog oružja u kontekstu proslava i nedovoljnoj svesti o mogućim posledicama.

Mladi ispitanici iz Novog Pazara takođe izdvajaju neadekvatno postupanje institucija kao važan činilac konteksta u kome su česti slučajevi rodno zasnovanog nasilja. Posebno izražavaju uverenje da je blaga kaznena politika prema nasilnicima koji koriste oružje jedan od uzroka stalno prisutnog povratništva nasilnika u porodici i u zajednici: „**Sad po meni, sud je glavni, i sad kad bih neki problem izdvojio u celoj državi, to je sud. Stvarno haos prave. Smanjuju kazne, oslobađaju.**”

2.2.1 RODNO ZASNOVANO I NASILJE U PORODICI U SRBIJI

Intervjuisani predstavnici institucija i drugih značajnih društvenih aktera, slažu se da je nivo rodno zasnovanog nasilja u Srbiji konstantan, ali da se u poslednjih nekoliko godina više govori o nasilju – bilo zato što je interesovanje medija i javnosti poraslo, bilo zato što su žrtve spremnije da prijavljuju nasilje i govore o njemu. Prema navodima intervjuisanih poslanika i poslanica u Narodnoj skupštini, podaci koje MUP iznosi na sednicama radnih tela, posebno Odbora za odbranu i unutrašnje poslove, pokazuju da se nasilje više prijavljuje.¹²⁶ Takođe, prepoznat je ogroman doprinos koji su ženske i druge organizacije imale u smislu podizanja svesti o potrebi prijavljivanja nasilja.

Koreni rodno zasnovanog nasilja vide se u dominantnom patrijarhalnom modelu društvenih odnosa. Rodno zasnovano nasilje predstavlja posledicu istorijski nejednakih pozicija moći između muškaraca i žena, ali i odnosa samog društva i države prema ovom problemu, odnosno činjenice da se institucije ne bave u dovoljnoj meri i na pra-

vi način ovim problemom. Pored ukorenjenih predrasuda i stereotipa, kao okidači za nastanak nasilja vide se egzistencijalni problemi, ljubomora, alkoholizam, kao i psihički problemi i nebriga za psihičko zdravlje.¹²⁷ Bitna odrednica položaja žena u Srbiji, kao i jedna od dimenzija rodno zasnovanog nasilja, jeste siromaštvo i ekonomska isključenost žena, koje zarađuju manje nego muškarci, retko su vlasnice imovine ili nekretnina, i u podređenom su položaju na tržištu rada. U praksi Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, žene su godinama unazad najviše diskriminisana društvena grupa, dok o značaju njihovog socio-ekonomskog položaja govori i činjenica da najveći broj pritužbi dolazi iz oblasti rada i zapošljavanja.¹²⁸ U tom smislu, kao grupe žena koje su u najvećem riziku da postanu žrtve rodno zasnovanog nasilja, navode se ekonomski zavisne i nezaposlene žene, žene u ruralnim sredinama, Romkinje i osobe sa invaliditetom.

„Mi smo društvo koje mrzi promenu, koje te zakonom tera da kažeš da je žena ljudsko biće, jednako vredna kao i muškarac. To nema veze sa političkim strankama, nema veze ni sa čim osim sa narativom kulture nasilja u društvu” (Gordana Čomić)

¹²⁶ Podatak iznet tokom intervju sa Dubravkom Filipovski, narodnom poslanicom i članicom Ženske parlamentarne mreže, 17.2.2017.

¹²⁷ Pisani odgovor na pitanja CENTRA Meha Omerovića, narodnog poslanika i predsednika skupštinskog Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova, februar 2017. godine

¹²⁸ Pisani odgovor na pitanja CENTRA Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, februar 2017.

2.2.2 RAD INSTITUCIJA

Sagovornici CENTRA kao ključne probleme u radu institucija u slučajevima rodno zasnovanog i nasilja u porodici vide nekoordinisanost, nedovoljnu ili nepostojeću razmenu podataka, slaba ovlašćenja organa i njihovu nedovoljnu efikasnost. Ovi problemi doveli su i do rada na novom Zakonu o sprečavanju nasilja u porodici. Posebno je bilo važno naći zakonsko rešenje koje bi omogućilo da nasilnik bude udaljen iz stana ili kuće, kao i za prevazilaženje problema u zdravstvenom sistemu, usled kojih hospitalizovani nasilnici ne dobijaju adekvatnu dijagnozu ili terapiju, te posle napuštanja iz zdravstvene ustanove, ponovo vrše nasilje.¹²⁹ Prepoznato je i da u institucijama nema dovoljno kvalifikovanih i adekvatno senzibilisanih profesionalaca i profesionalki, ali i problemi sa njihovom preopterećenošću i nedovoljnom motivacijom.

Žene koje su prijavile nasilje često same odustaju jer ih obeshrabruje trajanje procesa i ponovno preživljavanje situacija koje su im se desile.¹³⁰ Sa ovakvim iskustvima žrtava nasilja u porodici susreli su se članovi skupštinskog Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova tokom svojih aktivnosti koje uključuju više sednica na temu rodno zasnovanog nasilja izvan Beograda (u Zrenjaninu, Novom Sadu i Sjenici), sastanak sa predstavnicima Centra za socijalni rad u Čačku, kao i posetu Sigurnoj kući u Beogradu. Neke od

specifičnih situacija koje su opisale žrtve nasilja odnose se na nemogućnost izbegavanja kasnijeg kontakta sa ocem njihovog deteta - nasilnikom, na čemu insistiraju centri za socijalni rad, kao i neblagovremeno zakazivanje sudskih ročišta po zahtevu za dobijanje privremenog starateljstva.¹³¹ Predstavnici institucija i drugih društvenih aktera, koji su bili intervjuisani u okviru ovog istraživanja, jednoglasni su u oceni da žene koje su se suočile sa nasiljem u Srbiji ne dobijaju pravu zaštitu i podršku od institucija, kao i da se često susreću sa diskriminatornim i neprofesionalnim postupanjem službenika. Žena koja se suočila sa nasiljem doživljava višestruku diskriminaciju – kao žrtva neadekvatnog postupanja u institucijama, samodiskriminaciju jer se preispituje i spremna je da oprostí nasilniku, kao i samookrivljanje jer oseća strah da će doživeti osvetu zbog prijave koju je podnela i da joj institucije neće pružiti potrebnu zaštitu.¹³² Zbog svega toga posebno je naglašen značaj profesionalnog i senzibilisanog rada službenika i službenica institucija koji dolaze u kontakt sa osobom koja se suočila sa nasiljem. Veliki deo odgovornosti leži na policijskim službenicima, jer oni reaguju najdirektnije u situacijama akutnog nasilja koje su posebno teške i rizične.

„Profesionalci uvek moraju da imaju na umu da je rodno zasnovano nasilje potencijalno životno ugrožavajuće” (dr Stanislava Otašević)

¹²⁹ Intervju sa Dubravkom Filipovski, narodnom poslanicom i članicom Ženske parlamentarne mreže, 17.2.2017.

¹³⁰ Intervju sa Elvirom Kovač, narodnom poslanicom i članicom Ženske parlamentarne mreže

¹³¹ Pisani odgovor na pitanja CENTRA Meha Omerovića, narodnog poslanika i predsednika skupštinskog Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova, februar 2017. godine.

¹³² Intervju sa Gordanom Čomić, narodnom poslanicom i članicom Ženske parlamentarne mreže, 1.3.2017.

Jedinstvena Centralna elektronska evidencija o slučajevima rodno zasnovanog nasilja prepoznata je kao neophodan preduslov za celovito i koordinisano suočavanje sa ovim društvenim problemom. Prema ocenama sagovornika CENTRA, ovo je jedna od ključnih novina koju uvodi Zakon o sprečavanju nasilja u porodici.

S druge strane, važna tema koju ovaj Zakon ne tretira u dovoljnoj meri je zaštita dece. Sagovornici CENTRA se slažu da je u ovom domenu potrebno izvršiti dodatne normativne izmene. Važno je sprečiti situaciju u kojoj deca moraju pred više institucija da svedoče o traumama koje su preživela.¹³³

Nedovoljno povezivanje društvenih problema raširenog posedovanja legalnog i nelegalnog vatrenog oružja i rodno zasnovanog nasilja, vidi se i u radu institucija čiji su predstavnici i predstavnice bili intervjuisani u okviru ovog istraživanja. Tako, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti nije učestvovao niti je konsultovan u vezi sa kampanjama na temu sprečavanja širenja vatrenog oružja, ali

redovno učestvuje u kampanjama koje se odnose na promovisanje rodne ravnopravnosti i suzbijanje rodno zasnovanog nasilja. Takođe, iako je aktivno radila na pripremi Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, Ženska parlamentarna mreža nije se bavila Zakonom o oružju i municiji, izuzev aktivnosti pojedinih poslanica članica Mreže. Prema rečima Dubravke Filipovski, Mreža se nije bavila režimom vatrenog oružja jer to ne može suštinski doprineti smanjenju učestalosti nasilja nad ženama koje može biti vršeno i drugim metodama, ne samo vatrenim oružjem.¹³⁴ S druge strane, u okviru Odbora za odbranu i unutrašnje poslove javile su se inicijative da se pripremi projekat za međunarodno finansiranje koji bi imao i komponentu regionalne saradnje u suzbijanju rodno zasnovanog i porodičnog nasilja.¹³⁵ Ipak, neke od sagovornica CENTRA iznele su uverenje da se vlade država u regionu ne bave u dovoljnoj meri ovim problemom, između ostalog, i zbog toga što prevlađuju patrijarhalni društveni odnosi, u okviru koji su muškarci dominantno na pozicijama moći.

„Zbog tog patrijarhalnog vaspitanja i zbog toga kakvi jesmo i zbog toga što muški političari u regionu misle da to baš i nije toliki problem. Muški političari smatraju da ova ženska pitanja ne donose glasove.” (Elvira Kovač)

2.2.3 ULOGA MEDIJA

Iako potencijalno predstavljaju ogroman resurs za podizanje svesti o problemu zloupotrebe vatrenog oružja u kontekstu rodno zasnovanog nasilja, jedna od bitnih karakteristika društvenog konteksta u Srbiji jeste izrazito neprofesionalno izveštavanje medija. Izveštavanje medija je senzacionalističko, bez dubinske analize uzroka i posledica nasilja i sa previše grafičkih prikaza nasilja, koji doprinose ponovnoj viktimizaciji

žrtve. Ovakvi prikazi izlažu žrtve daljoj diskriminaciji, dok uopšte ne doprinose osvešćivanju žena i njihovom motivisanju da prijavljuju nasilje. Mediji se uglavnom ne bave ispitivanjem porekla raširenosti vatrenog oružja u srpskom društvu i brojnim rizicima koje nosi njegovo posedovanje. Ne bave se ni analiziranjem povezanosti posedovanja vatrenog oružja i nasilja u porodici, izuzev retkih primera koji su pretežno plod rada nezavisnih produkcija i finansirani su kroz međunarodne projekte.¹³⁶

¹³³ Intervju sa Dubravkom Filipovski, narodnom poslanicom i članicom Ženske parlamentarne mreže, 17.2.2017.

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Takav primer je projekat „Vatreno oružje i rodno zasnovano nasilje: u susret kulturi odgovornog posedovanja oružja”, produkcije Playground, ostvaren uz podršku Delegacije EU u Srbiji. Internet, <http://doknijekasno.net/>, pristupljeno 5.5.2017.

„Jer znam da su bile žene kod nas pre dosta godina, koje su pričale da on spava sa pištoljem ili nečim od tog vatrenog oružja ispod jastuka. Sad znate da spavate u krevetu sa nekim ko ispod jastuka ima oružje.” (Vesna Stanojević)

Uprkos, čini se, opštoj percepciji da mediji neadekvatno izveštavaju o rodno zasnovanom nasilju i nasilju u porodici, Savet za štampu se za šest godina postojanja nasiljem u porodici bavio svega dva puta – 2011. i 2016. godine.¹³⁷ S druge strane, monitoring izveštavanja osam dnevnih listova koji Savet sprovodi, pokazuje da se u izveštavanju o porodičnom nasilju redovno krši i po nekoliko odredaba Kodeksa novinara. Najčešće se radi o kršenju prava na pretpostavku nevino-
sti nasilnika i otkrivanju identiteta osumnjičenih, zatim kršenje prava na privatnost, kršenje prava na dostojanstvo žrtve, diskriminacija po osnovu roda, objavljivanje uznemirujućih sadržaja i objavljivanje podataka koji upućuju na identitet maloletnika (uglavnom dece nasilnika i žrtve), citiranje tračeva i podataka koji nisu od javnog interesa. Poseban problem predstavlja to što se u većini izveštaja deo krivice prebacuje na žrtvu, a pisanjem o nekim ličnim svojstvima žrtve obesmišlja-

va se njeno stradanje i daje opravdanje nasilju. Novinski izveštaji prikazuju senzacionalističke sadržaje, a ne preventivne ili vaspitno-obrazovne informacije, a nasilje u porodici se pretežno opisuje kao „događaj“, a ne krivično delo. Novinari i novinarka uglavnom ne uključuju u tekstove komentare stručnjaka i stručnjakinja, kao ni informacije o tome gde žrtve nasilja u porodici mogu da pronađu pomoć. Osobe koje su bili žrtve nasilja ili članovi njihovih uži i širih porodica gotovo svakodnevno bivaju zloupotrebljeni od medija zarad povećanja rejtinga.

„Užasava me sve češće ogrešenje o odredbu Kodeksa koja kaže da novinari ne bi smeli da zloupotrebljavaju neznanje ili emocije ljudi s kojima razgovaraju, odnosno da objavljuju ono što im govore ljudi koji ne umeju da procene pravu moć medija i moguće posledice svog medijskog nastupa.” (Tamara Skrozza, Savet za štampu)

„Imam utisak da su žene, žrtve nasilja svesne da moraju da javno progovore o tome, ali kada javno progovore o tome, desi se da budu medijski iskorišćene.” (Dubravka Filipovski)

¹³⁷ Savet za štampu je nezavisno samoregulatorno telo, osnovano da bi se pratilo poštovanje Kodeksa novinara. Ovo telo reaguje po žalbama na kršenje Kodeksa novinara koje može podneti bilo koji pojedinac ili institucija, a medij, povodom čijeg postupanja je uložena žalba, dužan je da objavi odluku Saveta. Savet za štampu, Internet, <http://www.savetzastampu.rs/latinica/zalbeni-postupci/122> i <http://www.savetzastampu.rs/latinica/zalbeni-postupci/2708>, pristupljeno 10.4.2017.

2.2.4 ZLOUPOTREBA VATRENOG ORUŽJA I RODNO ZASNOVANO I NASILJE U PORODICI

Većina sagovornika CENTRA iznosi stav da velika dostupnost i rasprostranjeno legalno i nelegalno posjedovanje oružja doprinosi nasilju nad ženama, a posebno velikom broju ubistava žena u kontekstu porodičnih i partnerskih odnosa u prethodnim godinama.

Na pojavu nasilja sa smrtnim ishodom posebno su ranjive porodice u kojima ima povratnika sa ratišta. Povratnici sa ratišta su izrazit primer traumatizovanih ličnosti kojima se društvo i institucije nisu bavile na adekvatan način, pa one usled toga mogu postati nasilnici. Zatim, porodice u kojima postoji lice koje poseduje nelegalno oružje i gde ostalim članovima porodice može biti prećeno upotrebom oružja ili ono predstavlja vid zastrašivanja čak iako nije direktno prećeno. Treća ugrožena kategorija su porodice u kojima postoji lice sa dozvolom za službenu upotrebu oružja, gde postoji još veća potreba za preventivnim radom na sprečavanju zloupotrebe ovakvog oružja, ali i adekvatnim kažnjavanjem nasilnika ukoliko dođe do nasilja.¹³⁸

Tokom intervju a u MUP-u istaknuto je da se sve uslove za držanje i nošenje oružja koje sadrži Zakon o oružju i municiji moraju ispuniti i pripadnici MUP-a, ali da je među njima svest o rizicima od zloupotreba posebno visoka, kao i da su pripadnici MUP-a vrlo svesni da svako njihovo učešće u nasilju znači da više neće moći da budu pripadnici MUP-a i da će egzistencija njihove porodice biti ugrožena.¹³⁹ U tom smislu istaknuta je uloga Odeljenja za psihološku prevenciju i selekciju, čije je uspostavljanje stvorilo mogućnost za unapređenje sistema psihološke podrške zaposlenima u MUP. Međutim, ovaj sistem i dalje se suočava sa problemima kakvi su nedovoljan broj psihologa, retko obraćanje psiholozima zbog moguće stigmatizacije ili onemogućavanja napredovanja,

kao i nedovoljno razvijeni mehanizmi neformalne podrške poput kolege za podršku. Slična situacija je i u sistemu Ministarstva odbrane, koje ima razgranatiji sistem profesionalne psihološke podrške, ali takođe nedovoljno aktivne neformalne oblike.¹⁴⁰ Pripadnici oba sistema bili su uključeni u incidente sa rodno zasnovanim i nasiljem u porodici, u kojima je korišćeno i službeno oružje.

Sagovornici i sagovornice CENTRA saglasni su da je dosledna kontrola primene Zakona o oružju i municiji od izuzetnog značaja, a psihološko stanje lica koja poseduju oružje u više navrata je istaknuto kao ključna oblast u kojoj treba da se obezbedi doslednost primene Zakona. U tom smislu, potrebno je da se uvedu redovne lekarske provere zdravstvene sposobnosti posednika oružja, odnosno da se smanji zakonski rok od 5 godina za obnovu lekarskog uverenja. S druge strane, navedeno je i da Zakon o oružju i municiji „nema odgovor” na činjenicu da nasilje može da se izvrši i nekim tupim predmetom bez vatrenog oružja, te stoga nije dovoljno samo da se ograniči posjedovanje vatrenog oružja.¹⁴¹

Većina sagovornika iznela je stav da dosadašnje kampanje usmerene ka smanjenju rodno zasnovanog nasilja i suzbijanju vatrenog oružja nisu dale dovoljno rezultata, kao i da bi bilo vrlo poželjno da se u takvim kampanjama povežu ova dva problema. Takođe, dodatne mere MUP-a za pronalaženje i otkrivanje nelegalnog oružja dodatno bi podstakle lica koja poseduju vatreno oružje da ga predaju tokom legalizacije. Velika većina sagovornika i sagovornica se afirmativno izrazila o mogućim efektima ovakvih mera.

¹³⁸ Intervju sa Gordanom Čomić, narodnom poslanicom i članicom Ženske parlamentarne mreže

¹³⁹ Intervju sa Miljkom Simovićem, pomoćnikom načelnika Uprave za upravne poslove MUP-a, 27.2.2017.

¹⁴⁰ Marina Tadić, Svetlana Đurđević Lukić, Mehanizmi podrške zaposlenima u Ministarstvu unutrašnjih poslova i Ministarstvu odbrane, Centar za istraživanje javnih politika, Beograd, Jun 2016, Internet, <http://www.publicpolicy.rs/publikacije/1a48a9a8f084a40241612a4061d94f5329402262.pdf>, pristupljeno 17.4.2017.

¹⁴¹ Intervju sa Dubravkom Filipovski, narodnom poslanicom i članicom Ženske parlamentarne mreže, 17.2.2017.

Nalazi istraživanja CENTRA, prikupljeni u okviru fokus-grupnih intervjuja sa predstavnicima i predstavnicama različitih ranjivih grupa, kao i tokom intervjuja sa predstavnicima i predstavnicama institucija i značajnih društvenih aktera, ukazuju da se vatreno oružje vidi kao vrlo rasprostranjeno i lako dostupno, a rodno zasnovano i nasilje u porodici kao sveprisutno. Rašireno posjedovanje vatrenog oružja ima snažnu rodnu dimenziju i predstavlja jedan od simbola patrijarhata i maskuline kulture. Takođe, patrijarhalni odnosi, koji su zastupljeni na svim nivoima – i u društvu, i u porodici – predstavljaju ključni uzrok raširenosti rodno zasnovanog i nasilja u porodici. Dok se s jedne strane, rodno zasnovano nasilje pre svega vidi kao psihološko, ekonomsko i fizičko, i ističe se da vatreno oružje nije jedino sredstvo vršenja nasilja, s druge strane, analize i istraživanja slučajeva femicida pokazuju da se preko 30% ubistava žena u Srbiji u prethodnih nekoliko godina odigralo uz upotrebu vatrenog oružja.

Podatak da je u više slučajeva korišćeno vatreno oružje u legalnom nego u nelegalnom posedu, ukazuje na potrebu za obezbeđivanjem stroge kontrole nad sprovođenjem Zakona o oružju i municiji, ali i za potencijalnim pooštavanjima određenih odredaba, a posebno onih koje se odnose na lekarsko uverenje o sposobnosti za nabavljanje i držanje oružja, kako bi se izbeglo da osobe sa psihičkim problemima poseduju oružje. Upravo su psihološko stanje osoba koje poseduju vatreno oružje istakli i učesnici fokus grupa, i intervjuisani predstavnici institucija i društvenih aktera, kao izuzetno važno i kao oblast u kojoj su posebno potrebne stroge kontrole. Dodatno, često korišćenje legalnog vatrenog oružja u slučajevima femicida ukazuje da je suzbijanje zlo-

upotrebe oružja u kontekstu rodno zasnovanog i nasilja u porodici moguće jedino kroz suzbijanje kulture oružja i smanjivanje zastupljenosti oružja svih vrsta u jednom društvu. Uprkos podacima koji ukazuju da se broj registrovanih posednika vatrenog oružja u Srbiji smanjuje, percepcija da je oružje i dalje prisutno „u svakoj drugoj kući” sugeriše da je potrebno uložiti dodatne napore ka suzbijanju kulture oružja.

Svi aspekti ovog istraživanja ukazuju na poseban značaj činjenice da prisustvo vatrenog oružja u domaćinstvu ima specifičnu dimenziju zastrašivanja i kontrole, posebno ukoliko postoji porodično nasilje. Oružje predstavlja dodatnu prepreku osnaživanju žrtve da prekine nasilan odnos, kao i faktor koji pojačava strah za sopstveni i, vrlo često, život dece. U tom smislu je jako važno što je novi Zakon o sprečavanju nasilja u porodici prepoznao prisustvo oružja kao jedan od najvažnijih faktora rizika za žrtvu nasilja. Nalazi istraživanja ukazuju da podjednako i predstavnici i predstavnice ranjivih grupa, kao i institucija, smatraju da su mnogi slučajevi femicida mogli biti sprečeni da je oružje pravovremeno i trajno oduzeto, odnosno da su institucije postupile savesno i blagovremeno.

Međutim, i u slučajevima gde ne postoji nasilje u porodici, vatreno oružje predstavlja svojevrsnu demonstraciju muške nadmoći u porodičnim odnosima. Dodatno, stalna svest o mogućnosti da se desi neka vrsta nesrećnog slučaja ako je oružje prisutno u domaćinstvu, takođe može nositi značajan psihološki pritisak za žene koje neretko osećaju odgovornost da zaštite ostale članove porodice od potencijalnog nesrećnog slučaja. Ovi nalazi pokazuju da je potreban stalan rad na po-

dizanju nivoa svesti građana o rizicima koje nosi posedovanje oružja, kao i jačanja svesti samih posednika oružja o potrebi da informišu članove domaćinstva o prisustvu oružja i da ga skladište u bezbednim uslovima.

Nepoverenje u sposobnost institucija da pruže bezbednost građanima i građankama javlja se kao jedan od ključnih razloga za posedovanje oružja, odnosno jedan od važnih povoda zašto odbijaju da predaju nelegalno oružje. Nizak nivo poverenja u institucije istovremeno predstavlja i jedan od glavnih razloga zašto žrtve rodno zasnovanog nasilja i dalje retko prijavljuju nasilje, iako je, prema nalazima ovog istraživanja, nasilje vidljivije i zastupljenije u javnom diskursu nego ranije. Profesionalno i senzibilisano postupanje službenika i službenica institucija u slučajevima rodno zasnovanog nasilja, a posebno onim koji uključuju upotrebu i pretnju upotrebom oružja, od najveće je važnosti za jačanje poverenja u institucije. Nekoordinisan rad institucija i nedovoljna razmena informacija među njima vide se kao ključni problemi koji su u velikoj meri doprineli i učestalim slučajevima femicida.

Normativni koraci koji su preduzeti i ka suzbijanju nasilja u porodici i ka smanjenju rasprostranjenosti oružja, vide se kao pozitivni, ali se postavlja pitanje da li će biti obezbeđena puna doslednost njihove primene. Zakoni koji su usvojeni pred-

stavljali su značajne obaveze Republike Srbije u kontekstu procesa pregovora u okviru Poglavlja 23 i 24, ali prvenstveno rezultate jasne društvene potrebe da se snažno zaštite žrtve rodno zasnovanog i nasilja u porodici, kao i da se uvedu oštrije i ciljane mere za kontrolu vatrenog oružja. S obzirom na kompleksnu prirodu obe pojave, važno je da donosioci odluka imaju dovoljno sluha za dosledno praćenje postignutih rezultata usvojenih zakona, kao i za uvažavanje predloga usmerenih ka njihovom poboljšanju i boljoj zaštiti ranjivih grupa. U ovom procesu važno je uspostaviti ne samo snažnu međusektorsku saradnju institucija, već i iskreno partnerstvo sa akterima iz civilnog društva, akademske i stručne zajednice, kao i omogućiti učešće samih građana i građanki.

Činjenica da, uprkos poboljšanjima normativnog okvira i procedura, nasilje u najvećoj meri ostaje skriveno od institucija, stavlja akcenat na dalje jačanje preventivnih aktivnosti, aktivnosti informisanja i podizanja nivoa društvene, kao i svesti pojedinaca, o ovom važnom društvenom problemu. Takođe, važno je obezbediti održivost već uspostavljenih funkcionalnih državnih i nedržavnih mehanizama, posebno kada je u pitanju zaštita žrtava nasilja u porodici, ali i omogućiti kontinuirano jačanje kapaciteta svih aktera koji doprinose suzbijanju nasilja i kulture oružja u našem društvu.

PREPORUKE

Preporuke su bazirane na rezultatima i zaključcima ovog istraživanja, drugim aktivnostima sprovedenim u okviru projekta (pre svega konsultacijama sa lokalnim organizacijama aktivnim u polju prevencije i zaštite žrtava RZN i nasilja u porodici), kao i na prethodnom radu CENTRA. S obzirom na kompleksnost problema koje ovo istraživanje obuhvata, kao i činjenicu da je za njihovo rešavanje neophodna snažna međuinstitucionalna i međusektorska saradnja, preporuke su brojne, raznovrsne i različitog nivoa opštosti. Zajednički imenitelj za većinu predloženih preporuka jeste potreba za jačanjem rodne perspektive u formulisanju politika koje se odnose na suzbijanje oružanog nasilja. Preporuke su razvrstane i predstavljene tematski, uz naglašavanje ključnih institucija i društvenih aktera kojima su upućene.

Unapređenje i dosledna primena strateškog okvira (Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo odbrane, tela formirana na nivou Vlade i Narodne skupštine za praćenje sprovođenja NAP-a, Savet za streljačko i lako oružje):

1. Obezbediti punu i doslednu primenu novousvojenog **drugog Nacionalnog akcionog plana za sprovođenje Rezolucije SB UN 1325 „Žene, mir i bezbednost”**. Uspostaviti sistem stalnog praćenja sprovođenja NAP-a i redovnog izveštavanja javnosti o stepenu njegove ispunjenosti. Insistirati na većoj uključenosti žena – policijskih službenica u timove za zaštitu od nasilja, odnosno u sprovođenje Zakona o sprečavanju nasilja u porodici.

2. Proces izrade **nove Strategije za kontrolu streljačkog i lakog oružja**, kao i pratećeg akcionog plana, treba da omogući široki konsultativni proces, koji podrazumeva uključivanje različitih društvenih aktera na nacionalnom i

lokalnom nivou, a posebno udruženja građana i građanki koja se bave zaštitom i promocijom ljudskih prava i položajem ranjivih grupa.

3. Nova **Strategija za kontrolu streljačkog i lakog oružja** i prateći akcioni plan, treba da prepoznaju značaj suzbijanja „kulture oružja” i uključuje preventivne aktivnosti koje se odnose na jačanje bezbednosne kulture i podizanje nivoa svesti o rizicima od vatrenog oružja. Među ovim aktivnostima potrebno je da budu uključene i one aktivnosti koje uspostavljaju jasnu vezu između zloupotrebe vatrenog oružja i rodno zasnovanog nasilja. Takve aktivnosti mogu biti kampanje u medijima, kao i dodela finansijskih sredstava za projekte udruženja građana, obrazovnih i omladinskih ustanova.

4. Omogućiti dalje sprovođenje **Strategije policije u zajednici** kroz realizaciju aktivnosti predviđenih Akcionim planom. Poseban akcenat staviti na analizu uključenosti žena – policijskih službenica u sprovođenje Strategije i razvijanje modela i mehanizama za podsticanje njihovog učešća.

Unapređenje pravnog okvira (Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo pravde, Narodna skupština i resorni odbori):

1. **Izmenama i dopunama Zakona o oružju i municiji i Pravilnika o utvrđivanju zdravstvene sposobnosti fizičkih lica za držanje i nošenje oružja** smanjiti period važenja lekarskog uverenja o zdravstvenoj sposobnosti za nabavljanje, držanje i nošenje oružja sa pet godina na jednu ili, najviše, dve godine.

2. Među odredbe Zakona o oružju i municiji uvrstiti obavezu da žena ili partnerka ili bivša žena, odnosno bivša partnerka, daju saglasnost za izdavanje dozvole za držanje oružja, kao i obavezno informisanje punoletnih članova porodice o tome da je lice, koje je član porodice, podnelo zahtev za nabavku oružja.

3. Izmenama i dopunama Pravilnika o utvrđivanju zdravstvene sposobnosti fizičkih lica za držanje i nošenje oružja, ponovo uvrstiti razgovor sa psihologom u zdravstvenu proveru, i obezbediti da psihološki i psihijatrijski testovi budu standardizovani i uniformni za sve zdravstvene institucije koje su ovlašćene za izdavanje lekarskog uverenja.

4. Izmenama i dopunama Pravilnika o utvrđivanju zdravstvene sposobnosti fizičkih lica za držanje i nošenje oružja, za ponovno podnošenje zahteva za lekarsku proveru nakon dobijanja negativne lekarske procene, povećati rok od 6 meseci na minimum godinu dana.

5. Razmotriti mogućnosti za utvrđivanje obaveze posednika vatrenog oružja da se periodično javljaju izabranom lekaru, psihologu i/ili psihijatru, kako bi se njihovo psihološko stanje kontinuirano pratilo.

6. Novim **Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći** omogućiti da besplatnu pravnu pomoć pružaju i organizacije civilnog društva i drugi slični društveni akteri koji već godinama faktički pružaju besplatnu pravnu pomoć u okviru svoje podrške žrtvama.

7. Razmotriti mogućnosti za dalje pooštavanje **kaznene politike** kažnjavanja oružanog nasilja nad ženama.

8. Propisati obavezu za zdravstvene radnike da prijavljuju slučajeve nasilja. Unaprediti formu i procedure izveštavanja medicinskih radnika,

kako bi one bile lako dostupne žrtvama nasilja, jasne i upotrebljive u procesuiranju nasilnika.

9. Posebnu pažnju posvetiti daljem prilagođavanju i usaglašavanju normativnog i institucionalnog okvira kako bi se obezbedila **puna zaštita dece**, kao žrtava i/ili svedoka nasilja u porodici.

Unapređenje primene pravnog okvira (Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo pravde, Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost):

1. Uspostaviti **funkcionalan sistem redovnog praćenja i evaluacije** postignutih rezultata Zakona o oružju i municiji i Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, kao i pravovremenog i doslednog izveštavanja javnosti o postignutim rezultatima.

2. Obezbediti doslednu primenu svih odredaba Zakona o oružju i municiji koje omogućavaju stalni **nadzor nad posednicima vatrenog oružja** i nakon što im bude odobreno nabavljanje i držanje oružja, kao i sprečavanje mogućnosti da nasilnik može dobiti dozvolu za nabavljanje, držanje i nošenje oružja (bezbednosne provere, provera uslova za bezbedan smeštaj oružja). Posebno je važno da se bezbednosne provere lica koja podnose zahtev za nabavljanje oružja, sprovede izuzetno temeljno i profesionalno da bi se prevazišle prepreke tradicionalnog ponašanja i prećutkivanja nasilja u okviru šire i uže porodice, kao i na nivou lokalne zajednice.

3. Obezbediti dosledno sprovođenje odredaba Zakona o oružju i municiji koje se odnose na obaveznu **zdravstvenu proveru posednika oružja**, a posebno obavezu izabranog lekara da prijavljuje promenu zdravstvenog statusa kod registrovanih posednika.

4. Razmotriti mogućnosti za redovno sprovođenje dodatnih mera MUP-a za pronalaženje i otkrivanje nelegalnog vatrenog oružja.

5. Obezbediti temeljno, dosledno i blagovremeno ispitivanje i procesuiranje svih slučajeva rodno zasnovanog nasilja u koje su uključeni pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova i Ministarstva odbrane. Kontinuirano raditi na sprečavanju zataškavanja slučajeva rodno zasnovanog nasilja među pripadnicima sektora bezbednosti.

Jačanje sistema za prevenciju i suzbijanje zloupotrebe vatrenog oružja i nasilja u porodici (Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost, organizacije civilnog društva, donatorske organizacije):

1. Uspostaviti SOS telefonsku liniju za žrtve rodno zasnovanog nasilja za celu teritoriju Republike Srbije.

2. Pružiti podršku otvaranju novih sigurnih kuća i jačanju kapaciteta postojećih.

3. Razvijati programe rada sa počiniocima rodno zasnovanog nasilja kako bi se sprečilo ponavljanje akata nasilja i omogućila njihova reintegracija u društvo.

4. Razvijati programe za kontinuirano jačanje kapaciteta organizacija civilnog društva koje se na lokalnom nivou bave zaštitom žena od nasilja.

Podizanje kapaciteta i kompetencija službenika koji su uključeni u prevenciju i suzbijanje zloupotrebe vatrenog oružja i nasilja u porodici (Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo pravde, Ministarstvo zdravlja):

1. Obezbediti da započete obuke i usavršavanje policijskih **službenika i službenica** koji učestvuju u sistemu sprečavanja rodno zasnovanog i nasilja u porodici budu kontinuirane, kao i da u njihovo planiranje i sprovođenje budu uključeni i stručnjaci izvan državnog sistema. Obezbediti kontinuirano i dosledno praćenje i ocenjivanje rada

policijskih službenika i službenica koji učestvuju u sistemu sprečavanja rodno zasnovanog nasilja, kako bi se obezbedio neophodan kvalitet rada sa žrtvama, ali i formulisale preporuke za dalje unapređenje njihovih obuka i programa usavršavanja.

2. Obezbediti kontinuirane oblike usavršavanja i senzibilisanja **službenika i službenica centara za socijalni rad i zdravstvenih ustanova** u oblasti sprečavanja rodno zasnovanog i nasilja u porodici. Obezbediti kontinuirano i dosledno praćenje i ocenjivanje njihovog rada, kako bi se obezbedio neophodan kvalitet rada sa žrtvama, ali i formulisale preporuke za dalje unapređenje njihovih obuka i programa usavršavanja.

3. Uključiti temu rodno zasnovanog nasilja u programe ustanova koje obrazuju **zdravstvene radnike**, kako bi oni bili na vreme upoznati sa specifičnim kontekstom rodno zasnovanog nasilja i bili spremniji da na odgovarajući način prepoznaju da se radi o slučaju rodno zasnovanog nasilja, pomognu žrtvi i obaveste ostale relevantne institucije.

4. Kontinuirano raditi na **jačanju sistema psihosocijalne podrške pripadnicima sektora bezbednosti** (posebno Ministarstva unutrašnjih poslova i Ministarstva odbrane) i promovisanju zaštite psihološkog zdravlja pripadnika sektora bezbednosti, kako bi se sprečilo njihovo učešće u nasilnim incidentima.

Podizanje svesti o rizicima od (zlo)upotrebe vatrenog oružja, odnosno o povezanosti rasprostranjenog posedovanja vatrenog oružja i nasilja u porodici (Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo pravde, Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, lokalne samouprave, organizacije civilnog društva, mediji):

1. Podizati bezbednosnu kulturu u vezi sa upotrebom i držanjem vatrenog oružja kroz redovne lokalne kampanje, uz učešće lokalnih institucija, organizacija civilnog društva i predstavnika lokalnih policijskih organizacija.

2. U pripremi i sprovođenju budućih **kampanja povodom legalizacije oružja**, MUP treba da uspostavi saradnju sa širim krugom aktera (institucije koje se bave zaštitom i promocijom ljudskih prava, udruženja, obrazovne i zdravstvene ustanove, mediji, Savet za štampu, relevantni lokalni akteri) koji mogu doprineti da kampanje budu bolje pripremljene i da sadrže jasno vrednosno orijentisane poruke, koje bi doprinele i jačanju svesti o opasnostima od vatrenog oružja.

3. Kampanje koje sprovodi MUP i drugi organi i institucije na polju sprečavanja proliferacije vatrenog oružja i rodno zasnovanog nasilja treba da budu koordinisane, kako bi se izbeglo rasipanje resursa, poruke kampanja bile fokusiranije, a efekti bolji i dalekosežniji.

4. Razvijati edukativne i informativne materijale za posednike vatrenog oružja o značaju brige o psihološkom zdravlju i negativnim uticajima koje u tom smislu može imati prisustvo vatrenog oružja.

5. Kontinuirano raditi na podizanju svesti samih pripadnika i pripadnica sektora bezbednosti o značaju odgovornog postupanja kada je u pitanju rukovanje vatrenim oružjem i potrebi da svojim primerom promovišu vrednosti suprotne dominantnoj kulturi oružja.

6. Uspostaviti **sistem prevencije rodno zasnovanog nasilja od najranijeg uzrasta**, kroz nastavne planove i programe obrazovnih institucija svih nivoa. Obezbediti da ove aktivnosti uključe i temu zloupotrebe vatrenog oružja u kontekstu rodno zasnovanog nasilja. Osažavati devojčice i devojke kroz obrazovni sistem da prepoznaju i prijav-

ljuju nasilje sa kojim se suočavaju, ali i da pruže podršku kao „pomagačice” žrtvama iz svog užeg i šireg okruženja.

7. Kontinuirano raditi na senzibilisanju **nacionalnih i lokalnih medija** za problem (zlo)upotrebe oružja i rodno zasnovanog nasilja u cilju profesionalnog i etičkog izveštavanja javnosti. Obezbediti dosledno poštovanje Kodeksa novinara prilikom izveštavanja o rodno zasnovanom i porodičnom nasilju.

Uključivanje lokalnog nivoa u suzbijanje rasprostranjenog posedovanja vatrenog oružja, rodno zasnovanog i nasilja u porodici (Narodna skupština, Ženska parlamentarna mreža, lokalne samouprave, lokalni saveti za bezbednost, organizacije civilnog društva):

1. Odbor za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova Narodne skupštine i Ženska parlamentarna mreža treba da nastave i prošire svoje aktivnosti na lokalnom nivou u kontekstu sprečavanja rodno zasnovanog nasilja, kako bi se dodatno ojačala uloga narodnih poslanika u ovoj oblasti. Potrebno je da u okviru ovih aktivnosti prepoznaju i specifične opasnosti od zloupotrebe vatrenog oružja u kontekstu rodno zasnovanog nasilja.

2. Iskoristiti mogućnosti koje daje koncept policije u zajednici u smislu **podsticanja saradnje svih aktera na lokalnom nivou** pod okriljem lokalnih saveta za bezbednost kako bi se kontinuirano pratila bezbednosna situacija kada su u pitanju prisustvo vatrenog oružja u lokalnoj zajednici i rodno zasnovano nasilje.

3. Kontinuirano sprovoditi istraživanja kvaliteta života i bezbednosti žena u lokalnim zajednicama uz uključivanje akademske zajednice i lokalnih aktera (organizacija civilnog društva, lokalnih tela za rodnu ravnopravnost).

LITERATURA

KNJIGE, ČASOPISI, PUBLIKACIJE

- Auchter, B. "Men Who Murder Their Families: What the Research Tells Us". U: *NIJ Journal*, No. 266. June, pp. 10-12, National Institute of Justice, Washington DC, 2010.
- Babović, M., Ginić, K., Vuković, O. *Mapiranje porodičnog nasilja prema ženama u Centralnoj Srbiji. Projekat Borba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja*, Uprava za rodnu ravnopravnost, Ministarstvo rada i socijalne politike, 2010.
- Blagojević, M. „Muškarci i nasilje: neki novi pristupi u teoriji i praksi,” u: Blagojević, M. i Stevanović, Z. (ur.). *Prevenција kriminala i socijalnih devijacija: evropske i regionalne dobre prakse*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2012.
- Božanić, D. *Gender and SALW in South East Europe: Main Concerns and Policy Response*, UNDP SEESAC, 2016.
- Campbell, J.C. et al., *Risk Factors for Femicide in Abusive Relationships: Results from a Multisite Case Control Study*, 93 Am. J. Pub. Health 1089, 1092 (July 2003).
- Campbell, J.C., Webster, S.W., Koziol-McLain, J., et al., *Risk factors for femicide within physical abuse intimate relationships: results from a multi-state case control study*, 93 Amer. J. of Public Health 1089-97, 2003.
- Cukier, W. "Gender Perspectives on Small Arms Proliferation and Misuse: Effects and Policies", in: Vanessa A. Farr, Kiflemariam Gebre-Wold (eds) *Gender Perspectives on Small Arms and Light Weapons: Regional and International Concerns*, Bonn International Centre for Conversion, July 2002, pp. 25-42.
- Davis, I. *Small Arms and Light Weapons in the Federal Republic of Yugoslavia: The nature of the problem*, Safeworld, May 2002.
- Dahlberg, L.L., Krug, E., Mercy, A. J., Zwi, A. and Lozano, R., *World report on violence and health*. Geneva, World Health Organisation, Geneva, 2002.
- Dobash, R. E. "Lethal and Nonlethal Violence Against an Intimate Female Partner: Comparing Male Murderers to Nonlethal Abusers", in: *Violence Against Women*, 13, 4/2007, p. 329-353.
- Đurđević-Lukić, S. "Small Arms and Human Security in the Western Balkans: Beyond Conflicts and Fatal Victims" in Ivica Đorđević et al (eds), *Twenty Years of Human Security: theoretical Foundations and Practical Applications*, Belgrade, 2015, pp. 436-452.
- Đurđević-Lukić, S., Tadić, M. i Milić, T. „Oružje nameti: Zloupotreba vatrenog oružja u Srbiji”, Centar za istraživanje javnih politika za UNDP SEESAC, Beograd, 2015.

- Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. World Health Organization, Geneva, 2013.
- Global Study on Homicide, UNODC, 2013.
- Frate, A. "When the Victim is a Woman" in: *Global Burden of Armed Violence 2015: Every Body Counts*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015, pp. 113-144.
- Gasmi, G. *Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici – Komentar*, Projekat Borba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, Uprava za rodnu ravnopravnost, Ministarstvo rada i socijalne politike, Beograd, 2012.
- Preventing intimate partner and sexual violence against women: taking action and generating evidence*, Health Organization/London School of Hygiene and Tropical Medicine, World Health Organization, 2010.
- Heise, L., Garcia-Moreno, C. "Chapter 4. Violence by intimate partners", in: Krug, Etienne G. et al. (eds), *World report on violence and health*, World Health Organization, Geneva, 2002, pp. 87-123.
- Hemenway, D., Miller, M. "Firearm Availability and Homicide Rates across 26 High-Income Countries", in: *Journal of Trauma, Injury, Infection, and Critical Care*, Volume 49, Number 6, December 2000, pp. 985-988.
- Kellermann, A. L., Rivara, F. P., Rushforth, N. B., Banton, J. G., Reay, D. T., Francisco, J. T., Locci, A. B., Prodzinski, J., Hackman, B. B. and Somes, G. "Gun Ownership as a Risk Factor for Homicide in the Home", in: *The New England Journal of Medicine*, 329, 1993, pp. 1084-1091.
- Kotlarić, D., Joksimović, S., „Usklađivanje zakonske regulative Republike Srbije sa Strategijom EU za borbu protiv nedozvoljenog sakupljanja i prometa lakog i streljačkog naoružanja i municije – Stepen usklađenosti i neophodne mere”, u: *Vojno delo*, 3/2015, str. 251-270.
- Mankowski, E., "Antecedents to Gun Violence: Gender and Culture", in: *Gun Violence: Prediction, Prevention, and Policy*, American Psychological Association, 2013, p. 13-17.
- Mršević, Z. *Nasilje i mi – ka društvu bez nasilja*, Institut društvenih nauka, Beograd, 2014.
- Nikolić-Ristanović, V. *Nasilje u porodici u Vojvodini*. Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, Novi Sad, 2010.
- Racovita, M. "Lethal Violence against Women and Girls", in: *Global Burden of Armed Violence 2015: Every Body Counts*, Cambridge University Press, 2015, pp. 87-120.
- Radford, J. and Russell, D. (eds.) *Femicide: The Politics of Woman Killing*. Twayne Publishers, New York, 1992.
- Radoman, J., Tadić, M., *Romkinje i Romi i reforma sektora bezbednosti u Republici Srbiji*, Centar za istraživanje javnih politika, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2014.

- Russell, D. "Femicide: Politicizing the Killing of Females" Paper presented at the Interagency Gender Working Group Meeting on Strengthening Understanding of Femicide, Washington, DC, 2008.
- Simeunović-Patić, B., Jovanović, S. *Ubistvo žene u partnerskom odnosu*. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2013.
- Simeunović-Patić, B., Kesić, T. *Kriminalistička viktimologija*. Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2016.
- Spasić, D. „Porodično nasilje u Srbiji - istorijsko-kulturološka dimenzija”, u: *Bezbednost*, 2/12, 2012, str. 205-219.
- Spasić, D. „Strateški i pravni okvir za zaštitu od nasilja u porodici u Republici Srbiji”, u: Simeunović-Patić, B (ur.) *Nasilje u Srbiji: oblici, činioci, kontrola*, Tom II, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2015, str. 93-114.
- Tadić, M., *Posedovanje vatrenog oružja i ljudska bezbednost: Da li nas oružje štiti ili plaši*, Centar za istraživanje javnih politika, Beograd, novembar 2016.
- Tadić, M., Đurđević-Lukić, S. Mehanizmi podrške zaposlenima u Ministarstvu unutrašnjih poslova i Ministarstvu odbrane, Centar za istraživanje javnih politika, Beograd, jun 2016.

PROPISI I DRUGA DRŽAVNA DOKUMENTA

- Akcioni plan za poglavlje 24 - Pravda, sloboda i bezbednost, 2016, Internet, http://www.mup.gov.rs/wps/wcm/connect/36e98096-9938-4aaf-b36c-e413bfbcac57/Treca_verzija_AP_27_03_2015.pdf?MOD=AJPERES&CVID=kTXD4Ry, pristupljeno 21.5.2017.
- Akcioni plan za Poglavlje 23, april 2016, Internet, <http://www.mpravde.gov.rs/files/Akcioni%20plan%20PG%2023.pdf>, pristupljeno 21.5.2017.
- Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Internet, <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2013/2246-13Lat.pdf>
- Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, „Službeni glasnik RS”, br. 94/2016.
- Zaključak o usvajanju Nacionalnog akcionog plana za primenu rezolucije 1325 Saveta bezbednosti UN „Žene, mir i bezbednost” u Republici Srbiji (2010-2015), „Službeni glasnik”, br. 102/2010.
- Nacionalni akcioni plan za primenu rezolucije 1325 Saveta bezbednosti UN „Žene, mir i bezbednost” u Republici Srbiji za period od 2017. do 2020. godine, usvojen Zaključkom Vlade Republike Srbije 05 Broj: 337-12773/2016-01 od 19. maja 2017.
- Pravilnik o utvrđivanju zdravstvene sposobnosti fizičkih lica za držanje i nošenje oružja, „Službeni glasnik RS”, br. 25/2016.

Pravilnik o izmenama i dopunama Pravilnika o utvrđivanju zdravstvene sposobnosti fizičkih lica za držanje i nošenje oružja, „Službeni glasnik RS”, br. 70/2016.

Pravilnik o prostornotehničkim uslovima za bezbedno smeštanje i čuvanje oružja i municije, „Službeni glasnik RS”, broj 9/2016.

Zakon o oružju i municiji, „Službeni glasnik RS”, broj 9/92, 53/93, 67/93, 48/94, 44/98, 39/2003, 101/2005 - dr. zakon i 85/2005 - dr. zakon.

Zakon o oružju i municiji, „Službeni glasnik RS”, broj 20/2015.

Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, „Službeni glasnik RS”, broj 94/2016.

Krivični zakonik, „Službeni glasnik RS”, broj 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014.

Strategija kontrole streljačkog i lakog oružja u RS 2010-2015, „Službeni glasnik RS”, br. 36/2010.

INTERNET IZVORI

Brennan, D. Redefining an isolated incident, Women's Aid, 2016, Internet, <https://1q7dqy2unor827bjls0c4rn-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2016/12/TheFemicide-Census-2016.pdf>.

Marina Tadić, Svetlana Đurđević Lukić, Mehanizmi podrške zaposlenima u Ministarstvu unutrašnjih poslova i Ministarstvu odbrane, Centar za istraživanje javnih politika, Beograd, Jun 2016, Internet, <http://www.publicpolicy.rs/publikacije/1a48a9a8f084a40241612a4061d94f5329402262.pdf>.

Savet za štampu, Internet, <http://www.savetazastampu.rs/latinica/zalbeni-postupci/122> i <http://www.savetazastampu.rs/latinica/zalbeni-postupci/2708>.

Posedovanje vatrenog oružja i nasilje u porodici na Zapadnom Balkanu: komparativna studija zakonodavstva i mehanizama za primenu, SEESAC, 2007. Internet, <http://www.seesac.org/res/files/publication/513.pdf>.

Violence against women: an EU-wide survey, European Union: European Agency for Fundamental Rights, European Union Agency for Fundamental Rights, 2014, Internet, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf.

A Gender Analysis of Violent Deaths, Small Arms Survey, Research Notes, Number 63, November 2016, Internet, http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/H-Research_Notes/SAS-Research-Note-63.pdf.

Small Arms Survey 2007, Internet, <http://www.smallarmssurvey.org/publications/by-type/yearbook/small-arms-survey-2007.html>.

- Global Burden of Armed Violence; Geneva Declaration of Armed Violence, Internet: <http://www.genevadeclaration.org>.
- UNECE Statistical Database: Gender Statistics-Crime and Violence, Internet, http://w3.unece.org/pxweb/dialog/varval.asp?ma=ZZZ_GECr_VictimHomicide_r8ipath=../database/STAT/30-GE/07CV/8<lang=i8<ti=Victims+of+homicide+by+relationship+of+perpetrator+to+victim+and+sex/.
- Femicid: Kvantitativno – narativni izveštaji za 2016., 2015., 2014., 2013., 2012., 2011. i 2010. godinu. Internet, <http://www.zeneprotivnasilja.net/>.
- Marko Tašković, „Krvava Srbija: Sve žrtve 5 najvećih masakara u poslednjih 15 godina”, Blic online, 2.7.2016, Internet, <http://www.blic.rs/vesti/hronika/krvava-srbija-sve-zrtve-5-najvecih-masakara-u-poslednjih-15-godina/gxt-gys7>
- Đurđević Lukić, S. „Naoružani narod”, NIN, 7.7.2016, Internet, <http://publicpolicy.rs/files/Svetlana%20NIN.pdf>.
- Ignjatović, T. Vodič za novinare/ke – Nasilje u porodici i u partnerskim odnosima. Internet, http://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2016/Vodic_za_novinarke-nasilje_u_porodici-II_izdanje.pdf.
- Macanović, V. Vodič za novinare/ke – Zakoni Republike Srbije i nasilje u porodici. Internet, http://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2016/Vodic_za_novinarke-nasilje_u_porodici-II_izdanje.pdf.
- Women and Gun Ownership, Small Arms Survey Research Note, Number 45, September 2014, Internet, http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/H-Research_Notes/SAS-Research-Note-45.pdf.
- Bloom, S., Violence against Women and Girls: A Compendium of Monitoring and Evaluation Indicators, 2008, Internet, http://www.cpc.unc.edu/measure/publications/ms-08-3o/at_download/document.
- Promotion and Protection of All Human Rights, Civil, Political, Economic, Social and Cultural, including the Right to Development: Report of the Special Rapporteur on Violence against Women, Its Causes and Consequences, UN, 2008, Internet, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/7session/A-HRC-7-6.doc>.
- Vojačkova Solorano, I. „Oružje i nasilje u porodici”, B92, 13.7.2016, Internet, http://www.b92.net/info/moj_ugao/index.php?yyyy=2016&nav_category=166&nav_id=1154678.

